

ERDŐDI
BAKÓCZ TAMÁS
ÉLETE.

IRTA

FRAKNÓI VILMOS.

I. FEJEZET.

MÁTYÁS UDVARÁNÁL.

DV 78

BAKÓCZ TAMÁS ARCZKÉPE, ÉRMÉRŐL NAGYÍTVA.

I.

ZON államférfiak között, kik Magyarország sorsát a múlt századok folyamán intézték, alig van egy is, ki a hatalmat oly teljes mértékben és egyúttal oly hosszú ideig bírta, mint ERDŐDI BAKÓCZ TAMÁS. Velence követei jelentéseikben «az ország második királyának» nevezik; sőt azt mondják, hogy «nagyobb a tekintélye mint a királyé»; és azon hírt, hogy pápává akarja magát választatni, alaptalannak tartják: «mert hiszen saját hazájában pápa is, király is, egyszóval minden a mi lenni akar».*

Egy századnegyeden át nemcsak Magyarország kormányzása vett tőle irányt; több ízben világreszünk nagy eseményeire is befolyást gyakorolt. Hatalmas uralkodók vetélkedve igyekeztek jóakarátát megnyerni; hízelt leveleket intéztek hozzá; méltóságokat, javadalmakat ajánlottak neki; s mikor arról győződtek meg, hogy az emberi ambíció legmagasabb célpontjai lebegnek előtte, nem haboztak szent Péter székének elfoglalására közreműködésöket megígérni.

És helyzetének ezen magaslatára alacsony sorból küzdött föl magát.

* Giustiniani 1500 ápril 7., Pasqualigo 1511 augusztus 7-iki jelentéseik, és Bon 1519-iki zárjelentése.

Később találkoztak, kik őt az Erdődiek nemes családjából, mely állítólag már az Árpádok alatt virágzott volna, származtatták.¹ De ő maga nem hogy szégyellte és tagadta eredetét, sőt inkább, ünnepélyes alkalmakkor, mintegy kérkedve vallotta, hogy «nem-nemes szülők gyermeke, és szegény házból magasztalta föl a Gondviselés kegye».²

Atyja Bakócz Ferencz,³ a szatmármegyei Erdődön, a Drágfi-nemzetség birtokán, jobbágy állapotban élt. Úgy látszik a kerékgyártó mesterséget űzte.⁴ Őt figyermeke volt: Bálint, Tamás, Ferencz, Miklós és János.

Az elsőszülött, ki sok esztendővel megelőzte testvéreit, gyermekkorában magára vonta jeles tehetségeivel földesura vagy lelkésze figyelmét. Iskolába küldetett és pappá lett. A szerencse további kedvezése Ország Mihály királyi főudvarmesterhez vezette, kinél mint udvari káplán talált alkalmazást.

Ura, a Hunyadi-ház buzgó híve, Mátyás trónralépte után, nádorrá lett. Ekkor az udvari papnak életpályájára is fényt árasztott a királyi kegyelem napsugára. 1459-ben, Csezmiczei János, a Janus Pannonius név alatt ismert korszorús költő, pécsi püspökké kineveztetése alkalmával, az általa bírt titeli prépostságról lemondván, ezt Bakócz Bálint nyerte adományul.⁵

¹ Az oklevél, melyre hivatkoznak, álmű. V. ö. BOTKA TIVADAR értekezését: «Adalékok az Erdődi Bakócz-család elsőkori elágazásához». (Századok. 1875. 547.)

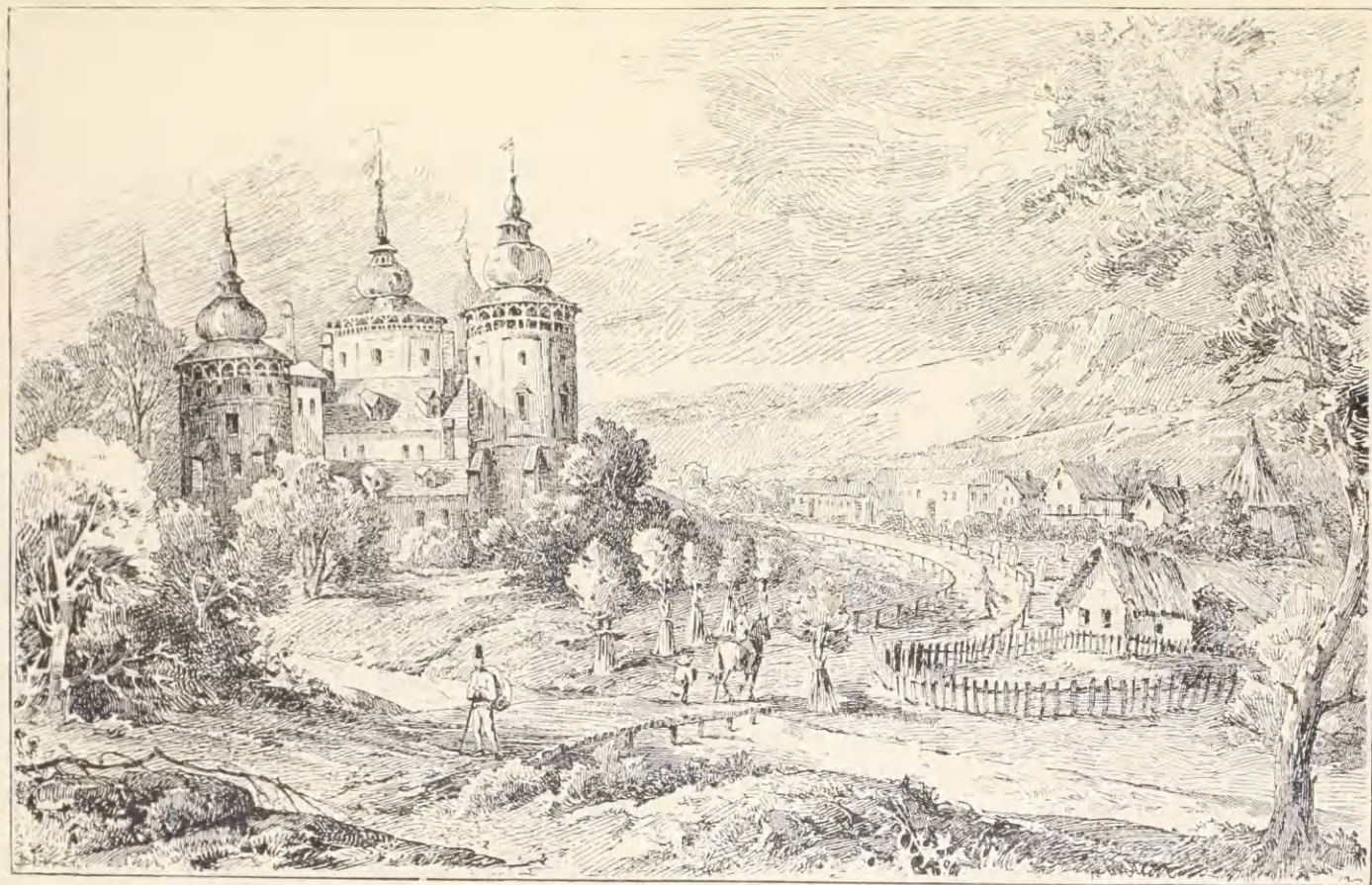
² Az egri káptalan javára 1501-ben kiállított alapító oklevelében. (Közl. KANDRA KABOS. Századok. 1875. 146.)

³ A legrégibb oklevél, melyben említetik (Mátyás 1459-iki czimer-adománylevelében), *Bakolcz* nevet visel. Ezen formában a név másutt nem jön elő. Tamás primás kápolnájának fölíratában és minden oklevélben *Bakocz* áll. (Erdődön egy Bakocz nevezetű szőlő is létezett. Gróf Károlyi-család Oklevéltára

III. 501.) A magyar nyelv sajátága, hogy az *l* hangot, mikor mássalhangzó előtt áll, pótló nyújtással elenyészteti. (Volt, nyolcz, megholt, Miskolczból lesz Vót, nyócz, meghót, Miskócz.) És épen ebből az következik, hogy Bakócz hosszú *ó*-val irandó.

⁴ Ezt következtetjük a czimerben előforduló kerékből.

⁵ 1459 martius 16-dikán még Csezmiczei János, ugyanazon év szeptember 3-ikán már Bakócz Bálint, a titeli prépost. (Az országos levéltárban 1461, 1469. 1478, 1479. 1480-ból vannak oklevelek, melyekben Bakócz Bálint, titeli prépost előfordul.)

ERDŐD VÁRA.

A titeli prépostság, az ország déli részében, közel azon helyhez, hol a Tisza a Dunába ömlik, néhány köznemes vallásos áldozatkészségéből, Szent Imre királyfi tiszteletére, a XII. században létesült. Nagy kiterjedésű, jól benépesített földbirtoka a jelentékenyebb javadalmak közé sorozta. Magas állású egyházi férfiak szokták volt elnyerni. A XIII. és XIV. század folyamán egy bíbornok, egy királyi cancellár és három alcancellár birta. Jövedelmét a XV. században négy ezer arany forintra becsülték. Az 1498-ik évi országgyűlés a prépostot ötven lovas tartására kötelezte.*

A nádort arra, hogy udvari papjának ilyen fényes javadalmat eszközöljön ki, a jóindulat s nagyrabecsülés készíthetné; de e mellett, uradalmi határosak lévén a prépostság birtokaival, előnyösnek látszott a jó szomszédság fönntartására a prépost személyében biztosítékot szerezni.

Bálint prépost, pártfogója irányában, háláját és hódolatát azzal tüntette ki, hogy az udvari káplán tisztétől ezután sem vált meg. Különben azon volt, hogy új rangját megfelelő diszszel viselje. Legelső gondjaihoz tartozott: nemesi címerre tenni szert, hogy azzal kastélyát, bútorait és lobogóit ékesíthesse.

Mátyás király készséggel teljesítette óhaját. A címer, melyet neki adományozott, vörösre festett félkeréken ágaskodó szarvast tüntet föl; agancsai mellé aranyos kereszt van helyezve; a kék alapú pajzsot angyal tartja, ki nek fejét aranyozott napsugarak övezik.**

4. BAKÓCZ BALINT CZIMERE.

* RUPP Magyarország helyrajzi története. (1876.) III. 40.

** Az 1459 szeptember 3-án kelt címeradományozó oklevél élén a címer le-

A prépost, testvéri érzelmeinek sugallatát követve, ki-
eszközölte, hogy a nemesi rang előnyeie öccseire és mara-
dékaikra is kiterjesztettek.¹ De gondoskodása nem szorít-
kozott erre. Tudományos kiképeztetésök által igyekezett
jövőjüket biztosítani. Legnagyobb gyengédséggel Tamáson
csüggött, kiből bizonyára korán fölismerte a fényes pálya
föltételeit.

Tamás 1442 táján született² Erdődön. Ezen helytől
kölsönözte, korának általánosan elfogadott szokása sze-
rint, vezetéknevét. Atyja nevét mellőzve, ERDŐDI TAMÁS-
nak Thomas de Erdőd jegyezte magát mint tanuló a
főiskolák anyakönyvébe, majd mint királyi titkár a feje-
delmi oklevelek alá.

Tanulmányait kétség kívül megyéje egyetlen városában,
Szatmár-Németiben kezdette meg, hol a dominikánusok-
nak kolostoruk, és természetesen iskolájuk is volt.³ Majd
bátyjának áldozatkészsége lehetővé tette, hogy a külföld
főiskoláit látogassa. A krakói egyetemen — melyet ez
időben sűrűn látogattak magyar ifjak — a bölcsészeti tan-
folyamot végezte, és 1464-ben a habérosok sorába véte-
tett föl.⁴

Innen öccsével, Ferenczczel, Olaszországba ment, a
ferrarai főiskolára,⁵ hol a classica irodalom több kitünő-
sége tanított, és egy évtized előtt Janus Pannonius a latin

festve látható. Eredetije az Erdődy grófok
galgóczi levéltárában. Szövegét közölte
BOTKA TIVADAR id. h.

¹ Feltűnő, hogy az oklevélben csak
Miklós, Tamás és János neveztetnek meg;
Ferencz mellőztetik.

² Fontana, ki Mátyás udvarában sok-
szor találkozott Bakóczczal, 1490-ben azt
írja felőle, hogy «körülbelől 40 eszten-
dős». (Diplom. Emlékek. IV. 210.) De a
külszín tévedésbe vezethette. Mint látni
fogjuk, 1464-ben Bakócz a krakói egye-
temen baccalaureus lett; ekkor tehát
14 évesnél jóval idősebbnek kellett lennie.

Bon, velencei követ ellenben, ki 1519-ben
84 esztendősnak mondja, szintén téved.
Leghitelesebbnek látszik azon római tu-
dósítás, mely 1513-ban 72 esztendősnak
állítja. (Marino Sanudo. xv. 572.)

³ RUPP i. m. II.

⁴ MUCZKOWSKI: Statuta necnon Liber
Promotionis Philosophorum Ordinis in
Universitate Jagellonica. (1849.) 61. v.

⁵ Ferrarai iskolázásukról említést tesz
Valentini, ferrarai követ. 1486 augusztus
17-ikén Budáról írt levelében. (Diplom.
Emlékek. III. 174.)

és görög nyelvet fölülmúlhatatlan tökélyben sajátította el.¹ Erdődi Tamás nem dicsekedhetett ily sikerrel. A humanismus szelleme, mesterkélt idealismusával és játszi derűltségével, nem ragadta meg az ő komoly és praktikus irányú lelkét. Levelei és beszédei nélkülözik az irály csiszoltságát, és kerülnek a mythologia ködös birodalmát; világosság és erő jellemvonásuk.

Nagyobb hatást gyakorolhatott rá a paduai egyetem, hol az élet gyakorlati föladataira, a jogi tudományokban képezte ki magát.²

1470 táján, tudori rangfokozattal, tért vissza hazájába.³ A nyilvános élet terére lépven, a szerencse karjaira emelte őt. Bátyjának, vagy talán egyik ferrarai mestere, a veronai származású Gvarino Baptistának ajánlására, a legnemesebb férfiak egyikének, Rangoni Gábor erdélyi püspöknek, körébe jutott.⁴ A Veronából származó főpap ifjúsága és férfikora éveit a Szent-Ferencz-rend kolostoraiban töltötte. Utóbb Capistranói János társául rendeltetvén, Nándorfehérvár fölszabadításának dicső tényében neki is része volt. Ezután Csehországba küldetett, hogy a husszita eretnekség kiirtásán működjek. Ott megismerkedett vele Mátyás király, ki az ép oly művelt mint buzgó barátot 1472-ben Erdély püspöki székére emelte, majd cancellárjává nevezte ki.

Erdődi Tamás tehát, amint előtte a nyilvános élet kapui feltárultak, alkalmat talált arra, hogy a közügyek titkaiba beavassa magát, és az ország vezérférfaival megismerkedjek; sőt csakhamar a király figyelmét is magára vonhatta.

¹ HORÁNYI: Memoria Hungarorum, x. 93.

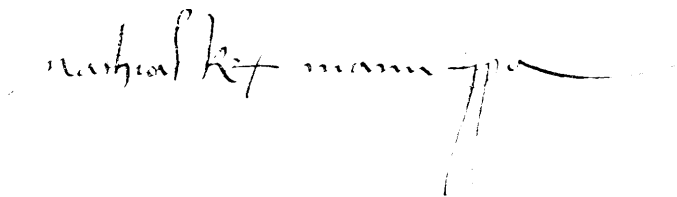
² Mesternek, magisternek jegyzi magát a királyi oklevelek alá.

³ Pontana idézett levelében és Bonfin is könyvében említi, hogy Bakócz Rangoni Gábor püspök udvaránál kezdette meg pályáját.

II.

Az 1474-ik évben, míg Mátyás a törökök ellen fegyverkezett, a lengyel király és fia Ulászló a csehországi trónkövetelő, mintegy nyolczvanezernyi sereggel Sziléziába nyomultak, hogy ezen tartományt elfoglalják. Mátyás hirtelen összeszedett mintegy nyolczezer vitézt és Boroszló oltalmára sietett. Rangoni cancellár is kísérte.

Ellenségeinek túlnyomó számereje válságos helyzetbe hozta. Tanácsosai eltérő véleményben voltak a követendő

5 MÁTYÁS KIRÁLY NÉV-ALÁÍRÁSA

eljárás iránt. Az óvatosabbak azt javasolták, hogy a város falai közé zárkózzék és várja be az ostromot; a merészek czélszerűbbnek vélték, hogy az ellenség elébe induljon, és nyílt mezőn üssön táborn. Egyik tanácsülés után, mely határozat nélkül oszlott szét, Rangoni, az estebédnél folytatott társalgásban, megemlítette a vitás kérdést.

Erdődi Tamás, ki katonai dolgokban nem volt járatan, és mikor a körülmények úgy hozták magokkal, a fegyvert is ügyesen forgatta,* élénk érdeklődéssel hallgatta az elbeszélést. Mire nem habozott azon meggyőződését fejezni ki, hogy a két eljárási módozat egyike sem célravezető; és hogy, az ő nézete szerint, a sereget egyidejűleg a városban és a városon kívül kellene elhelyezni. Mikor pedig

* Ezt Palermoi János dominikánus szerzetesnek Erdődi Tamáshoz intézett (alább idézendő) ajánló leveléből tudjuk.

ezt Rangoni kivihetetlennek állította, ő kifejtette, hogy a város falain kívül, de azok közelében, a külváros területén kellene tábort ütni; mert ily módon a sereg azon előnyökben részesül, melyeket egy nagy város nyújthat, a hátrányok nélkül, melyek zárt falak között az ostrom következményei.*

A cancellár ezt közölte a királylyal, ki a javaslatot helyesnek ismervén föl, elfogadta és alkalmazta. Seregét Boroszló külvárosában helyezte el, hol minden szükségesel bőven el volt látva, és az erősen védett állásból egyes csapatok sikeres támadásokat intézhettek az ellenségre, melynek az élelmi szerekben való hiány és az őszi esőzések is sok kárt okoztak; úgy hogy a lengyel király kénytelen volt béketárgyalásokat indítani meg.

A jó tanács és szerencsés eredménye Erdődi Tamás pályájára lényeges befolyást gyakorolt; bár meglepő fordulatot nem idézett elő. Mátyás környezetébe vezette őt; itt azonban sok esztendőn keresztül szerény állással kellett megelégednie.

Béke idején cancelláriai szolgálatot végezett, mint jegyző és fogalmazó. Mikor pedig uralkodója táborba szállott, ő is fegyvert ragadott. Ezen időre (1475—1480) esik Mátyás három hadjárata a törökök ellen és Ausztria meghódítása.

Eszerint Erdődi Tamás nagy események tanúja lehetett, és alkalmat talált arra, hogy ismételten vérét ontassa hazájáért.**

* Bonfin, röviden és homályosan, így adja elő Erdődi Tamás véleményét: «Castra in suburbiis pro mœnibus habenda, quæ ab urbe propugnari possent, et in suburbano loco sita, intus et extra esse viderentur».

** Palermói János, a Ranzán magyar története elé helyezett ajánlólevelében, így szól Erdődi Tamáshoz: «Antequam

sacris initiareris, victricia arma es prosecutus . . . Adversus Christi fidei hostem ardentissimo spiritu die noctuque herbas . . . ad complura et gloriosiora invictum Regem hortabaris . . . Corporalibus armis, proprio tuo sanguine crucis Christi hostem fueras insecutus». (A codex a M. Nemzeti Múzeum könyvtárában őriztetik.)

Az udvarnál és a harcztéren tett szolgálataiért a jutalom soká késett. Az 1480-ik év őszén nyerte el az első egyházi javadalmat; és ezt is bátyja nagylelkűségének, nem a királyi kegyelemnek köszönheté. Bálint átengedte neki a titeli prépostságot;¹ míg ő maga egy ideig állás nélkül maradt, és később a sárospataki plébániát fogadta el.² Eljárásának magyarázatát azon körülményben kereshetjük, hogy ő talán már leszámolt az élettél, lemondott az ambíció igényeiről, és öccse jövődjének előkészítésében keresett kielégítést.

Csakugyan, a titeli prépostság elnyerésével egyidejűleg, Erdődi Tamás a cancelláriai hivatalok rangfokozatában is jelentékeny lépést tett előre. Az 1480-ik év ősztől kezdve, nevével sűrűn találkozunk azon királyi oklevelek szövege alatt, melyek már «az ő előterjesztésére» állíttattak ki;³ mi annak bizonyítéka, hogy hatásköre a királylyal közvetlen összeköttetésbe hozta, és mintegy előadói tisztet viselt.

Kevéssel utóbb a *királyi titkár* magas állását foglalja el. A királyi cancellárnak helyettese, és távollétében ő vezeti a cancellária ügyeit.

Ekkor már számot tesz az udvarnál. Kedvét keresik, pártfogásáért folyamodnak.⁴

Külföldi ügynökök figyelmeztetik fejedelmeiket, hogy hozzá is intézzenek ajánlóleveleket, ha valamit el akarnak érni.⁵

Mert ő mind nagyobb mértékben küzdi ki Mátyás király bizalmát. Ezt kétségkívül első sorban tehetségeinek és

¹ 1480 október 12-ikén czímeztetik először Tamás titeli prépostnak. (Hunyadiak Kora XII. 137.)

² 1482 augusztus 18-án «egykor titeli prépostnak», 1483 augusztus 13-ikán sárospataki plébánosnak czímezteték.

³ Rendszerint ily formában: «Ad relacionem Thome de Erdewd prepositi

Tituliensis». 1480 október 6-ától 1486-ig számos ilyen királyi oklevél van az országos levéltárban. A kiadott okmánytárakban is találkozunk ilyenekkel.

⁴ Ezt bizonyítja egy 1483-ik évi oklevél. Akadémiai Értesítő 1853-iki évfolyam. 553.

⁵ Diplomatiái Emlékek. III. 171, 174.

az ügyek intézésében szerzett jártasságának köszönhette. De egyszersmind magas fokban kellett birnia a finom tapintatot és ügyes hajlékonyságot, mely az ellenmondást nehezen tűrő, kíméletet nem ismerő uralkodónak oldala mellett a legszükségesebb kellék vala; főkép utolsó éveiben, mikor a trónöröklés kérdésének fölvetésével, az ellentétes irányok versengése a helyzet nehézségeit még növelte.

Mátyás lassankint hozzászokott azon gondolathoz, hogy házassága gyermektelen marad. Ezért törvénytelen fiát, Corvin Jánost, ohajtotta utódjául elfogadtatni. Szándékának valószínűsítését leghevesebben a királyné ellenezte, ki azon reménységet táplálta, hogy ő maga foglalhatja el, férje halála esetére, a trónt.

Erdődi Tamás éles látásával könnyen fölismerheté Mátyás terveinek kivihetetlen és veszélyes voltát. Nem lehetett az iránt kétsége, hogy a nemzet nem fogja uralkodójául elfogadni a törvénytelen származású királylit, és hogy ez, még ha sikerülne is trónra lépnie, nem volna képes magát a Habsburgok és Jagellók ellenében föntartani. Másrészről szintűgy a lehetlenségekhez kellett soroznia azt, hogy Beatrix Magyarország uralkodjék.

Mindazáltal az udvar két pártra volt oszolva. Az egyik János herczeg részén állott; a másik Beatrix javára intri-

2. János és Beatrix

*Q nos amandentes
sacre huius Regni nostri
sine semper exhibuit
redimus precium per
castellum seu fortalitium
ostendere exigere et
valeat atq. possit
nova seu documenta
hungarie utimur
isimus domini Anno*

*Mag. Thomas de Bakocz
Mag. Thibault de Jassy*

6. ERDŐDI TAMÁS ÁLTAL ELLEN-
JEGYZETT OKLEVÉL TÖREDÉKE

guált. Erdődi Tamásnak is csatlakoznia kellett valamelyikhez. A királyné rendelkezésére bocsátotta magát.*

7. BEATRIX KIRÁLYNÉ ARCZKÉPE.

Elég alkalma volt tapasztalnia, hogy Mátyás kímélete és gyengédsége neje irányában a legszélsőbb határokig megy; ellenben Beatrix kérésselhetetlen gyűlölettel üldözte mindazokat, kik útjában állottak.

* ESCHENLOER xv. századbeli sziléziai író följegyzése. L. Teleki v. 292.

Épen ezen időben (1484 nyarán) történt, hogy Mátyás az árvai vár börtönébe vetette cancellárját, Váradi Péter

8. MÁTYÁS KIRÁLY ARCZEPE.

kalocsai érseket, a ki épen János herczeg érdekében kifejtett buzgalomával vonta magára Beatrix gyűlöletét. Megbuktatásában része volt Erdődi Tamásnak is, ki mint királyi titkár az ő oldala mellett működött, és a heves véralkatú főpap meggondolatlan nyilatkozatait a királynak tudomására hozván, vesztét elősegíté.

Ha netán arra számított, hogy ezen katasztrófa lépcsőül fog néki szolgálni az emelkedésre: csalódott. A pápa hatá-

rozott föllépése a fogoly főpapnak érseki székétől való elmozdítását megakadályozta; a cancellári tisztet pedig János váradi püspök nyerte el.

IO. VÁRADI PÉTER IRÁSA.

Kevéssel utóbb, Aragoniai János bibornok halála által, az esztergomi érsekség üresedett meg. Azt lehetett várni, hogy a király kegyeit bíró magyar főpapok egyike emeltetvén a primási méltóságra, így Erdődi Tamás előtt is megnyílik az út a püspöki székre. De Mátyást Beatrix könnyei arra bírták, hogy unokaöccsének az öt éves Hippolyt ferrarai herczegnek, adományozta az ország első egyházi javadalmát.

Mindazáltal Tamás titkár elég önuralommal bírt, hogy az ország, az egyház és a saját személye érdekein elköve-

tett sérelem miatt elégtelenségét el ne árulja. Tolla készséggel szolgált a királynak, mikor Hippolyt kinevezésének megerősítését a pápánál ki kellett erőszakolnia.

A jutalom el nem maradt. Az 1486-ik év őszén Rómában elhunyt Rangoni Gábor bíbornok egri püspök. Utódjává a király Dóczi Orbán győri püspököt és királyi kincstárnokot, ennek helyére pedig Erdődi Tamást nevezte ki.

III.

A győri püspökség, a magyarországi főpapi javadalmak sorában, jövedelmére nézve, a nyolczadik helyet foglalta el. A két érsekség, az egri, váradi, pécsi, erdélyi és zágrábi püspökségek előzték meg. Mégis 13—14 ezer arany forintra becsülték jövedelmét.¹ Tamás püspök e mellett megtar-

11. DÓCZI ORBÁN NÉV-ALÁÍRÁSA.

12. ERDŐDI TAMÁS NÉV-ALÁÍRÁSA.

totta még a titeli prépostságot, melyet haláláig bírt,² valamint a királyi titkár hivatalát, melyhez a királyi tanácsos czime járult.³ Ezentúl is állandóan az udvarnál tartózkodott; a király legbensőbb bizalmában a cancellárral osztozván. De éppen azért vetélytárust látott főnökében, és aka-

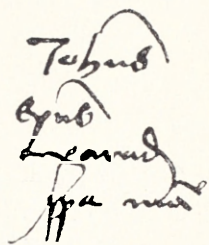
¹ Guidotto velencei követ 1525-ik évi zárjelentése.

² Az 1497-iki országgyűlésen lemondott ugyan róla, de 1505-ben ismét visszakapta.

³ Az 1489 január 6-iki királyi oklevélben így czimeztetik.

dályt, mely határtalan ambíciójának esetleg útjában állhattott. És így azon bonyodalmakat, melyeket János püspök azzal vont magára, hogy Mátyástól az olmüci püspökséget adományul nyerte, a pápa pedig a kinevezés törvényességét el nem ismerte, titkos megelégedéssel szemlélé, sőt kizsákmányoló, hogy állását tarthatatlanná tegye.

Az 1488-ik év végén Angelus ortei püspök, mint pápai legátus érkezett az udvarhoz; egyéb ügyek mellett az is föladatát képezte, hogy a váradi püspöknek az olmüci székről elmozdítását eszközölje ki. Erdődi Tamás a legátussal való érintkezésében azon volt, hogy őt még inkább fölingerelje és kíméletlen föllépésre készítse. Mikor pedig egy ízben a király a végből küldötte a legátushoz, hogy a váradi püspök mellett szóljon: ezen kötelességének eleget tett ugyan, de előterjesztését azzal a megjegyzéssel fejezte be, hogy «most mint a király küldötte, és nem mint püspök beszélt».

13. JÁNOS VÁRADI PÜSPÖK NÉV-ALÁÍRÁSA.

Több őszinteséggel járhatott el egy másik ügyben, mely a pápa és a király között veszélyes összeütközésre vezethetett. Ez az anconai kérdés volt.

Mátyás az 1488-ik év tavaszán szövetségre lépett Ancona városával, mely a pápától elszakadt volt. A pápa egyházi átokkal sújtotta a várost. A király, a mint erről értesült, Erdődi Tamást küldötte a legátushoz, hogy panaszát előadja.

A győri püspök tartózkodás nélkül kifejtette, hogy a pápa eljárásában uralkodója saját személye ellen intézett sérelmet és fenyegetést lát; sőt azon föltevést nyilvánította, hogy ő szentsége a király ellenségeinek, névszerint a velencei köztársaságnak sugalmazását hallgatta meg. Majd azon kérdést vetette föl: vajjon a pápa Magyarországi királyával is úgy akar-e elbánni, amint egykor a cseh

Podjebráddal és most az anconai polgárokkal bánt el? «Gondolja meg jól ő szentsége; mert nagy botrányok származhatnak!»

A legátus megmagyarázta, hogy Ancona városa, a szent székek fenhatósági jogai ellen elkövetett sérelmek, nem pedig a Mátyás királylyal kötött szövetség miatt vonta magára az egyházi fenyítéket. Egyébiránt nem hallgatta el, hogy a magyar király pártfogása tette elbizakodottakká a szent-székek lázongó vasallusait, és mintegy fegyvert adott kezeikbe. «Ő felsége — úgymond — ekkorig a kereszténység és a szent-székek oltalmazója volt; ezen hivatásához, most előhaladott korában ne legyen hűtelenné.»

Tamás püspök ekkor azt a kérdést vetette föl, hogy a szent-székek tulajdonképen mit kíván a királytól?

Mire azt a választ kapta: a király Anconával kötött szövetségét bontsa föl, és elhatározása felől mind a pápát, mind a várost tudósítsa.

«Követ úr — mondá Erdődi Tamás — nehéz lesz erre rábírní ő felségét. Most bizonyosan nem kötné meg a szövetséget, de miután az már megvan, nem akar oly színben tűnni föl, mintha önmaga elismerné, hogy könnyelműen járt el. Vigye el az ördög azokat, akik ő felségét a szövetség megkötésére készítették. Mi közünk van nekünk Anconához? Mindazáltal, mivel most az egyik oldalon a szent-székek jogosult igénye, a másikon a szégyen érzete áll: olyan módozatot kellene kigondolni, hogy ne ő felsége tegye meg az első lépést a szövetség fölbontására; ilyképen elkerülhetné a félénkség és ingatagság látszatát.»

A legátus erre így nyilatkozott: «Mi nem törődünk vele, akár a király, akár Ancona városa teszi meg az első lépést a szövetség fölbontására. De véleményem szerint, ő felségének inkább válik becsületére, ha ő bontja föl a szövetséget, mintha bevárja míg az anconai polgárok teszik ezt, és így őt kényszerhelyzetbe hozzák.»

De a győri püspök nem osztozott ezen nézetben. Ismételte, hogy a király minden áron el akarja kerülni a szószerzés látszatát.*

A pápai legátus feladataihoz tartozott az is, hogy Mátyás és Frigyes császár között, a béke létesítésére kísérletet tegyen. Igyekezeteit támogatta a velencei köztársaság követe, ki 1489-ben, tavasz nyíltával érkezett Budára, és előterjesztésére május végén kapta meg a választ, ünnepélyes audientían, melyre a pápai legátus is meghívott. A király, köszvénybaja által gátolva, nem jelenhetett meg.

A távollevő cancellárt az egri és győri püspökök helyettesítették.

Erdődi Tamás adta elő a királyi választ; hosszabb beszédében híven utánozta azon erőteljes hangot, melyen Mátyás szokott volt az idegen diplomatakhöz szólani. A retorika mesterfogásait és virágait mellőzvé, egyszerűsége és határozottságra törekedett.

«Nagyságos követ úr! Királyunk kedvesen fogadta a nagytekintetű velencei senatus elhatározását, hogy a királyi felség és a császár között a béke és egyesség létrehozására kísérletet tesz. Miután a múlt évben a császár vonakodott ő szentségét békebíróul elfogadni, a királyi felség minden további közbenjárást joggal visszautasíthatna. Mivel azonban a jelenlevő főtisztelendő legátus úr nyilatkozatai szerint, ő szentsége, a kereszténység érdekeit tartván szem előtt, az egyesség létesülését folyvást óhajtja, és a velencei senatus is javasolja; a királyi felség kijelenti, hogy kész, méltányos föltételek mellett, a békét megkötni. De annak, aki viszálykodók kibékítésén fáradozik, ismerie kell a viszály eredetét. Ezért kezdettől fogva elmondom, hogy a háború mily módon támadott.

* A pápai legátusnak 1489 január 30-ikán Bécsből a pápához intézett jelentése. Eredetije a velencei szent Márk-könyvtárban.

«Mikor az elmúlt években az átkozott György cseh király fia Viktorin herczeg erős sereg élén a császár ellen indult, Ausztria nagy részét elfoglalta, Bécs városát ostrom alá vette: a császár, veszélyes helyzetében, a királyi felséget nagy ígéretekkel rábirta, hogy segítségére siessen. Ez fölmentette Bécset és az ellenséget Csehország határáig szorította vissza.

«Halljad, követ úr, hogy szolgálataért mi volt jutalma. A megrémült csehek alkudozásba bocsátkoztak a császárral, ki rögtön köpönyeget fordított és a felebaráti szeretet kötelességeit megvetvén, a királyi felség tudta nélkül békét kötött. . . . Majd nem pirult ellenség módjára lépni föl ellene, Magyarországba küldötte hadait, melyek számos helységet földúltak és lángba borítottak. Különféle fejedelmekkel összeesküvéseket szőtt a királyi felség ellen. . . . Ulászló lengyel herceget pedig, a szentszék rendeleteit, az isteni igazságot és a királyi felség jogait lábbal tapodván, Csehországban az eretnekek által királylyá választatta. Mindez gyűlölettel és háladatlansággal telt lelkét nem elégítette ki.

Nem nyugodott, míg a lengyel király másik fia Magyarországba nem tört, azon szándékkal, hogy a koronát a királyi felségtől elragadja, és magának szerezze meg. De az igazságos Isten nem hagyta el királyunkat, a lengyel herczeg gyalázattal visszaveretett.

«A császári felség ezután sem szűnt meg gonoszságot gonoszságra halmozni, és nem pirult a királyi felség menyekzőjét megzavarni. Rabló csapatai majdnem az ország fővárosáig nyomúltak. A királyi felség kénytelen volt úgy szólván a nász-ágyról indulni a sérelem megtorlására. Ausztriába vezette hadait, számos várat és várost vívott meg; az egész tartományt hatalmába ejti, ha Sixtus pápa kérései vissza nem tartják. A királyi felség, engedelmes fiú gyanánt, feledte sérelmeit és alattvalóinak szenvedé-

seit, visszaadta mindazt a mit elfoglalt, azon reményben, hogy a béke állandóan biztosítva lesz.

„De halljad, mikép tartotta meg azt a császár. Míg a királyi felség a török ellen tett készüléteket, a császár az általa fizetendő összeg második részletét megtagadta, a többi föltételeket is megszegte, és a királyi felséget újból bántalmakkal kezdte illetni. . . . És mindezek által a királyi felség nem engedte magát felháboríttatni. A császárt kötelezettségei teljesítésére, a sérelmekért elégtétel adására hívta föl. . . . Követét a császár hónapokig tartotta magánál, végre sértő nyilatkozattal bocsátotta el.

„Ekkor azután a királyi felség kénytelen volt országa biztosságáról gondoskodni. Hadat üzent a császárnak, Ausztriába nyomult, és azt elfoglalta. . . . De mivel ő felsége csak a béke biztosítása érdekében ragadott fegyvert, kész, ő szentsége és a velencei senátus buzdítására, mindent visszaadni, ha a császári felség a korábbi békekötés föltételeit pontosan teljesíti, és a hadiköltségeket megtéríti. Ezután békességben fog vele élni, és atyja gyanánt fogja tisztelni. Királyunk ő felsége a szenvedett sérelmeknél és károknál még inkább fájlalja azt, hogy a kedvező alkalomtól, mely a törökök ellen intézendő háborúra nyílt, megfosztatott. Valamint a császárt legyőzte, úgy bizonyára a szultán fölött is diadalmaskodott volna. Isten bocsássa meg a császárnak, hogy míg önmagát tönkretette, a királyi felségnek, dicsőségét irigylvén, a diadalt a kereszténység ellensége fölött, mintegy kezeiből ragadta ki!»*

Mátyás csakugyan őszintén óhajtotta a békét és nagy áldozatok árán is hajlandó volt megkötni. Erre leginkább az készítette, hogy fiának a kiengesztelt császársban támaszt szerezzen. Hajthatatlan szilárdságát most már Beatrix esdeklései és könnyei sem voltak képesek megingatni.

* A pápai legátus junius 1-én kelt jelentésében Erdődi Tamás előadását szóról-szóra közli. (THEINER: Monumenta Hungariam Sacram illustrantia. II. 521.)

Erdődi Tamás, meggyőződve arról, hogy ha János trónöröklését ellenezi, a királyt elhatározásától nem volna képes eltéríteni, de a saját állását és jövőjét semmisítené meg: készséges eszközül szolgált uralkodójának azon tevékenységében, melylyel János herceget az ország rendei által utódjául elfogadtatni igyekezett; valamint a milánói udvarral folytatott tárgyalásokban is, melyeknek célja vala Sforza Bianca hercegnő kezét az ifjú hercegnek megnyerni.**

Egy pillanatra sem zavarodott meg az a benső viszony, mely a király és titkára között fennállott, és melynek maga Mátyás méltó emléket emelt, mikor az Erdődi Ba-

13. ERDŐDI TAMÁS CZÍMERE.

kóczok részére harmincz év előtt történt czimer-adományozás megújítása alkalmából, így nyilatkozik Tamás püspök felől: «Hűségét, ragaszkodását és buzgalmát kezdettől fogva tapasztaltuk; mióta pedig titkainkba avattuk, tanácsunkba meghívtuk és a legfontosabb ügyeket bíztuk rá,

* A milánói követek jelentéseiből tudjuk, hogy Erdődi Tamás cancellár mindkét irányban az actió egyik legkiválóbb tényezője volt.

még inkább meggyőződttünk arról, hogy kiváló bölcseséggel párosult hűsége (fidelitas cum summa sapientia conjuncta) és szolgálata mind személyünknek mind országunknak legnagyobb hasznára válik.»*

Mikor, 1490 január havában, Mátyás utolszor utazott Budáról Bécsbe, Erdődi Tamás azon kitüntetésben részesült, hogy püspöki székhelyén vendégül fogadhatta uralkodóját. Ő maga néhány nappal előbb ment oda, hogy a fogadtatásra az intézkedéseket megtegye.**

Innen az osztrák fővárosba kísérte a királyt. A cancelár diplomatai küldetéseiben távol lévén, a politikai ügyek számai egészen az ő kezeiben összpontosultak. Állásának jelentőségét növelte azon körülmény, hogy Mátyás, súlyosbodó köszvénybaja miatt, az idegenekkel való érintkezésről gyakran tartózkodni volt kénytelen.

Virágvasárnapján ott volt ő is a király oldala mellett, Szent István domjában. Majd néhány óra múlva, Mátyást szélhűdés érvén, tanúja volt a halállal való kínos vívódásának és azon megindító jeleneteknek, mikor megtört szemeit fiára, róla pedig a királynéra és jelenlevő híveire vetvén, utolsó óhajtatását a kór által lezárt ajkai néma ékeszólásával ajánlotta figyelmökbe.

* * *

A galgóczi családi levéltárban őrzött (Botka Tivadar által, a fentebb idézett értekezése kapcsán közzétett) régi genealogiai tábla élén Bálint áll, három fiával: Jánossal, Ferenczczel és Balázsszal. De az oklevelekben Bálint, János és Balázsnak nyomát nem találjuk. A család történetét illető oklevelek legrégibbjé az 1459-ik évi czímer-adományozó irat, Ferenczet, ennek fiát Bálint prepostot és ennek három testvérét: Miklóst, Tamást és Jánost nevezi meg. Habár a *testvér* (frater, soror) kifejezés a régi iratokban gyakran unokatestvért, vagy még távolabb álló vérrokont is jelent: alig lehet kétség, hogy ott Bakolcz Ferencz négy fiáról van szó. Ellenkezőleg, ha egyikök más apától származott volna, az oklevél ezt is bizonyára megnevezi. De (mint fentebb érin-

* Az 1489 január 6-ikán kelt királyi oklevél. Századok i. h.

** Costabili 1490 január 14-ikén Ferrárába írt levele (Diplom. Emlékek. iv. 419.)

tettük) nincs megnevezve az ötödik testvér *Ferencz*, ki 1482-ben vácsi kanonok, néhány évvel utóbb budai prepost, majd kir. titkár és győri püspök lett. Megmagyarázhatatlan az, hogy Zápolyai István, mikor (1493) oklevelet állít ki, melyben magát kötelezi, hogy a korona-őri tisztszenben, Tamás püspök halála esetére, Ferenczet fogja társul elfogadni, — Ferenczet Tamás püspök unokaöccsének (nepos) és Tamást Ferencz nagybátyjának (patruvli) nevezi. (Az 1493 november 1-én kiállított oklevél Galgócson.) Ellenben Tamás bibornok 1502 december 25-ikén a velencei dogéhoz írt levelében, Ferenczet világosan «édes testvére»-nek (frater germanus) mondja. (Marino Sanudo naplójában.)

Az oklevelekben több «nőtestvére» (soror) említetik. De ezek részben testvéreinek leányai. Valószínűleg csak két nővére volt. Az egyik (kinek nevét nem ismerjük) Kanczaller Angelus budai polgárral lépett házasságra. (Egy 1506 február 11-iki oklevélben Kanczaller Angelus két fia «fratres nepotes Cardinalis» mondatnak.) A másik, Katalin, Vértesy Ferencznek volt neje.

Fitestvérei közül *János* korán (1489 előtt) hunyt el; két fia volt: János, ki zágrábi püspök lett, és Tóbiás, ki 1492-ben a krakói főiskolán tanult, és nemsokára azután meghalt. A második testvérnék *Miklós*-nak három fia volt: Bálint, Pál és Péter; az előbbieket gyermektelenül múlt ki, az utolsó az Erdődy-család törzsátja.

Az újabb történetírók Bakócz Tamás születési helyének meghatározásában nincsenek mind egy véleményben. Némelyek a Verőcse-megyei *Erdődből* származtatják. Azonban a vitás kérdést végérvényesen eldönti Mátyás király 1459-ik évi címeradományozó oklevele, melynek címezése így hangzik: «Vobis domino Valentino nato Francisci Bakolcz dicti de Erdewd *ville Comitatus Zathmariensis*». (Századok. 1875. évf. 554. l.) Paczek Béla erdődi jegyző úr, e sorok írójához intézett levelében, azon érdekes tényt közli, hogy «az ötvenes években. az erdődi vár körül játszó gyermekek a vár egyik régi falában, egy üregben, régi iratokat találtak. Ezek között egy levél is volt, melyben Martinus Horváth szatmári tanár, latin nyelven azt írja Bakacs Jánosnak a Drágfi vinczellérjének, hogy fia Tamás igen szorgalmasan tanul, s ennél fogva tanácsolja neki, hogy őt a szünidőre ne vigye haza, nehogy tanulmányaiiban hátramaradjon». (Igen örvendetes volna, ha ezen okiratoknak nyomára lehetne jönni.) A nevezett jegyző úr megemlíti azt is, hogy Erdőd szőlőhegyei közül az egyik ma is Bakócz nevet visel; végre, hogy Erdőd vidékén, névszerint Rákos-Terebes községben, ma is vannak még Bakucz nevezetűek.

Erdődi Tamás testvéreinek egy része Szatmár megyétől, vagy várostól kölcsönözte előnevét. A budai tanács 1482-ik évi oklevelében *Szatmári Bakócz János* és *Szatmári Ferencz* névvel találkozunk. Az egri püspökség 1493—94-ik évi számadásaiban «Magister Johannes

de Zatmár fratruelis Reverendissimi» fordul elő. Erdődi Tamásnak a krakkói egyetemen tanuló unokaöccsesei szintén Szatmári névvel jegyezték magokat a magyar társház anyakönyvébe. És mikor Erdődi Tamás öccse Ferencz 1497-ben győri püspökké praëconisáltatik, a római bíbor-noki consistorium jegyzőkönyvében Szatmári Ferencz nevet visel. Az Erdődi név, már Tamás életében, nemzetségi névvé lett, melyhez az általa vezetett váraiktól kölcsönzött előnevek csatoltatnak. Unokatestvérei közül az egyik (1513) *Monyorókeréki Erdődi Peternek*, egy másik (1512) *Monoszlói Erdődi Bálintnak*, egy harmadik (1502) *Monoszlói Erdődi Bálintnak* nevezi magát.

15. MINIATURE ERDŐDI TAMÁS ZÁGRÁBI MISEKÖNYVÉBEN.

II. FEJEZET.

II. ULÁSZLÓ
CANCELLÁRJA.

I.

SAKHAMAR, amint a nagy király behűnta szemeit, a megüresedett trón betöltése ügyében megindultak a tárgyalások. Egy idegen diplomata sietett az első lépést megtenni. Ez Treviglioi Maffeo, a milánói ügyviselő volt. Kötelességének ismerte,

hogy Bianca hercegnő jegyese, Corvin János érdekét haladék nélkül fölkarolja. A váradi és győri püspököket fölkeresvén, emlékeztette őket az ígéretekre, melyekkel elhűnyt uralkodójuk és a milánói hercegi ház irányában magokat lekötöztették. A diplomatai nyelvben nem szokatlan túlzással, kijelentette, hogy udvarát főképp a tőlök nyert biztosítások készítették a házassági ajánlat elfogadására.

*Johannes Corvinus
Sup. manu. J. P. A. 17*

18. CORVIN JÁNOS NÉV-ALÁÍRÁSA.

Mindketten azt válaszolták, hogy hűséges ragaszkodásukat, melyet Mátyás iránt tanúsítottak, át fogják ruházni fiára, és igyekezni fognak, hogy a többi urakat is megnyerjék. Erdődi Tamás hozzátette, hogy bizonyosnak tartja János herceg megválasztását, habár rokonai, a Gerébek, ellene fognak működni.*

Lehet, hogy a katasztrófa első benyomása alatt, mikor a súlyos veszteség fölött érzett fájdalom betöltötte lelküket és fogékonnyá tette a hála s kegyelet sugallatai-

* Treviglioi Maffeonak ápril 6-ikán, tehát Mátyás halála napján írt jelentése.

nak meghallgatására: lehet hogy valóban őszintén nyilatkoztak. Azonban csakhamar, a mint a viszonyok nyugodt megfontolásának ideje elérkezett, lényeges fordulat állott be nézeteikben és magoktartásában.

Magyarország helyzetének az európai államrendszerben mindenkor elismert jelentősége, a legutolsó félszázad alatt még szembetűnőbbé lett. Kétségtelennek látszott, hogy Ausztria, Csehország és Lengyelország irányadó hatalomná csak Magyarországgal kapcsolatban emelkedhetik. Ennek tudata magyarázza meg a nevezett államok uralkodóinak a magyar korona elnyerésére irányzott, folytonosan megújuló kísérleteit. Viszont az is bebizonyult, hogy az elszigetelten álló Magyarország, a legnagyobb fejedelem kormánya alatt sem képes föladatát megoldani; amiért is Mátyás királyt a szomszéd országok meghódításának vállalatára a helyzet logikai szükségessége, nem az ambíció szeszélye készítette.

Mindezekből, most az ő halála után, azt a következtést kellett levonni, hogy Corvin János megválasztása Magyarország hatalmi állásának megingatását jelentené, és a trónjára vágyó uralkodók részéről oly veszélyeket idézne föl, melyekkel szembeszállani akkor sem képes, ha atyja kincseivel nagy szellemét is örököli.

És a kik ezek iránt tisztába jötek, a hálátlanság és szószegés vádját nem egyedül a «salus reipublicæ» törvényére, a közjó követelményeire hivatkozással, háríthatták el magoktól. Lelkiismeretök megnyugtatóására egyebeket is hozhattak föl. Mikor ők kötelezettséget vállaltak, hogy Mátyás utódául fiát elfogadják, azon utógondolattal, mondhatnók föltétellel cselekedték azt, hogy Mátyás a maga életében viszi keresztül János herczeg királylyá választását, előkelő fejedelmi ház sarját szerzi meg neki nőül, Morvaország és Szilézia birtokát biztosítja részére, a császárt igényeiről való lemondásra bírja. Mátyás ezen föltételeket

tényleg maga is elfogadta, és lázas sietséggel fáradozott teljesítésükön. De a halál megghiúsította igyekezeteit. És most Corvin János nem volt egyéb, mint egy nagy király törvénytelen gyermeke, tapasztalatlan ifjú, ki atyjától uradalmakat, várakat és kincseket kapott ugyan, de összes ellenségeinek gyűlöletét is örökölte.

Így tehát azok előtt, kik arra határozták el magokat, hogy a királyválasztásnál Corvin Jánost elejtik, az ország jövődjének érdeke lehetett a döntő tényező. Személyes érdek alig vezethette a mérvadó egyéneket, mert az, Corvin János megválasztása esetén, teljes mértékben kielégítést talált volna. A következmény megmutatta, hogy «az ő üstökét szintén markukban tarthatták volna», hogy bőkezűsége a szolgálatok jutalmazásában a könnyelműség határain is túllépett. És az elpártolásban az első épen az volt, ki személyes önzetlenségét oly ténynyel bizonyítja be, mely a gyanúsítás lehetőségét kizárta. János váradi püspök, ki első mondomta nyíltan és határozottan, hogy Corvin János trónraemelését «lehetetlennek» tartja,* ekkor már el volt szánva arra, hogy méltóságairól lemondván, kolostor magányába vonúl.

Corvin János személyében a nemzeti királyság eszméjét föladván, a Habsburg és Jagello dynastiák között kellett választani.

Az ausztriai házra nézve a viszonyok ez időszert nem voltak kedvezők. Frigyes császár nélkülözé mindazon tulajdonságokat, melyekkel uralkodók a népek tiszteletét és rokonszenvét kiérdemlik. A magyar rendek előtt azonfölül perfid eljárásával, melyet Mátyás irányában követett, gyűlöletessé tette magát. Az ő népszerűtlensége fiának, Miksának, személyére is visszahatott. Nékik biztosították ugyan, az ország rendjeinek hozzájárulásával létrejött szer-

* A milánói követ 1490 május 22-iki jelentése.

zódések, Mátyás magtalan halála esetére, az örökösödést; de azok kötelező erejét a magyar urak már akkor megtagadták, mikor János herczeg javára kötötték le szavukat.

Általános rokonszenv környezte a Jagellókat. A család, melynek törzsanyja Nagy Lajosnak dicső leánya, Hedvig volt, már adott Magyarországnak királyt: I. Ulászlót, ki hősi halálával kegyeletes emlékezetet hagyott hátra. És Mátyás életében is, azok kik erőteljes kormányzatával elégszerűen valának, lengyel herceget hívtak meg a magyar trónra. Most Kázmér lengyel király két fia jöhetett szóba.

Albert herczeg, a másodszülött, kit a tatárok fölött kivívott diadal fényköre övezett, Mátyás dicsőséges hadi tényeinek folytatását ígérheté. De nagyobb előnyöket helyezett kilátásba az első szülött: Ulászló, Csehország királya és a lengyel korona örököse, ki eszerint Magyarország trónjára jutván, azon hatalmas államszövetséget létesítheté, mely Nagy Lajos és Mátyás törekvéseinek célpontját képezte. Személyes tulajdonságai megfeleltek a magyar urak óhajításainak. Mint cseh király képes volt, szemben Mátyással, magát föntartani, úgy a harcztéren mint a diplomatiái tárgyalásokban sikereket vívni ki. Emellett alátvalóinak jogait tiszteletben tartotta, érdekeiket kímélte, erőszakos tényektől óvakodott; anélkül hogy ekkor még csak sejtetni is engedné azt, hogy erélytelensége tehetetlenségig fog sülyedni.

A váradí püspök tehát a magyar főrendeket könnyen meggyőzheté arról, hogy a csehországi király pártjára állván, hazájok és személyök érdekében a leghelyesebben járnak el.

Együttal nem mulasztotta el, a trónjelölttől nyert fölhatalmazás alapján, méltóságok és adományok ígéretével is lekötelezni őket. Legelsőben ERDŐDI TAMÁST nyerte meg,

azon biztosítással, hogy az új király a cancellári tiszteletet rá fogja ruházni.*

Egyidejűleg Corvin János elidegeníté magától a győri püspököt azzal, hogy Várad Páter kalocsai érseket, öt évig tartó fogságából, kiszabadítá. Erdődi Tamásnak attól kellett tartani, hogy János herczeg, ha királylyá választatnék, az érseket a cancellári tisztebe is visszahelyezné, és ez a szenvedett sérelmekért rajta boszút fogna állani.

Mindazáltal a várad és a győri püspökök elhatározásukat és czélzataikat a titoktartás leplebe burkolták. János herczeg azon meggyőződésben maradt, hogy szilárd támaszt bír bennök. És a királyválasztó országgyűlés megnyíltával (1490 június) őket kérte föl igényei előterjesztésére. A megbízást nem haboztak elvállalni. Eljárásuk igazolhatatlan; mentségül azon körülmény sem szolgálhatott, hogy a trónigényelők megbízottainak szónoki előadásait jelentőséget nélkülöző formalitásnak lehetett tekinteni.

Mátyás nagy tetteinek magasztalásából indultak ki. Azután áttértek annak előadására, hogy milyen buzgalommal igyekezett fiának a trónt biztosítani, rendelkezésére bocsátván hadseregét és kincstárát, a fővárost és a legerősebb várakat. Mindez János herczeg megválasztását javasolja, úgy szólván parancsolja. Törvénytelen származása nem szolgálhat akadályul. Az olaszok példáját kell követni, kik mikor a közérdek igényeli, készséggel hódolnak meg a fejedelmek törvénytelen sarjai előtt. Végre utaltak arra, hogy idegen fejedelmek uralkodása soha sem vált az országnak javára. Így tehát Corvin János megválasztását az igazság, a közjó és a szükség követeli.**

* Ezt négy esztendővel később 1494-ben János püspök maga beszélte el a pápai követnek. (Ennek 1494 augusztus 2-iki jelentése, a velencei Szent-Márk könyvtárban.)

** Bonfin a várad püspök beszédéből kivonatot közöl. És hozzáteszi «Hæc eadem etiam a collega ne minore quidem oratione confirmata sunt». (Dec. IV. L. IX.)

Utánok Miksa római király, Ulászló cseh király és Albert lengyel herceg követei mondták el beszédeiket.

A köznemesség, melynek száma sok ezerre ment, türelmetlenül sürgette a választás végrehajtását. Sőt egy töredék Albert herceget királylyá kiáltotta ki. De a vezérek meg tudták győzni a gyűlekezetet a felől, hogy fontos okok miatt a választást egyideig még el kell halasztani. És a nemesség, a tárgyalások végét be nem várván, miután jogainak gyakorlását megynként választott két-két nemesre ruházta, békésen szétoszlott.

Ezalatt a főrendek megállapították a föltételeket, melyeket a megválasztandó király elfogadni köteles lesz, és egyetértésre jutottak az iránt is, hogy Ulászlóra adják szavazatukat.

Mindazáltal János hercegről sem feledkeztek meg, és gondoskodni kívántak arról, hogy Mátyás fia méltó állást foglaljon el a trón mellett; készek mindent megadni, a mit a koronán kívül nyújthattak. Ily módon remélték, hogy őt önkéntes visszalépésre bírhatják, és a polgárháború veszélyét elháríthatják.

Előterjesztették neki, hogy az atyjától nyert jótéteményekért hálások kívánnak lenni; és mivel a királyválasztás kimenetele bizonytalan, most, míg a hatalom az ő kezeikben van, intézkedni akarnak azon esetre, ha nem ő nyerné el a koronát.

A herceg nem utasította el ezen ajánlatot. Tárgyalások indultak meg, melyek csakhamar eredményre vezettek. Ebben a főtenyező Erdődi Tamás volt, ki a tények kérlelhetetlen logikájával kibékítette a herceget. Ez később, mikor nyugodtan visszapillantott a mozgalmas napokra, jó szolgálataiért elismerését hálasan kifejezte. Gazdag jószágadományokban részesíté, és az erről kiállított oklevélben elmondja, hogy «mikor fenséges atyját Mátyás királyt, Isten rendelése e világból kiszolitotta, ő még gyermek

lévén, ügyeit a maga feje után intézni nem volt képes. Míg minden oldalról az üldözések zivatarai és különféle háborgatások környezték, királyi atyjának némely magasrangú hívei nem vonták meg tőle segítségöket, támogatásukat és pártfogásukat; de mindannyit túlszárnyalta Tamás püspök, ki jeles erényei és érdemei miatt Mátyás király szeretetét bírta, és most az ő ügyeiben is buzgó szolgálatkészséget tanúsított.»*

Azonban alig hogy a főrendekkel az egyességet megkötötte, Váradi Péter érsek, ellensúlyozva Erdődi Tamás befolyását, rábirta a herceget, hogy miután a főrendek többsége elpártolt tőle, és így megválasztását nem remélheti: igényeit fegyver hatalmával érvényesítse. Ujlaki Lőrincz herceg, a Beriszlók és a gazdag pécsi püspök hozzá csatlakoztak. Mire Buda várából kivonultak, hogy az ország déli részein haderejüket szaporítsák.

De az ország rendei nem maradtak ezen esemény tétlen szemlélői. Meghagyásukból Báthori István és Kinizsi Pál utánok nyomultak, és a Sárvíz partján utólérvén őket, véres ütközetben megverték.

Ezzel János herceg megszűnt a trónjelöltekhez tartozni. És Ulászló megválasztása biztosítva volt. Csak azon nehézséget kellett még elhárítani, melyet Beatrix támasztott.

Az özvegy királyné, lemondván azon reménységről, hogy a magyarok őt fogják uralkodójuknak elfogadni, Ulászlónak ajánlotta föl támogatását, azon föltétel alatt, hogy nőül és uralkodótársul veszi. Azonban a magyar urak sorában sok ellensége volt. Ezek fönnen hirdették, hogy a pazar, szenvedélyes és kérlelhetetlen nő már Mátyás királyra is vészteljes befolyást gyakorolt. Nagy súlyt helyeztek arra, hogy magtalan is, és így ha vele lép Ulászló házasságra, halála után ismét megújulnak a királyválasz-

* Az 1495-ik évi oklevél SCHMITHNÉL: Episcopi Agrienses. II, 156.

még egyébre is.» Kétségkívül a bíbornokságra gondolt, melyet a Sforzák pártfogása kieszközölhetett neki.¹

Azonban a milánói tervnek egyelőre a legszorosabb titokban kellett maradni. Beatrix ugyanis, míg egyrésről fenyegetődött, hogy azon esetre, ha ajánlatát Ulászló visszautasítja, ő a maga és az esztergomi érsek várait Miksának nyitja meg; másrésről ígéretekkel és ajándékokkal sokakat megnyert Ulászló hívei közül.²

Ily körülmények között a váradi és győri püspökök kétszínű politika követésére szánták el magokat: megnyugtadni és kielégíteni Beatrixot most, mikor szükség van rá; visszautasítani igényeit később, mikor Ulászló trónja kellően meg lesz szilárdítva. Nem gondoltak arra, hogy őket is elérheti a kétszínűség rendes büntetése, mely abban áll, hogy veszélyesebb bonyodalmakat támaszt, mint a melyeket elhárít.

Ulászló habozás nélkül ráállott a lelkiismeretlen színjátékra, melynek méltatlanságát még fokozták az ő előzményei. Tizennégy év óta házassági szerződéssel volt lekötve Borbála brandenburgi örgróf-kisasszonyhoz, kit vonakodott nőül venni, mert a politikai előnyök, melyek az eljegyzésnél szemei előtt lebegtek, elenyésztek.³

Most Magyarországra küldött követeinek meghatalmazást adott, hogy az özvegy királynéval a házassági szerződést megköthessék; egyuttal a pártja élén álló uraknak azt az ígéretet adta, hogy Beatrixot nem veszi nőül.

Ekkor azután, június 14-dikén, a magyar főrendek megjelentek Beatrix előtt, és azon kérelmet intézték hozzá: »adja beleegyezését Ulászló cseh királynak Magyarország

¹ A milánói követ 1490 június 21. 24- és július 15- és szeptember 8-iki jelentései.

² A váradi püspök közlései alapján, a milánói követ július 15-iki jelentése.

³ Borbála ugyanis kevéssel az eljegy-

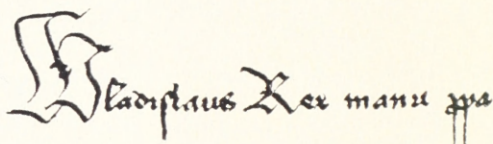
zés után a sziléziai hercegségtől, melyet bírt volt, megfosztatott. (L. HÖFLER: Barbara Markgräfin von Brandenburg. Prága 1867. És WENZEL G. értekezése: II. Ulászló házaselete. Századok. 1877. évfolyam.)

királyává megválasztásához, fogadja őt férjéül, hogy továbbra is Magyarország királynéja maradjon». Beatrix örömteljesen mondott igen-t.

A következő napon Ulászló kikiáltatott Magyarország királyává, azon föltétellel, hogy Mátyás özvegyét nőül vegye és uralkodótársul fogadja.*

Augustus 9-dikén tartotta ünnepélyes bevonulását az ország fővárosába.

De ugyanakkor öccse, Albert herceg, erős sereg élén, Pest közelében táborozott, és az egyességi ajánlatokat

20. II. ULÁSZLÓ NÉV-ALÁÍRÁSA.

visszautasítván, a fölvidékre vonult, hol Kassát vette ostrom alá. Miksa pedig megkezdte a Mátyás által meghódított osztrák városok visszafoglalását, és készülleteket tett, hogy a háború színhelyét Magyarországba teszi át.

II.

A két trónkövetelő részéről fenyegető veszélyekkel szemben, Ulászló legelőkelőbb hívei: az egri, váradi és győri püspökök, Báthori István és Drágfi Bertalan véd- és daczszövetségre léptek Corvin Jánossal és az ehhez ragaszkodó pécsi püspökkel s Ráskai Balázsszal, hogy így őket szorosan az új uralkodóhoz csatolják. Együttal Ulászló ígéretet tett Beatrixnak, hogy a koronázás után megtartják az ünnepélyes egybekelést.

* E sorok írójának értekezése: II. Ulászló megválasztatása. Századok. 1885. évfolyam.

September 18-ik napján történt meg a koronázás. A következő napokban Ulászló az országos és udvari méltóságok betöltése iránt intézkedett.

János, váradi püspök, ekkor kijelenté, hogy egyházi és világi méltóságairól lemondván, a Szent-Ferencz-rend egyik kolostorába vonúl vissza. Elhatározásában a király kérései nem bírták megingatni. A cancellári tisztet Erdődi Tamás nyerte el, ki ettől fogva az ország kormányának vezetését egészen magához ragadta.

Erős uralkodók hajlékony eszközöket keresnek ; gyengék szilárd támaszokra szorúlnak. Az államférfiak sorában ritkábban találkoznak a támaszok, mint az eszközök ; de legritkábban olyanok, kik mindkét szerepre egyenlően vannak képesítve. Ilyen volt Bakócz. A mily önmegtagadással szolgált Mátyásnak, olyan önérzettel uralkodott Ulászló fölött.

Nagy előnyéül szolgált a prestige, mely őt mint a nagy király bizalmas tanácsosát, titkainak letéteményesét környezte. E mellett széles látkörének és éles elméjének jelességéhez járult feltűnő leleményessége, mely a legbonyolultabb helyzetek igényeinek kielégítésére, nehézségeinek elhárítására mindig talált módot. Igaz, feladatát lényegesen megkönnyítette az, hogy nem válogatott az eszközökben, nem hallgatott a lelkiismeret aggályaira, nem gondolt a világ ítéletével.

Ezt csakhamar alkalma nyílt bebizonyítania. Mikor ugyanis Beatrix, a koronázás után, a királyi ígéret teljesítését türelmetlenül sürgeté ; a cancellár nem habozott uralkodóját a színlelés ösvényén tovább vezetni, az egyházi szertartások profanálásától sem riadván vissza.

A király értésére adta a királynénak, hogy kész megkötni a házasságot, de fontos okok követelik, hogy a szertartás titokban hajtassék végre. Beatrix örömteljes elragadtatásban a fölött, hogy czélt ér, nem vette észre a

kelepczét. Beleegyezett abba, hogy lakásán, néhány megbízható ember előtt, történjék frigyök megáldása.

Ulászló ekkor összehívta bizalmas tanácsosait. Ünnepeles óvás alakjában kinyilatkoztatta előttök, hogy nincs szándékában feleségül venni a királynét; és a házassági ígéretet, melylyel, a helyzet kényszerűsége előtt meghajolva, magát leköti, előre érvénytelennek jelenti ki.

Ezen előzmények után, october 4-én megjelent Beatrix palotájában, úgy mintha látogatására jönne. Az egri és győri püspökök, Báthori István, Kinizsi Pál és Schellenberg, a csehországi cancellár, kísérték. A királyné, udvari emberei és a nápolyi követek által környezve, fogadta.

A kölcsönös üdvözlés és rövid társalgás után, a királyné és a király, a győri püspökkel, a terem egyik szögletébe vonultak. A beavatottak körülvették őket, úgy hogy a többiek a történendőkről nem nyerhettek tudomást.

A püspök, összefogva Ulászló és Beatrix jobb kezét, a királyhoz ezt a kérdést intézte: «Felséged akarja-e az itt jelenlevő királyné ő felségét törvényes hitvesül fogadni, a római egyház szertartása szerint?» «Igen» volt a válasz.

Azután a királynéhez fordult: «Felséged akar-e az itt jelenlevő király ő felségének törvényes hitvese lenni, a római egyház rendelete szerint?» «Akarok» volt válasza.

Mire a főpap áldását adta a fejedelmi párra. Ulászló pedig megújította kérelmét, hogy «bizonyos akadály elhárításáig» a történetek maradjanak titokban. És elbúcsuzván, palotájába tért vissza.*

Beatrix a magyar király törvényes hitvesének tarthatta magát, és ki volt elégitve. Ulászló ellenben, előleges óvására és a brandenburgi Borbálával fennálló házassági szer-

* Ezen eseményről több hivatalos okirat szól: Ulászló római ügyviselőjének 1492-ben szerkesztett emlékirata; Beatrixnak 1494-ben, a pápai legátusnak 1494 aug. 2-án Rómába küldött jelenté-

seik. (Az első a prágai káptalan könyvtárában és kiadva b. Roszner Ervin «Régi magyar házassági jog» című munkájában; a második és harmadik a velenzei szent Márk-könyvtárban.)

zódására támaszkodva, megnyugtatta érezte magát az iránt, hogy a kötött frigyet bármikor feloldhatja. És ezért nem késett a milánói házassági terv valószínűsítésére a tárgyalásokat megindítani.

Treviglioi Maffeo, Ulászló megválasztásának napján, éles szavakkal fejezte ki a váradi és győri püspökök előtt felháborodását a fölött, hogy a királynak Beatrixsal való házassága is határozat gyanánt mondatott ki; egyúttal közlé velök, hogy mivel most már nincs mit keresnie Magyarországon, visszatér Milánóba.

A két főpap a helyzet nehézségeivel mentegetődzött, de egyszersmind úgy nyilatkozott, hogy az országgyűlés határozata Ulászló házasságát Biancával nem fogja megakadályozni. Arra kérték tehát, hogy távozását halasztssa el.

A követ úgy gondolkodott, hogy azok irányában, kik «egyszer már rászedték» joga van bizalmatlannak lennie; de mivel más részről belátta, hogy nem állana érdekekben ok nélkül tartóztatni őt, és tudta azt is, hogy Beatrix az országban népszerűtlen; arra határozta el magát, hogy Budáról távozik ugyan, de Pécsváradon, Sforza Ascanio bíchornok apátságában, egy időre megállapodik.*

Ott soká kellett veszteglenie. Végre october elején üzenetet kapott, hogy rögtön, álruhában és titkon Budára siessen. A mint pedig megérkezett, éjnek idején vezették a királyi palotába. Ulászló, két cancellárjának jelenlétében fogadta, és közlé vele, hogy elhatározta Bianca kezét kérni meg; a részletek megbeszélése végétt a cancellárokhöz utasítá.

A «részletek» sorában a jegyajándék foglalta el a főhelyet. A cancellárok háromszázezer aranyat igényeltek, tehát kétszer annyit, a mennyi Corvin János részére volt

* A milánói követ 1490 július 31-iki jelentés.

kikötve; uralkodójuk «nemesebb származására és előnyösebb külsejére» utaltak.

Erre az olasz diplomata azt válaszolta, hogy másfél-százezerrel a leghatalmasabb uralkodó is megelégedhetik, és hogy a Corvin Jánossal létrejött szerződés feltételeinek megállapításánál is Mátyás király «nagyságát» tartotta szem előtt a milánói udvar.

A cancellárok nem engedtek, és arra kérték Maffeot, menjen Milánóba, személyesen előterjesztendő az ügyek állását. Egyszersmind megjegyezték, hogy az ország belső békességének helyreállításáig «jó szóval kell tartaniok» Beatrixot, minélfogva szükséges, hogy a milánói tárgyalások titokban maradjanak.

Maffeo teljesítette óhajtasukat és Milánóba utazott. A hercegi ház — 1490 december elején tartott beható tanácskozások után — abban állapodott meg, hogy Bianca kezét Ulászló királynak örömmel felajánlja, és a Corvin János részére biztosított jegvajándék összegét ötvenezer arany forinttal megtoldja. A győri püspöknek pedig, eddigi jó szolgálataiért köszönetet mondván, ezüst asztali készlettel kedveskedett, azon ígéret mellett, hogy a bibor kieszközlése végett lépések fognak tétetni.*

A válasz Magyarországból soká késett. Csak több hónap múlva jelentette Erdődi Tamás, hogy uralkodója harmadfél-százezer arany forintnál kisebb összeggel nem elégedhetik meg. A mi a saját személyét illeti, — úgy mond — «a herceg jó indulatánál egyebet nem kíván. A bibort most nem keresi; ha ideje eljön és a herceg őt támogatására méltatja, azt jó szolgálataival ki fogja érdemelni.»**

Milánóban ragaszkodtak a korábbi határozathoz; sőt

* A milánói követ egy dátum nélküli jelentése; a milánói hercegnek 1490 december 3-kán Sforza bíbornokhoz írt levele; Maffeonak 1490 november 30- és

1491 március 25-ikén a győri püspökhöz írt levelei.

** A győri püspök levele Maffeohoz, 1491 ápril 29-ikén.

azt kívánták, hogy a kétszázezer arany jegyajándékba Bianca kelengyéje, negyvenezer arany értékben, számíttassék be. Az ügy tisztába hozása végett Pistacchi Vincze, forli apát, küldetett Budára.

- Ezt a győri püspök fogadta, ki az üzenet meghallgatása után, neheztelését fejezte ki a fölött, hogy a milánói udvar minduntalan változtatja határozatait, s ezzel őt is compromittálja, mit azon szolgálatok után, melyeket a hercegi háznak tett, valóban nem érdemel meg. Kifejtette, hogy a korábbi és a mostani házassági terv között nagy a különbség; Mátyás király törvénytelen fiát nem helyezhetni egy sorba a lengyel király első szülöttével, Magyar- és Csehország uralkodójával; ezért a legújabb ajánlatot nem meri előterjeszteni ő felségének, a ki észrevette, hogy ki akarják játszani, és most már másféle házassági tervekkel kezd foglalkozni.

A milánói ügynök azt válaszolta, hogy Milánó fejedelmei mindenkor nagy áldozatkészséget tanúsítottak szövetségeseik iránt, minélfogva nem volna eszélyes eljárás, ötvenezer arany különbözet miatt nagyobb előnyöket áldozni föl; de nem is illendő, hogy uralkodókat pénzügyi tekintetek vezéreljenek a házasság-kötésnél.

Mind ennek nem volt hatása. A király és tanácsosai állhatatosak maradtak.

Az ügynök újabb jelentésére, Milánóból ismét tagadó válasz érkezett; de a forli apát, a titkos jegyek dechiffrirozásában újoncz lévén, kétszázezer helyett kétszázötvenezeret olvasott, és örvendve értesítette Ulászlót, hogy kívánsága teljesítettni fog, mit ez megnyugvással vett tudomásul.*

* Pistacchi 1491 szeptember 16- és 1492 július 4-ikén Sforza Lajoshoz és ennek július 23-ikán Sforza bibornokhoz írt levele.

III.

Ezalatt a helyzet, melyet az october 4-iki színlelt házasságkötés teremtett, Ulászlóra nagy nehézségek forrásává lett.

Beatrix folytonosan sürgette az egybekelést, és mivel ezt Ulászló különféle ürügyek alatt halogatta, a pressio legvégső eszközéhez folyamodott. Az 1491-ik év tavaszán esztergomi palotájában vendégül fogadta a királyt. Ő ki békóiba tudta bilincselni Mátyást, könnyen körülhálózhatta utódját. És néhány nappal ennek távozása után, diadalérzetel írja meg atyjának az örömhirt, hogy a házasság «consummáltatott.»

Mindazáltal számításaiban csalódott. Ulászló oly magatartást követett irányában, mely meggyőzheté, hogy semmivel sem áll közelebb céljához. Gyöngéd leveleire, melyeket «szeretett férjének» címezett, hideg válaszokat kapott.

A hosszú bizonytalanság ezen állapota Nápolyban is nyugtalanságot keltett; mivel valamint a házasság létrejötté az aragóniai ház hatalmi állásának szempontjából előnyöket ígért; úgy meghiúsulása súlyosan compromittálta volna. Ferdinánd király ezért, hogy Ulászlót kötelezettsége teljesítésére kényszerítse, merész lépésre határozta el magát. A házasság létrejöttét és consummáltatását is hivatalosan bejelentette az olaszországi udvaroknak, melyek siettek az örvendetes esemény fölött szerencsekívánataikat tolmácsolni.*

A milánói udvar a nápolyi közleményben foglalt állításnak nem adott hitelt, és fölszólította a magyarországi

* A milánói udvar velencei és florenczi követeinek 1491 szeptember 6. és 9-iki jelentései.

Sed quocumque talis casus in futurum accidet, si
quidem Is per Capitaneos et Officiales locorum determinari non possit, Principes
ipsi, Consiliarios suos utrumque in aliquo loco competenti convenire faciat, et illis
plenam auctoritatem huiusmodi discretas sapiendi, et prorsus tollendi concedant,
et quicquid per huiusmodi Consiliarios decretum fuerit, id ab utraque parte observari
debeat. Postremo, Quantum ad Castrum Costel pertinet quod tanquam in publico
Bello hostiliter captum esset, Inter alia, ut d. Regi Vladislao assignaretur, in
Articulis precedentibus comminatur. Conventum est, quod idem castrum in
illis manibus qui hoc hodie tenet remaneat, servitiis oneribus et impositionibus
generalibus ad Colonos, uti alijs Regni colonis fieri est consuetum, similiter et
prestatione fidelitatis de eodem Castro Regi hungarie, uti ab antiquo introductum
est, ac alijs Iuribus si quod quispiam ad idem Castrum habere pretendit semp
salvis. In quarum rerum Robur fidem et testimonium has patres vestras
scribi et sigillis vestris solitis committimus, et pro maiori secretitate omnium
supradictorum manus meas proprias hic infra subiungimus. Datum et
actum posoni die lune post festum Sancti Leonardi Anno domini millesimo
quadringentesimo nonagesimo primo: —

Ego Thomas hinc Janum. Recognosco
suprascripta. manu mea

Ego Georgius de Bathor nomine patrum
meorum Georgii Bathori de Bathor, et
describer, quorum Recognosco per Manum
Johannem de Geluberg Cancellarium Regni Bohemie
manu mea

Ego Thomas hinc qui supra. p. d. utroque Ladis
de Grotz, et de Rozgon qui scribere ignorans
per manus meas

Benur von der Westen meum hant

Wilhelmus Paulus
recognosco etiam per manus

Johannes de Rupari
prothobonarius regni
Bohemie manu mea

cancellárt, hogy az olaszországi fejedelmekhez hivatalos czáfolatok küldését eszközölje.¹

Erdődi Tamás nem habozott megígérni, hogy a kíváнат teljesíttetni fog. Együttal ezen kritikus helyzetet kizsákmányolván, szolgálataiért most már nemcsak a bíbor kieszközölését kötötte ki jutalmúl; de ezenfelül még pénzajándékra is igényt tartott, melynek értékét jónak látta öt-hatezer forintban megállapítani. És hogy személyének jelentőségét még emelje, közlé, hogy Miksa római király, ki Magyarországot a Milánó ellen készülö szövetségbe be akarná vonni, fényes ígéretekkel, egyebek közt a bíbor kieszközölésének ajánlatával is, törekszik őt a maga részére vonni.²

Ez időben csakugyan tárgyalások folytak Miksa és Ulászló között. Erdődi Tamás állott a magyarországi biztosok élén, kiket, bizonyosan czélzatosan, a magasabb műveltséget nélkülözö, írni nem tudó főurak sorából szemelt ki.³ Az 1491 november 7-ikén létrejött az egyezség; leglényegesebb pontja megállapította, hogy ha Ulászló fiörökös nélkül hal meg, a magyar korona Miksára és utódaira száll.⁴

Ezen engedmény az 1492 február 2-ikára összehívott magyar országgyűlésen nagy felháborodást keltett a rendek körében. A biztosok, névszerint a györi püspök, ellen a hazaárulás vádját hangoztatták; halált kiáltottak fejükre. Csak Ulászló azon ígérete, hogy a föltételek módosítását eszközli ki, csendesítette le a zivatart.⁵

Váradí Péter kalocsai érsek, megfélelkezvén arról, hogy szerencsétlenségének Beatrix volt okozója, megszánta őt, és

¹ Maffeo levele a györi püspökhöz 1491 december 25-ikén.

² Maffeo Sforza Lajoshoz 1492 január 1-én, Sforza Lajos Ascanio bíbornokhoz 1492 február 28- és martius 31-diki levelei.

³ Ulászló nyolcz biztost küldött. Ezek közül három (a györi püspök, Schellenberg cancellár és Pamkircher András)

részére külön megbízó levelet is állított ki, hogy Miksa biztosaival titkos egyezésre léphessenek. (Az 1491 aug. 23-iki megbízólevél a bécsi titkos levéltárban.)

⁴ A békekötés oklevelének eredeti példánya a bécsi titkos levéltárban.

⁵ Ezen országgyűlésről Costabili Bernárd 1492 martius 22-dikén kimerítő jelentést küld Esztergomból Ferrárába.

az országgyűlésen felszólalt érdekében, a király által elvállalt házassági kötelezettség teljesítését sürgetvén. De szava nem talált viszhangra. A rendek épen ellenkezőleg, attól tartván, hogy a magtalan özvegygyel kötendő házasság az ausztriai ház örökösödési igényeinek érvényesítését elő fogja segíteni, azt kívánták, hogy a király mielőbb olyan fejedelmi hölgyet válaszszon hitvestársul, kitől örököst várhat az ország.

Ezen tárgyalásokból a milánói udvar meggyőződött a felől, hogy Ulászló és Beatrix között érvényes házasság nem létesülhetett és nem is fog létesülni. A tárgyalások elejtett fonalát ismét fel akarta venni.¹ De ekkor, a láthatár egy másik pontján jelentkeztek aggasztó fellegek.

Az 1492-ik év kora tavaszán Rómából azon értesítés ment Milánóba, hogy a magyar király régibb idő óta «egy német fejedelmi hölgy irányában házassági ígérettel van lekötve». A herczeg megbízta magyarországi ügyviselőjét, hogy tegyen kérdést Ulászlónál. Ez a hazugságok ösvényén bátran tovább haladt. Határozottan kijelentette, hogy házassági ígérettel nincs lekötve, csak «általánosságban tartott ígéretekről» volt szó. Sőt a becsületében megsértett ember szerepét játszva, feljajdult, hogy «jó keresztény létére» ilyféle gyanúsításoknak van kitéve.² De ugyanakkor mindent megtett, hogy Borbála örgrófnő beleegyezését a vele kötött házassági szerződés felbontásához ki-
eszközölje, a mi sikerült is.³

Ez alatt a tárgyalások Bianca jegyajándéka ügyében szintén eredményre vezettek. A milánói herczegi ház régibb ajánlatát akképen módosította, hogy a kétszázezer aranyat készpénzben fizeti ki, és azonfölül a herczegnő huszonöt-ezer arany értékű kelengyét visz magával.⁴

¹ Maffeo levele a győri püspökhöz.
1492 május 13-ikán.

³ HÖFLER i. m. 17.

² A győri püspök levele Maffeehoz
1492 május 18-ikán.

⁴ Sforza Lajos levele Ascanio bíbornokhoz, 1492 oct. 13-ikán.

Ebben Ulászló király megnyugodott. Erdődi Tamásnak ugyanis a Sforzák jóakarátára nagy szüksége volt.

Az 1491-dik év őszén, Dóczi Orbán kincstárnok halálával, megüresedett az egri püspökség, az ország egyik leggazdagabb javadalma, mely mintegy húszezer arany forintot jövedelmezett.* Erdődi Tamás természetesen igényt tartott rá. És a király kész volt teljesíteni kívánatát. De a szent-szék részéről merültek föl nehézségek, melyeknek korábbi eredetök vala.

Ot évvel azelőtt Rangoni Gábor egri püspököt Rómában érte el a halál. VIII. Incze érvényesítette a régi

21. VIII. INCZE PÁPA ÉRME.

egyházi törvényeken alapuló azon jogot, mely szerint a római curiánál elhunyt főpapok javadalmainak adományozása a pápát illeti; és Borgia Rodrigo bíbornokot nevezte ki egri püspökké. De Mátyás király, kegyúri jogaira támaszkodva, a római kinevezést nem vette tekintetbe, és az egri püspökséget Dóczi Orbánnak adományozta, ki nem sokára

* Erdődi Tamásnak az első két esztendőből fönmaradt számadási könyvei 1909S és 18240 forint jövedelmet mutatnak ki. (Ezen kézirat eredeti példánya a bécsi állami levéltárban. Közé van téve

az Egri Egyháztörténelmi Adatok 188S-dik évfolyamában.) A későbbi években Erdődi Tamás leveleiben az egri püspökség jövedelméről szólván, azt 20.000-re teszi

a pápai megerősítést is kieszközölte, mert Borgia, a péterváradai apátságot nyervén a királytól kárpótlásul, lemondott.¹

Most azonban, mikor a püspöki szék újból megüresedett, Borgia bíbornok, arra utalván, hogy csak Dóczi javára mondott le, a püspökség törvényes birtokosának tekintette magát, és a mint néhány hónappal utóbb (1492. augusztus 12-dikén) VI. Sándor névvel szent Péter székét elfoglalta, a «fölmagasztaltatása által megüresedett egri püspökséget» Sforza Ascanio bíbornoknak adományozta, ki mint Bianca nagybátyja, azon reménnyel kecsegtetheté magát, hogy a javadalom birtokába is léphet.

Csalódott. Erdődi Tamás sem a magyar király kegyúri jogait, sem a maga érdekeit fölláldozni nem volt hajlandó. Abban bízva, hogy Sforza bíbornok, valamint előde, némi kárpótlás fejében, visszalépésre lesz bírható, a király által kinevezettette magát, és a javadalom élvezetébe lépett. Egyszersmind, azon ürügy alatt, hogy a pápai megerősítés elnyerése bizonytalan, a győri püspökséget is megtartotta.²

Mindazáltal további terveire, névszerint a bíbor elnyerésére gondolván, a római bonyodalom [barátságos elintézését kívánatosnak tartotta. Ezért Sforza Lajos herceg közbenjárását kérte ki, a Budavarában tartózkodó milánói ügyviselő útján. «A győri püspök úr — írja ez — talán nem érdemli meg ama kedvezést; de hatalma az országban oly nagy, hogy szolgálatára kell állanunk, ha azt akarjuk, hogy viszont ő is tegyen nekünk szolgálatokat.»³

Sforza Lajos, hogy a házassági ügy kedvező elintézését biztosítsa, készséggel följánlotta közbenjárását, és áldozta-

¹ Ezen ügyre vonatkozó számos érdekes részletet tartalmaznak a Mátyás-kori Diplomatiái Emlékek III. kötetében közzétett diplomatiái levelezések.

² Három esztendeig bírta. 1495-ben öccse, Ferencz részére eszközölte ki adományozását.

³ Lantero jelentése 1492 october 10.

tokra is kész volt, mert ő Ascanio bíbornoknak, lemondása esetén, kárpótlást biztosított.¹

Azonban más felől a nápolyi udvar oly irányban használta föl befolyását a pápánál, hogy Erdődi Tamásnak az egri püspökségben való megerősítést csak azon föltétel alatt helyezze kilátásba, ha az Ulászló és Beatrix között fennálló házasság végrehajtását kieszközli.²

Ugyanekkor (1492 november havában) Ulászló király Sankfalvi Antal nyitrai püspököt Rómába küldötte, hogy ott kettős házassági kötelezettségétől való feloldozását kieszközölje, és azután Bianca hercegnővel a házassági szerződést megkösse.

A római curiánál ez időben a nápolyi és milánói udvarok ügyviselői között elkeseredett küzdelem indult meg, melynek kimenetele sokáig kétes volt.³

Az érdekek ezen összeütközését és a helyzet bizonytalanságát ügyesen ki tudta zsákmányolni Miksa római király. Az 1493-dik év őszén megkérte Bianca kezét, és el is nyerte. Már előbb saját leányát Margit főhercegnőt ajánlotta nőül Ulászló királynak, és ezzel kapcsolatban azon meglepő tervvel állott elő, hogy Ulászló vegye át a német birodalom kormányát, neki pedig adja át Magyarországot, melynek a török ellen való megoltalmazását kezeibe ohajtott venni. Ajánlataival 1493 nyarán bizalmas titkárát küldötte Erdődi Tamáshoz, kinek, közreműködését kérvén ki, «a két uralkodó, országaik, s az egész kereszténység javára czélzó» terv valósulása esetén, jutalmul «gazdag és hatalmas püspökséget» ígért a német birodalom vagy az osztrák örökös tartományok területén, és azon felül

¹ Sforza Lajos levele Lanteróhoz 1492 october 23-ikán, Ulászlóhoz és Erdődi Tamáshoz 1493 mart. 22-ikén.

² A nápolyi király utasítása Rómába küldött fia, az altamurai herczeg részére, 1492 november 30-dikán. (Trinchera.

Codice Aragonese. Tom. II. Volume I. 205.)

³ Ezen küzdelem minden mozzanatát földerítik a nápolyi és milánói diplomatai iratok. De előadása ezen munka keretén kívül esik.

húszezer rajnai forintot, mely összeg felét maga tarthatja meg, másik felét pedig barátai között, kik segítségére lesznek, oszthatja föl.¹

A magyar cancellár bizonyára a legelső pillanatban fölismerheté a terv kivihetetlenségét; mert ahhoz a magyarországi rendek hozzájárulását kieszközölni nem volt lehetséges. Így tehát tárgyalás alá sem vétetett.

Miksa is csakhamar elejtette azon óhaját, hogy leányát a magyar király nőül vegye. Családi érdekeinek szempontjából előnyösebbnek ismerte föl azt, hogy Ulászló Beatrixsal, kitől örökös nem várhat, lépjen házasságra. Mikor tehát néhány hónappal utóbb, Frigyes császár halála után 1493 végén, Erdődi Tamás, mint a magyar király részvételének tolmácsa, Bécsben megjelent, Miksa az özvegy királyné érdekében emelte fel szavát. Azonban a magyar cancellár fölvilágosította az iránt, hogy a házasság Ulászló és Beatrix között, a magyar nemzet ellenszegülése miatt, nem jöhet létre.²

Ugyanily nyilatkozatot tett Sankfalvi Antal nyitrai püspök Rómában. Mindamellett VI. Sándor pápa, hosszú ingadozás után, Beatrix részére állott. És 1494 elején, Magyarországra küldött legátusa által, Erdődi Tamásnak a bibort biztosította, ha kieszközli a házasság végrehajtását.³ De, a legátussal szemben is, a cancellár leplezetlenül kijelentette, hogy Beatrix érdekében semmit sem tehet, mert előre látja, hogy igyekezetei a király szilárd elhatározásán hajótörést szenvednének. És a legátus eredmény nélkül kényszerült visszatérni.⁴

Ezalatt az egri püspökség ügye függőben maradt.

¹ Miksa utasítása 1493 július 25-ikén Magyarországra küldött követe Waldauf Flórián részére. Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

² Milánó követének jelentése Bécsből 1493 december 12-ikén.

³ Ezt tudjuk a nápolyi királynak 1493 november 7- és 22-ikén magyarországi, illetőleg római követeihez intézett leveleiből. Trinchera 300, 314.

⁴ A pápai legátus 1494 augusztus 2-diki jelentése.

22. BORGIA RODRIGO. VI. SÁNDOR PAPA.

Ascanio bíbornok, a mint Magyarország és Milánó között a házassági tárgyalások megszakadtak, nem gondolt többé arra, hogy igényeiről Erdődi Tamás javára lemond. Ellenkezőleg, a rokoni viszonyt, melybe Miksa királyhoz lépett, arra használta föl, hogy a püspöki javadalom elnyerésére kísérletet tegyen, a mi természetesen meghiúsult.¹

Az 1495-dik év tavaszán tartott magyar országgyűlés végső reménységétől megfosztotta őt. A törvénykönyvbe ugyanis azon kemény végzés iktatott, hogy mindazok, kik egyházi javadalmat mástól mint a királytól vagy az illetékes kegyúrtól fogadnak el, és birtokbavételére kísérletet tesznek, mint az ország szabadságának megzavarói, a vízbefulasztás büntetésével fognak sújtatni.²

Ugyanakkor Erdődi Tamás azon ajánlattal fordult Ascanio bíbornokhoz, hogy ha az egri püspökségről lemond, megfelelő értékű más javadalmakat fog részére kieszközölni.³ De a megindított tárgyalások folyama alatt, Beatrix udvarmestere azon meglepő előterjesztéssel jött Rómába, hogy Erdődi Tamás készen nyilatkozott Ulászló királyt a házasság végrehajtására rábírní, ha a királyné közbenjárása által a bíbort és az egri püspökségre a pápai megerősítést elnyeri; ezért Ascanio bíbornokhoz azon kérelmet intézte, hogy az egri püspökséget a királyné rendelkezésére bocsássa, ki mihelyt a magyar trónt elfoglalja, őt még dúsbabb javadalom birtokába fogja juttatni. A bíbornok hitelt adott ezen, kétségkívül mystification alapuló előadásnak, kész volt teljesíteni a királyné óhaját és megszakította alkudozásait a püspökkel.⁴

¹ Sforza Lajos jegyzéke Miksa király udvaránál tartózkodó követéhez, 1494 február 1-én és ezen követ jelentése 1494 május 4-én.

² Ezen (xxx1) cikk az egyházi rend ellenmondása daczára jött a törvénykönyvbe, a mi ott ki van emelve.

³ A bíbornok levele Sforza Lajoshoz, 1495 július 2-ikán.

⁴ Sforza Lajos levele Beatrixhoz, 1496 január 8-ikán. Milánó római követének jelentése 1496 ápril 6-ikán. Sforza Lajos levele Ascanio bíbornokhoz 1496 július 23- és december 11-ikén.

Mindazáltal időközben Erdődi Tamás terveiben is lényeges fordulat állott be. Mielőtt még az egri püspöki széken egészen szilárdul helyet foglalhatott, már is magasabb célra: az *esztergomi érsekségre* vetette szemeit.

III.

Esztei Hippolyt herczeg, kit Mátyás király, egyik szerencsétlen órájában, mint öt esztendősz gyermeket, az ország első főpapi székére emelt, hatalmas pártfogójának halála után, nehéz helyzetbe jutott. Egyháziak és világiak egyaránt megaláztatást láttak abban, hogy idegen és gyermek bírja a prímási méltóságot, mely egyúttal a közélet nagyfontosságú tényezője vala.

A köz elégtelenséget táplálta azon körülmény, hogy a gyűlölt Beatrix Esztergomban vonta meg magát; és az érseki jövedelmeket saját politikai céljaira használta; valamint azon helytelen intézkedés, hogy a köz tiszteletben álló Ibafalvi Tamás az érseki helynök tisztétől fölmentetvén, helyére olasz főpap neveztetett ki.

Mikor 1494 tavaszán Hippolyt, királyi engedélylyel, nyolcz hónapra atyja udvarához ment, távolléte alatt ellenségei megindították az actiót, mely az érsekségtől való megfosztását vette célba. Miksa király közbenjárása hárította el tőle e veszélyt.*

23. ESZTEI HIPPOLYT ERME

* Ascanio bíbornok levele Sforza Lajoshoz, 1494 mart. 13- és 18-ikán. Arezzoi Donát érseki helynök levele Hippolythoz Esztergamból 1494 sept. 30-ikán. Sforza Lajos jegyzéke Miksa udvaránál levő követéhez 1494 november 21-ikén.

De a következő év (1495) tavaszán tartott országgyűlésen kitört ellene a zivatar. A Verbőczy István vezérlete alatt mind erőteljesebben fellépő nemzeti párt a magyarországi egyház köréből az idegen befolyás kiküszöbölésére irányzott intézkedések egész sorozatát vitte keresztül.

Megállapítottak egyebek között, hogy külföldiek egyházi javadalmakat ezentúl el nem nyerhetnek, azok pedig kik már bírnak, állandóan székhelyükön tartózkodni kötelesek; a mennyiben pedig a király által kitűzendő határidőig meg nem jelennek, javadalmuktól megfosztatnak. Egy másik határozat olasz papoknak egyházmegyei, névszerint helynöki hivatalokra alkalmazását tiltja, és az átlalok hozandó bírói ítéleteket érvényteleneknek nyilvánítja.*

Ezen két végzés egyenesen Hippolyt személye ellen fordult, és megértethette vele, hogy ha Magyarországra visszatér, sokféle kellemetlenségeknek lesz kitéve.

A rá nézve kedvezőtlen viszonyokat Erdődi Tamás nem késett a maga javára értékesíteni. Megpendítette azt a gondolatot, hogy Hippolyt engedje át neki az esztergomi érsekséget, és cserében az egri püspökséget fogadja el, kilátást nyitván arra, hogy azután Olaszországban való maradását lehetővé fogja tenni. A király hozzájárulását nem volt nehéz kieszközölnie. A ferrárai udvar is készséggel fölkarolta a tervet, és mivel valószínűsítése Ascanio bíbornok lemondását tette szükségessé, ennek a lodi apátságot ajánlotta föl kárpótlásul. De ez visszautasította az ajánlatot, és oly igényekkel állott elő, melyeket teljesíteni nem lehetett. Ekkor Hippolyt közölte Erdődi Tamással, hogy az egri püspökség helyett bármily más javadalommal, mely tízezer arany forintot jövedelmez, megelégszik.

Azonban Erdődi Tamás súlyt helyezett arra, hogy az egri püspökség kérdése végleges megoldást nyerjen, és

* xxx. és xxxii. czikk.

Ascanio bíbornokot szintén kielégítve óhajtotta látni. Ezért arra kérte a ferrarai herceget, hogy újítsa meg ajánlatát a bíbornoknál, és csak ha ez ismét visszautasítaná a lodi apátságot, volt hajlandó a cserét más alapon létesíteni; ez esetben a győri püspökséget és a szentmártoni apátságot szánta Hippolytnak.

Ascanio bíbornok háta mögött Beatrix állott, ki a cserét, mely a biztos menedékhelytől és jelentékeny segélyforrástól fosztotta volna meg, egész erővel ellenezte. Testvérét, a ferrarai hercegnőt kéréseivel ostromolta, hogy Hippolytot a lemondástól tartsa vissza, és őt mielőbb Magyarországba érseki székének elfoglalására küldje.¹

Kívánságát teljesítették. A fiatal bíbornok 1496 november 11-dikén útnak indult Magyarországra. De néhány nap múlva, amint Trevisóba ért, itt egy magyar követtel találkozott, ki Ulászló király levelét hozta, melyben azon óhajtást közli vele, hogy maradjon Olaszországban, és a cserét Erdődi Tamással mielőbb foganatosítsa.²

Hippolyt visszatért Ferrarába, és újból megindultak Ascanio bíbornokkal a tárgyalások. Ezek vezetését most Erdődi Tamásnak Rómába küldött megbízottai vették át, kik, habár Miksa római király is a csere megghiúsítására érvényesítette befolyását,³ elhárítottak minden nehézséget. Az egység létrejött. Ascanio bíbornok lemondott az egri püspökségről, melyért kárpotlásul Hippolyt érsektől a lodi apátságot és a magyar királytól a szekszárdit kapta.⁴

Ekkor azután 1497 elején Hippolyt és Erdődi Tamás

¹ Arezzoi Donát levele Hippolythoz, 1496 augusztus 2-án Esztergomból. Sforza Lajos levelei a ferrarai herceghez 1496 július 23- és october 10-, Ascanio bíbornokhoz september 29- és october 10-ikén. A ferrarai herceg levele Sforza Lajoshoz, 1496 october 17-ikén. Rómából a milánói követ jelentése 1496 september 5-én. A ferraraié september 23-ikén.

² A ferrarai herceg levelei Beatrixhoz és Sforza Lajoshoz, 1496 november 9- és 17-ikén. Hippolyt levele Sforza Lajoshoz 1496 november 18-ikén.

³ Miksa király utasítása a római curiánál tartózkodó követe részére 1496 április 6-ikán.

⁴ Ascanio levele Sforza Lajoshoz 1496 december 21-ikén.

között is, az esztergomi érsekségnek az egri püspökséggel való elcserélése tárgyában, megállapítottak a föltételek.¹

Háttra volt a szent-szék megerősítése, melynek kieszközléseért Ulászló király ismételten tett lépéseket.²

Az 1497 június 9-dikén tartott consistoriumban, a pápa Ascanio bíbornok lemondását az egri püspökségről és Erdődi Tamás áthelyezését Győrből Egerbe megerősítette.³ De az esztergomi érsekség ügyét elintézetlenül hagyta.

Erdődi Tamás ezt az özvegy királyné meg nem szűnő fondorlatainak tulajdonította, és ezért a király által kiméletlenül hangon szerkesztett levelet íratott a pápának. «Ne kényszerítsék — úgy mond — arra, hogy Beatrixot nőül vegye. Élete koczkáztatásával is elhárítja orsszágától ezt a fenyegető pestist!»⁴

Három hónappal ezen levél elküldése után (1497 december 20-án) VI. Sándor pápa ismét tartott consistoriumot, melyben Hippolyt lemondását elfogadta, Erdődi Tamás áthelyezését az esztergomi érsekségre, Hippolytét az egri püspökségre, helybenhagyta.⁵

IV.

Erdődi Tamás a legrendkívülbb módon a magyarországi egyház élére jutott. Cancellári hivatala és személyes befolyása politikai téren uralkodó állást biztosított neki. Emellett a hatalom kivételes zálogát bírta a szent koronában, melyet Visegrád várával együtt, az 1493-dik évi országgyűlés az ő és Zápolyai István őrizetére bízott.

Mindehhez mesés arányokban gyarapodó magán-vagyon

¹ Erdődi Tamásnak 1497 február 2-án Pozsonyból Hippolythoz írt levele.

² Erre utal 1497 szeptember 20-ikán a pápához írt levelében.

³ A jegyzőkönyv Rómában.

⁴ Az 1497 szeptember 20-ikán kelt királyi levél eredetije Velenczében.

⁵ A jegyzőkönyv Rómában.

járult, melyet kielégíthetetlen bírvágy által sarkalva, minden rendelkezésére álló eszközzel összeszerezni igyekezett.

A király, ki őt kegyelmének nyilatkozataival folytonosan elhalmozta, a koronára szállott jószágok adományozásánál sem feledkezett meg róla. Így, mikor Vuk szerb fejedelem özvegyét, ki második férjével Beriszló Jánossal a törökökhöz pártolt, magyarországi jószágaitól megfosztotta, ezeket — úgy mint Fejérkő várát, Komogovina és Dolaczki kastélyt, uradalmaikkal (Körös, Zágráb és Orbáz megyékben) — neki adományozta.* Kanizsai György főpohárnokmester, mivel sógornéját egyházi dispensáció nélkül nőül vette, jószágvesztésre ítéltetvén, birtokaiból Debrő vára, Gyöngyös mezőváros egy részével és három faluval, a cancellárnak jutott.**

Még jelentékenyebb előnyök származtak rá főrangú férfiak és nők adományaiból, melyekre csodálatot keltő ügyességgel és szerencsével tudott jogcímeket szerezni. Politikai téren és a magán életben, tettel és tanácssal, számtalanokat kötelezett le. Pénztárából soha sem habozott meríteni, mikor azokat lehetett megnyernie, kikre szüksége vala. Éles látással, mely évek múltán bekövetkezhető eseményeket von számításai körébe, a kockáztatás bátorsága frigyesül, és ritka fokú türelem, mely bevárja, míg a termés az aratásra megéri. Minderről tanúságot tesznek a nagyszámú adománylevelek és szerződések, mert többnyire részletesen elmondják a körülményeket, melyek között létrejöttek.

Azok élén, kik lekötelezettjeinek vallják magokat, Corvin János herczeg áll. Magasztalásokkal halmozza el őt pártfogásáért, melylyel a Mátyás halálát követő nehéz időkben felkarolta, a horvátországi bánágot néki megszerezte,

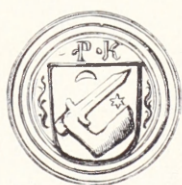
* Az 1496 január 23-ikán kelt királyi adománylevél Galgóczon.

** Az 1496 június 16-ikán kelt királyi adománylevél Hevenesi kéziratgyűjteményében. (xviii. 26.)

és 17,200 forintnyi összeg erejéig kölcsönökkel segélyezte. «Némi viszonzásképen» a zsámbéki és derecskei uradalmakat, Fejér- és Biharmegyékben, adományozta neki; valamint az elzálogosított margitai és polgárii uradalmakra (Szabolcs megyében) jogait ráruházta.*

Ezen kívül zálogczímen átengedett neki a Mátyás királytól örökölt kincsekből több nagyértékű darabot, melyekkel a fényűző főpap székesegyháza és palotája díszét emelé. A legkiválóbb ezen tárgyak között egy arany feszület, melyet azon időben negyvenezer forintra becsültek, és melynek műbecse a nemes ércz s a drágakövek értékét messze meghaladja. Első rangú olasz mester alkotása, a xv. századbeli ötvösség és zománcz-technika legnevezetesebb termékeihez számíttatik. Ezen műtárgy, melyet a herczeg később Erdődi Tamásnak — újabb szolgálatok jutalmául — örök tulajdonul átengedett, ma az esztergomi érseki kincstár főekességét képezi.**

Erdődi Tamás azon büszke reménységgel kecsegtetheté magát, hogy a Hunyadi-háznak jelenleg romjaiban is, bámulatot keltő, műépítészeti alkotása, Hunyadvára, őt fogja uralni. Ezt a hozzátartozó uradalommal, a könnyelmű ifjú herczeg tízezer forintért zálogba vetette Kinizsi Pálnak, ki ugyanazon czímen 1494 tovább adta Erdődi Tamásnak. Utóbb Kinizsi özvegye, Benigna asszony, a maga jogait is átruházta rá, hálából azon szolgálatokért, melyekben az ő atyja a vitéz Magyar Balázs,

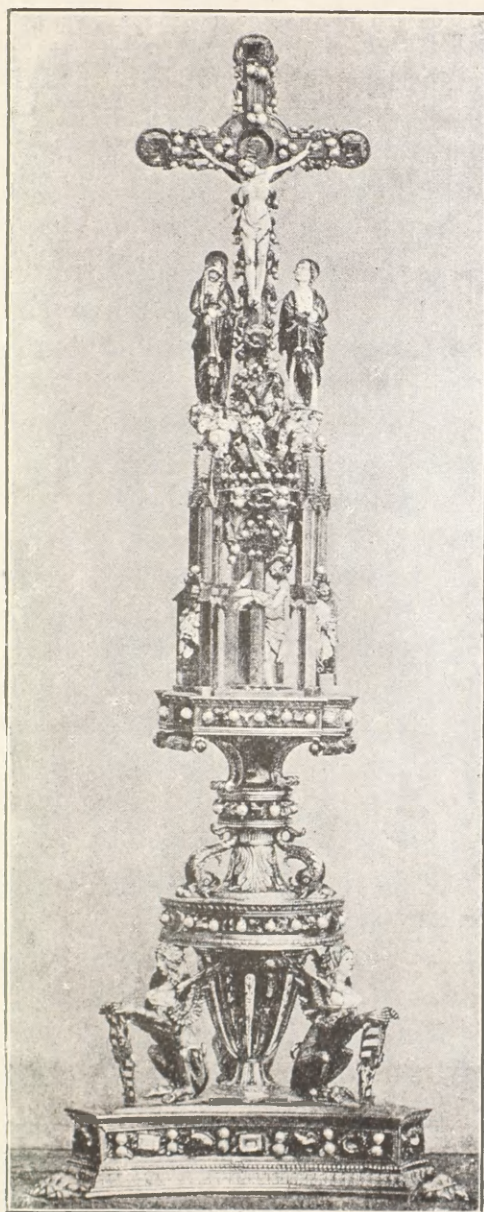

24. KINIZSI PECSÉTJE

* Corvin János 1495-ik évi bevallását közli SCHMITTH (Episcopi Agrienses. II. 156.), de csonkán, az uradalmak neveinek kihagyásával. A hiányt pótolni lehet Corvin Jánosnak 1498-ik évi, alább idézendő panaszírátaból. A margitai és polgárii uradalmakra vonatkozó okiratok az egrí káptalan levéltárában őrzöttek.

** Az elzálogosított értéktárgyakat fel-

sorolja az 1498-ik évi panaszírat. A feszületre vonatkozó okiratok az esztergomi káptalan levéltárában. A feszület fényképezett rajzát és leírását közölte DANKÓ JÓZSEF «Az esztergomi főegyház műkincsei» című diszmunkában. (Esztergom 1880.) Színezett rajza megjelent az «Ötvösség remekei» című diszmunkában. (Páris 1888).

25. MÁTYÁS KIRÁLY FESZÜLETE.

valamint két férje Kinizsi és Horvát Márk, a cancellártól részesültek volt.¹

A nagy király fiát és híres hadvezérét hosszú sorban követik a főrangú egyének, kiket Erdődi Tamás az érdeksolidaritás szoros kötelékeivel csatolt magához. Különösen azokra irányozta figyelmét, kik gyermektelenül közeledtek a sir felé, és haláluk esetére örökösül rendelték őt, a mit könnyen tehettek, mert birtokaiknak a koronára kellett szállaniok; míg a hatalmas cancellár ismét nehézség nélkül kitudta eszközölni, hogy javára a király lemondott örökösödési igényeiről.

Az 1491-dik év martius első napján Monoszlói Csopor István, gyermektelen aggastyán, megjelent a király előtt és előadta, hogy indítva azon sokféle szívessegektől és szolgálatoktól, melyeket a győri püspök részéről tapasztalt, neki adományozza birtokait. Ulászló beleegyezését adta, és mikor, már a következő esztendő végén, Csopor halála bekövetkezett, kiállította az adománylevelet. Az örökség Szarvaskő várából és uradalmából állott, melyhez Monoszló mezőváros és hetvenöt falu tartozott, Körös meg Zágráb megyében. Birtokba vételök akadálytalanul megtörtént.²

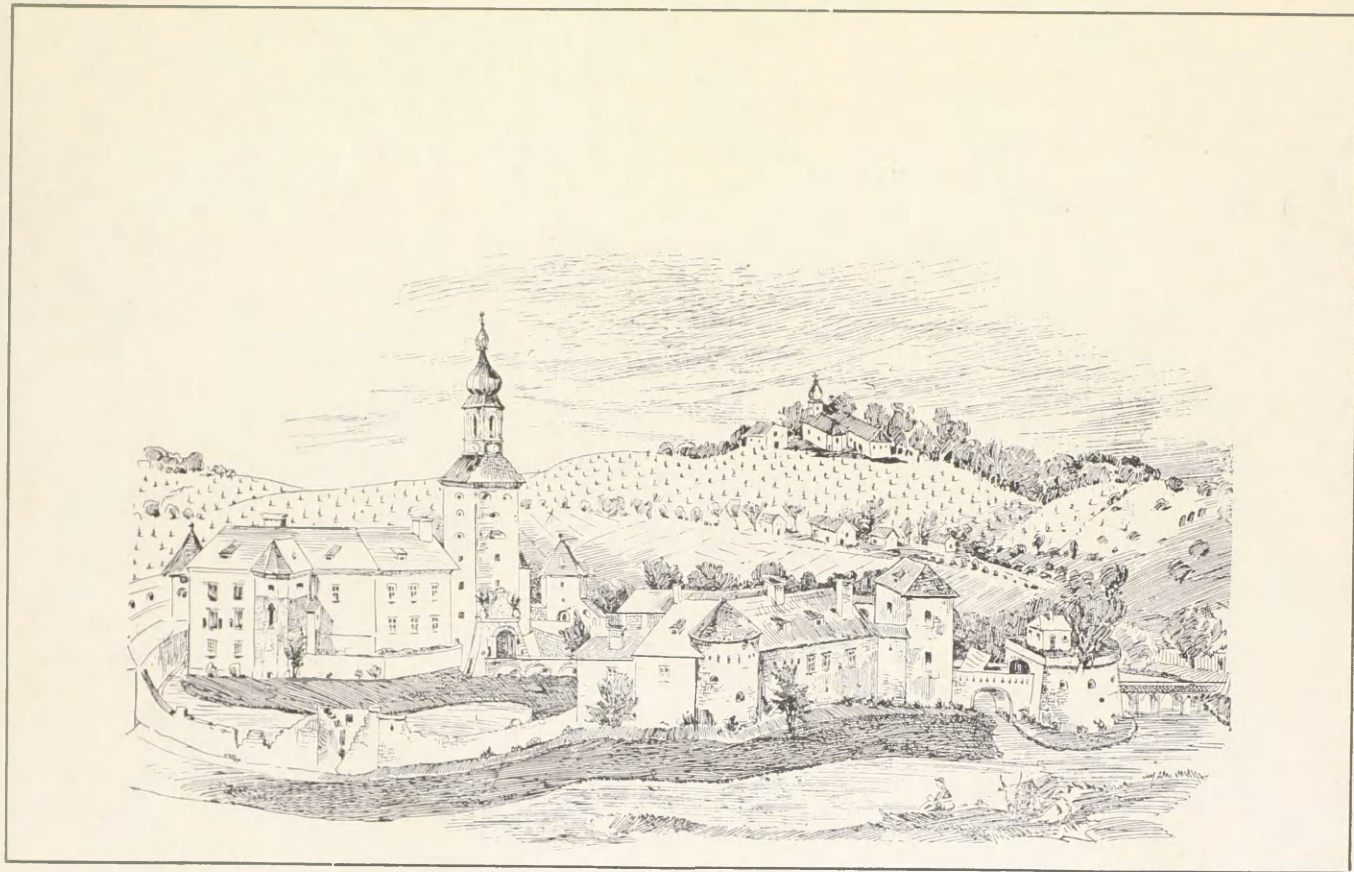
Pamkircher Györggyel, a hatalmas család utolsó férfisarjával, a varasdmegyei Császárvára urával, Erdődi már Mátyás életében barátságos viszonyt tartott fenn. A győri püspökség némely jószágainak és tizedeinek haszonélvezetét engedte át neki, és kölcsönöket nyújtott, a nélkül, hogy a visszafizetést igényelné. Viszont György úr, 1492-ben, összes birtokait, 50,000 forintnyi összegben beírta, közösen a maga nővérének, hajadon unokahúgának és Tamás püspöknek.³

¹ Kinizsi Pál 1494 deczember 3- és Benigna 1496 február 13-ikán kelt oklevelei Galgóczon. Mindazáltal Corvin János és utóbb jogutódja Brandenburgi György is megtámadta Erdődi Tamás igényeit, s megakadályozták abban, hogy

Hunyadvárának tényleg birtokába jusson.

² Az 1491 martius 1-én és 1494 január 1-én kelt királyi okiratok Galgóczon.

³ Mindezeket Erdődi Tamásnak Miksa

MONYORÓKERÉK.
Egy régi festmény után.

Monyorókeréki Ellerbach János, kinek Németországból bevándorolt őse Nagy Lajos hadjárataiban kitüntette magát, szintén utolsó sarj volt a család magyarországi ágán. Monyorókerék, Vöröstorony és Körmend várakat bírta, két mezővárossal, 26 faluval és sok más birtokrészszel. A pazarló főurat Erdődi Tamás kölcsönökkel segítette, melyeknek összege 40,000 forintig emelkedett. Benső barátság fejlődött ki közöttök; azon kor szokása szerint testvérül adoptáltak egymást. És 1496-ban Ellerbach összes birtokainak örökösévé rendelte Tamást.*

A Rozgonyi-családot, mely a XIII. század óta számos kitűnő főpapot és hadvezért adott a nemzetnek, most a kihalás veszélye fenyegette. Egyetlen férfitagja volt. Erdődi Tamás a család leánytagjaival tárgyalásokba bocsátkozott, hogy a katasztrófa bekövetkezte esetén, a nagy kiterjedésű uradalmakra, — melyek nyolcz vármegyében terültek el, négy várat, egy mezővárost és számos falut foglaltak magokban, — jogigényeket szerezzen magának. Az első kinél czélt ért, Rozgonyi Klára volt, Egervári László horvátországi bán özvegye. Férje ugyanis, Mátyás és Ulászló uralkodása alatt, sok jótéteményben részesült Erdőditől, és halálos ágyán az ő pártfogásába ajánlotta családját. Az özvegy hálából és mert — mint a bevallásban kiemeli — idegen kezekre jutott birtokai visszaszerzésében is az ő támogatására számított, azon 400 forint fejében, melyet egykor Egervári Lászlónak kölcsön adott volt, beírta néki a Rozgonyi-birtokoknak reá eső részét (1496. Példáját néhány hét múlva követte anyja,

26. ROZGONYI PECSÉT.

római királyhoz intézett (dátum nélküli) emlékiratából tudjuk (Galgócson). Pamkircher György halála (1501) után Erdődinek hosszú küzdelmet kellett jogai érvényesítésére folytatni

* Ellerbachnak 1496 martius 30-ikán

kelt fassiója, Ulászlónak 1496 martius 20. 21. 25. julius 4-iki okiratai. Ellerbach 1499-ben múlt ki. Erdődi csakhamar birtokba vette az örökséget. Ellerbachnak mint «frater adoptivus»-nak a monyorókeréki templomban síremléket állíttatott

Rozgonyi Dorottya asszony, ki «háladatosan megemlékezvén az elhunyt férje iránt tanúsított jóakaratról», 2000 forint árán, átengedte a Rozgonyi-birtokok azon részét, melyet zálogban tartott. A következő (1497) évben pedig Rozgonyi Borbála, Frangepán Mihályné, szintén a hála kötelezettségére utalván, 4000 forint árán eladta a maga részét és jogait.*

A decsei Roh-család Körösmegyében Dian és Plodin várakat bírta, három mezővárossal, számos faluval és pusztával. Mindezek felerészben Roh Bernát, felerészben Roh Mátyás és László kezei között voltak. Bernátnak Erdődi Tamás eljegyezte unokahugai egyikét, kivel 6000 forint jegyajándékot adott; viszont a vőlegény, magtalan halála esetén, összes birtokait nejére és nagybátyjára ruházta, Roh Mátyás, beteges fiatal ember, szintén magtalan halála esetén, Erdődi Tamást rendelte örököséül. És rövid idő alatt a család mind a három tagja, férfi utód nélkül, egymás után sírba szállott. Ekkor Erdődi az összes birtokokat, melyekre királyi adományleveleket is eszközölt ki, a család nőtagjainak igényeit kielégítvén, tényleg elnyerte.**

Az alkalmakban és eszközökben nem válogató aquisitori tevékenység ezen eredményei, oly korban, mikor a közélet emberei, gyér kivétellel, mindnyájan ugyanígy jártak el, az erkölcsi érzés fölháborodását alig idézhették elő. De mivel szükségkép sokféle érdekekkel jöttek összeütközésbe, széles körben keltettek elégtelenséget, melyet Erdődi Tamás gyakran, kiméletet nem ismerő föllépésével, még fokozott.

Így ismételten jött összeütközésbe Váradi Péter kalocsai érsekkel, kinek uradalmai a titeli prépostság jószágai-val határosak valának. Már 1492-ben az érsek ellen, a

* Az ezen ügyletekre vonatkozó oklevelek az esztergomi káptalan levéltárában. Erdődi Tamás nem érvényesíthette igényeit. Hosszú per keletkezett. Egyébiránt

a család utolsó férfisarja, Rozgonyi István, túlélte Erdődöt.

** Az erre vonatkozó oklevelek Galgócson.

király előtt, vádat emelt a prépostság malmainak elfoglalása és jobbágynak zaklatása miatt. II. Ulászló megintette Várad Péttert, ki azonban alaptalannak nyilvánította a vádat, melyet a püspök ellenséges érzületére vezetett vissza; sőt ellenkezőleg ő panaszolta, hogy Erdődi Tamás buzdítására, Ujlaki Lőrincz jelentékeny károkat okozott az érsekségnek. «Ha — úgy mond — a felséged iránt tartozó hűség és engedelmesség nem tartana vissza; ha a helyett hogy felséged oltalmában bízánk, a boszúvágy sugallatait hallgatnók meg: ellenségeink bizonyára nem maradnának büntetlenül!»

És egy közös barátjukhoz, a zágrábi püspökhöz, intézett levelében, éles szavakban adott kifejezést elkeseredésének. «Mi — úgy mond — nem tartozunk azok közé, kik mások javaira áhítoznak, és a mások jogait, eszközben nem válogatva, bitorolni igyekeznek. . . . Bizonyára nem akarunk másnak kárából vagy sérelmeiből hasznot húzni. A magunkéval megelégedve, valamint a máséra nem vágyódunk, úgy óhajtanók, hogy mások se kívánják meg azt a mi a miénk, illetőleg egyházunké. . . . Helyesen cselekednék Atyaságod ha azt, ki minket üldöz, megintené, hogy a nekünk általa okozott sérelmeket tegye jóvá; mert tudja meg Atyaságod, hogy sem az ő, sem bárki más kedvéért egyházunk jogait feláldozni nem fogjuk.»

Három évvel utóbb Erdődi Tamás közvetlenül Péter érsekhez fordult azon panasszal, hogy a titeli prépostság néhány jobbágját érseki tisztek kifosztották. De ezek azzal mentették magokat, hogy erőszakos föllépésök a jogosult visszatartás ténye volt; mert előbb a prépostság tisztei érseki jobbág্যokat fosztottak ki, és az okozott kárt megtéríteni vonakodtak. Mindazáltal az érsek szigorúan megparancsolta most tiszteinek, hogy a prépostság jobbág্যait, semmiféle körülmények között ne bántalmazzák; ha pa-

naszra van okuk, az eldöntést választott bíróságra hagyják. Mikor ezen intézkedését Erdődi Tamásnak tudtúl adja, nem mulasztotta el szelíd szavakba ily kemény megrovást foglalni. «Mi — úgy mond — az egész világgal békességben óhajtanánk élni; csakhogy mások is minket békében hagynának, és némelyek egyházunk jogait méltatlanul ne támadnák meg; és Testvériséged is, az egyházunkon ejtett sérelmeket, szelidségéhez és jóságához képest, megfontolva, lelkiismerete sugallatait követné... Őszintén, szívből óhajtjuk, hogy Testvériséged egészséget nyerje vissza, és ne csak testileg, hanem lelkileg is gyógyuljon meg; az egyházak sérelme és kára nélkül igyekezzék boldogulni!»*

V.

Valamint a magánviszonyok körében, úgy a politikai közelet terén is számos ellenséget szerzett magának Erdődi Tamás.

Ő politikai nevelését Mátyás király iskolájában kapta. A királyi hatalmat azon magaslatán szolgálta, hol többé semmi sem korlátozhatta. Visszavarázsolva szemlélte a római császárság fénykorát, melyben a köztársasági intézmények a fejedelmi akarat eszközeivé süllyedtek, de a hódítások és diadalok, rend és jólét, irodalom és művészet virágzása a nemzet minden rétegének kielégítést nyújtottak.

Alig húnta be szemeit a nagy uralkodó, az oligarchia, mely az ő szellemének fölénye előtt némán meghajolt, újból merészen fölemelte fejét, és a szenvedett elnyomásért

* Váradi Péternek II. Ulászlóhoz és a zágrábi püspökhöz írt dátum nélküli, Erdődi Tamáshoz pedig 1495 február 15-én írt levelei. Petri de Ward Epistolæ. (Pozsony. 1776.) 88. 193. 263.

a korona tekintélyének megalázásában, erejének gyöngítésében keresett kárpótlást.

Ezen törekvés meghiúsítását tűzte ki céljául Erdődi Tamás, ki a királyi jogokban egyúttal saját hatalmát és érdekét is oltalmazta. Mindazáltal az eszközök megválasztásában szerencsétlen vala. Hogy erőt fejthessen ki az ország határain belül, nem habozott a gyöngeség legszembevetőbb jeleit nyilvánítani az ország határain kívül. Miksát lefegyverezendő, Mátyás összes vívmányait feláldozta; az örökösödési jog biztosításával pedig a nemzet nagy részének ellenszenvét vonta magára és uralkodójára. Majd a másik vetélytársától szabadulandó a király, lemondott a lengyel koronáról testvére Albert javára; s így Magyarország megfosztatott azon előnytől, melyet a két birodalomnak közös fejedelem jogara alatt egyesülése ígért.

E mellett a cancellár nem volt képes az ország igazgatásában fentartani azt a rendet és fegyelmet, melyet Mátyás meghonosított. A bomlás első vészjósló tünete: a fekete sereg lázadása és feloszlása. Majd következett a pénzügyi zavar és a királyi kincstár szegénysége, mely nagyobb vállalkozásokat lehetetlenné tett.

Ennek daczára nem hiányzott Erdődi Tamásban a bátorság, hogy szembeszálljon azon főurakkal, kik megvetvén a királyt és törvényt, zsarnoki önkénnyel hatalmaskodtak. Az első,¹ ki ellen föllépett, Báthori István erdélyi vajda volt, kinek kegyetlenségei miatt, a székelyek és szászok részéről elkeseredett panaszok érkeztek. A cancellár arra bírta a királyt, hogy Báthori mellé társ-vajdát rendeljen; mikor pedig a gőgös főúr ezért lemondással fenyegetődött, megerősíté szándékában, azzal biztatván, hogy a veszélyes időben nélkülözhetetlen, és a király inkább vissza fogja rendelkezését vonni; de alighogy a vajda csakugyan beadta lemondását, a király elfogadta azt (1492). A kijátszott főúr tombolt dühében; nemsokára be-

következett halálát a haragnak és elkeseredésnek tulajdonították kortársai.*

A következő években Zápolyai István nádor és Ujlaki Lőrincz herczeg szoros szövetségre léptek egymással, megállapítván, hogy ha egyikök fiörökös nélkül halna el, javait a másik örököli. Az ország két leghatalmasabb főura ellenséges állást foglalt el Erdődi Tamás irányában, főképp Miksa örökösödési igényeinek felkarolásáért; minthogy azon reménynyel kecsegtették magokat, hogy ha Ulászló fiörökös nélkül múlna ki, családjuknak út nyílik a trónra. Mig egyrésről a rendek elégtelenségét szították, és panaszaikat támogatták; másrésről magok is hozzájárultak a zavar és rendetlenség fokozásához. Különösen Ujlaki féktelensége minden határon túllépett, és a király személye ellen intézett sértésektől sem tartózkodott. Erdődi Tamás nem tűrte ezt tétlenül. Tanácsára, Ulászló maga elé idézte Ujlakit, és miután ez meg nem jelent, Drágfi Bertalan erdélyi vajdát küldötte megfékezésére (1494). Ez valóságos hadjáratot viselt ellene, és egymás után vívta meg várait. A nádor felszólalt ugyan szövetségese érdekében, és ügyét a rendes törvényszéken kívánta tárgyaltatni; de a király nem engedett, és Ujlakit Németujvárbán, hol elzárkózott vala, ostrom alá fogta. Mire az kegyelmet kért és kapott.

A kiengesztelődés létrejöttét Erdődi Tamás is elősegítette. A két főúr halálját azzal bizonyította be, hogy Ujlaki a fehérmegyei Gerencsér várát és uradalmát, Zápolyai István pedig a veszprémmegyei Somlyóvárát és uradalmát engedte át neki.**

Az udvart, a főpapságot és az oligarchiát összetartásra

* Tubero elbeszélése. SCHWANDTNER kiadása. II. 186.

** Erdődi Tamás mindegyiknek külön 12,000 forintnyi kölcsönt engedett el a

nevezett uradalmak fejében. Az 1495 martius 25- és junius 25-ikén a két főúr által tett bevallások okiratai a galgóczi levéltárban.

intette azon mozgalom, mely ez időtájt a magyar köznemesség körében megindult.

Az újkor fuvallata, mely Európaszerte megingatja az ősrégi tekintélyeket, fölébreszti a szunnyadó erőket, hatalmuk tudatára vezérli a tömegeket: Magyarországra is elhatott. A köznemesség megfelelő részt igényel az ország kormányában, melyet megnyugvással bízott a nagy király kezeire, de törpe érdekekért versengő főuraknak nem hajlandó átengedni. Együttal az idegen származású uralkodó személyéhez csatolt reménységében csalódva: a nemzeti királyság visszaállításának jelszavát tűzi a zászlóra, melyet egy kiváló tehetségű és lánglelkű agitátor, Verbőczy István, ragad kezeibe.

Lázás nyugtalanság lüktet a nemzet szellemében, mely Miksa császár örökösödési igényei, a törvényeket lábbal tapodó urak, a magasztos hivatásukról megfélemlítő főpapok ellen fordul.* A fennálló viszonyokkal való elégtelenség, az ország gyászos hanyatlása által előidézett elkeseredés az országgyűléseket zajos jelenetek színhelyévé teszi.

Az 1497-ik év november 11-ikére összehívott országgyűlésen, az udvar és oligarchia két vezérférfiának: Zápolyai István nádornak és Erdődi Tamás cancellárnak nyílt háborút üzent a köznemesség, melyet némely főrendek a magán-boszú kielégítésére is eszközül használnak.

Ilyen volt Corvin János, ki a nádortól, évek során át, számos sérelmet szenvedett, és ki talán újból remélni kezdé, hogy Ulászló halála esetén utódjává lesz; valamint Váradi Péter kalocsai érsek, kinek az egri püspök iránt

* Amadeus Tamás 1497. december 12-ikén Esztergomból írja: «A nemesség természeténél fogva gyűlöli a főpapokat és urakat. Mindig újításokon töri fejét. Legjobban szeretné, ha minden esztendőben urat cserélhetne.» Ugyanaz 1499

május 1-én írja, hogy az országgyűlésre fegyveresen megjelent nemesek «hírdetik, hogy csodadolgokat fognak művelni, hatalmas kézzel rendbehozzák az országot, lesújtva a hatalmasokat, különösen a főpapokat.»

táplált ellenséges érzülete még fokozódott, mióta attól kellett félnie, hogy ellenfele a primási székre fog emelkedni.*

A köznemesség tömegesen gyűlt a Rákos mezejére, és már első tényével jelezte, hogy céljainak elérésére erőszakos eszközöktől sem riad vissza. A tanácskozásokra szolgáló téren hatalmas fatörzset állítottak föl, véres bárdot vágtak belé és azt körülállván, esküvel fogadták, hogy ha valaki egyenetlenséget támasztana közöttök, bárki legyen az, annak fejét fogják venni.

Ekkor azután megindult a beszédek árja. Több szónok a nádor ellen súlyos vádakát emelt; felhozták, hogy a koronához tartozó uradalmakat ragadott magához, és köz pénzeket tulajdonított el; megemlítették, hogy «fiát készül, Ulászló halála esetén, a trónra emelni, a mit könnyen keresztül vihet, mert a szent korona ő rá és az egri püspökre van bízva, ezen társát pedig megvásárolhatja».

Néhány nappal utóbb — november 24-ikén — mikor a király a Rákoson megjelent, a köznemesség tolmácsai, az általok előterjesztett kérelmek és panaszok hosszú sorozatának élén, azt kívánták, hogy ő felsége a szent koronát a nádor és az egri püspök kezeiből vegye ki, és a köznemesség által választandó négy koronaőrre bízza; továbbá, hogy egyházi férfiú világi hivatalt ne viselhessen, minélfogva az egri püspök a cancellári hivatalt hagyja el; a püspökök állandóan egyházmegyéjökben tartózkodjanak; egyházi férfiak egynél több javadalmat ne birhassanak, a mi szintén első sorban Erdődi Tamás személye ellen volt irányozva.

A nemesség azt sürgette ugyan, hogy a király azonnal

* Hogy Corvin Jánosnak ezen mozgalomban része volt, a következő (1498) országgyűlés története igazolja. Várad Péter érseknek az 1497-iki országgyűlé-

sen Erdődi Tamás ellen indított actiójáról Amadæus Tamás 1497 december 3-ikán Hippolyt bíbornokhoz intézett levelében részletesen szól.

közölje határozatát; de Ulászló erre nem volt rábirható, és azt válaszolta, hogy az előadottakat komolyan fontolóra fogia venni, és úgy fog határozni, a mint az igazság követeli. Mindazáltal a forrongó tömeg fenyegető magatartása arra bírta, hogy lecsillapítására némi áldozatot hozzon.

November 29-ikén magához hívatta a főrendeket; közölte velök, hogy Erdődi Tamást a cancellári hivataltól fölmenti, és elrendelte, hogy ő és a nádor a gondjaikra bízott koronát szolgáltassák ki. Az egri püspök a királyi pecsétet azonnal a király kezeibe tette le; majd két nappal utóbb, a nádorral, számos nemes kíséretében, Visegrádra ment, honnét a szent koronát Buda várába hozták. Erdődi Tamás ezután még a titeli prépostságról is lemondott, és Egerbe vonúlt el. Azonban mindez nem fegyverezte le ellenségeinek gyűlöletét. A köznemesség köréből felhangzott azon követelés, hogy a király az egri püspökségtől is foszsza meg és jószágvesztésre ítélje.

A király erre rá nem állott; a köznemesség előterjesztéseitől a főrendek is megtagadták hozzájárulásukat. A tárgyalások eredményre nem vezetvén, a köznemesség szétoszlott, azon kijelentéssel, hogy a jövő évi szent György napján ismét összegyűl; halálbüntetés alatt kötelezvé minden nemest, hogy a Rákoson megjelenjen.*

A gyűlés lefolyása alatt Erdődi Tamás ellenségei diadalt ültek. Beatrix királyné azt hirdette felőle, hogy megbukott és a király kegyeit is elvesztette. Azon reménységet táplálta, hogy most már könnyű lesz az esztergomi érsekségre való fölemelését megakadályoznia. Csalódott,

* Ezen 1497-iki országgyűlésről ekkorig csak azt tudtuk, a mi a következő országgyűlés végzéseinek bevezetésében olvasható, hogy t. i. »többek által magánérdekeik kielégítésére támasztott zavarok miatt» eredménytelenül szétoszlott. — Lefolyásáról naplószerű német emlékirat,

mely a Brandenburgi György örgróf irományai között (a müncheni állami levéltárban) őriztetik, és az örgróf számára ügynöke által készítettett, kimerítő tudósítást tartalmaz. Az Erdődi Tamás elleni actióról, mint főttebb említettük, Amadæus idézett levele szól.

Ulászló csak színleg áldozta föl, és rövid időre engedte távozni szeretett tanácsosát. Az üldözés, melynek az ki volt téve, mintha még bensőbbé tette volna ragaszkodását. És ezt szokatlanul erőteljes módon hozta köztudomásra.

A gyűlés eloszlása után néhány nappal, maga elé hivatta Hippolyt bibornoknak esztergomi helynökét, és azt a kérdést intézte hozzá: hogy mikép áll a csere ügye? Mikor azt a választ kapta, hogy a csere már hihetőleg bevégzett ténynyé lett, így szólt:

«Nagyon örvendek; mert azért hívtam, hogy értésére adjam állandó és határozott szándékomat. Irja meg a ferrárai herczegnek és a bibornok úrnak kíváнатomat, hogy a csere ügye mielőbb intéztessék el; mert az esztergomi érsekségnek oly főpapra van szüksége, ki állandón székhelyén tartózkodik, mind kötelességeiért, mind az ország rendének zúgolódása miatt, melyet le kell csillapítani. Ne adjon hitelt a herczeg úr a királyné leveleinek és üzeneteinek; inkább rám legyen tekintettel. Mindezt azért mondtam el, mert tudomására akartam hozni, hogy a tárgyalásokat mielőbb befejezve kívánom látni. Ezt követelik lelkiismeretem sugallatai és cancellárom, az egri püspök, érdemei, ki iránt országom és személyem érdekében tett hűséges szolgálataiért le vagyok kötelezve.»*

Mintegy tüntetőleg nevezte őt cancellárjának. Csakugyan az országgyűlés zajos jelenetei mit sem változtattak Erdődi Tamás állásában, és nem gyakoroltak befolyást törekvéseire. Ő az 1498-ik év tavaszán elfoglalta az esztergomi érsekséget.** Sőt módot talált, hogy megtarthassa az egri püspökség javadalmát is, melyet Hippolyt bibornoktól két esztendőre bérbe vett, az egész bérleti

* Amadæus István levele Budáról 1497 december 18-ikán.

** Erdődi Tamást először találjuk esztergomi érseknek czímezve. II. Ulászló

1498 virágvasárnapján, kelt okiratában (april 8.) mely az esztergomi káptalani javadalmak adományozásának jogát ráruházza. (Galgóczi levéltár.)

összeget, 19,500 arany forintot, készpénzben azonnal lefizetvén.¹

Előre látta, hogy ily módon ellenségeit még inkább fel fogja ingerelni. De ő félelem nélkül nézett a következő országgyűlés újabb támadásai elé. Sőt nem habozott a nemzeti közvéleményt mintegy célzatosan maga ellen zúdítani. Beatrix királynét fölkérte, hogy továbbra is Esztergomban maradjon, és várnagyait utasította, hogy az ő parancsait mindenben pontosan teljesítsék.² És a Hippolyt által kinevezett olasz érseki helynököt Arezzói Donátot hivatalában megerősítette; bár az 1495-ik évi országgyűlés végzése olasz helynökök alkalmazását tiltotta.

Nem lehet tehát meglepő, hogy az 1498-ik év tavaszán tartott országgyűlésen, a múlt évi ostrom még nagyobb elkeseredéssel újult meg. Most Corvin János nyíltan az előtérbe lépett. Három ügyviselője által vádiratot terjesztett a rendek elé. Abban előadja, hogy a horvátországi bánság elnyeréseért Erdődi Tamásnak és Ernszt Zsigmond pécsi püspöknek uradalmakat és ékszereket kellett adnia; a mikkel azok meg nem elégedve, Gyulát és Hunyadvárát akarják tőle elperelni; a zágrábi püspök több ezer forintot követel tőle, minden jogos alap nélkül; a csanádi püspök illetéktelenül tizedet hajt be szőlőiben; a tárnokmester és Derencsényi Imre tetemes összegeket csikartak ki tőle; Bót András erőszakosan elfoglalta két uradalmát; Haraszi Ferencz egyik várát bírja zálogban, és a zálogösszeget vonakodik elfogadni; András deák, az ő saját várnagya, több várát idegenítette el. Mindezekre nézve igazságszolgáltatást kíván.³

¹ Hippolyt biztosának De Marinellis Donatus 1498 május 14-iki jelentése.

² Aretino Donato levele Hippolythoz, Esztergomból 1498 május 31-ikén.

³ Az országgyűlés ezt a királyra bízta. ki a személynök elnöklete alatt külön

ki. Ez előtt bíróságot küldött megjelent a primási ügyész és a vádirat hiteles másolatát kérte kiadatni. (Eredetije a galgóczi levéltárban. Kiadva Hazai Okmánytár IV. 438.) Az ügy további lefolyásáról semmit sem tudunk.

Ugyanakkor a herczeg ügyviselőinek egyike, Baksai Ferencz, a maga nevében még súlyosabb vádakkal állott elő a primás ellen.

Elpanaszolta, hogy Erdődi Tamás őt, mivel felszólítására hamis oklevelet gyártani vonakodott, gyűlöli és üldözi, bectelen embernek, oklevélhamisítónak bélyegzi. «Nem igaz, — kiáltott föl — én nem vagyok sem bectelen, sem hamisító. Tamás érsek a hamisító, mit az ő saját keze-írásával bizonyíthatok be. Mátyás király életében sok hamis okiratot vezetett a királyi könyvekbe. Megérdemelné, hogy a királyi pecsétet tüzesen arczára és homlokára süssék!» Továbbá felhozta, hogy az esztergomi érsekséget pénzen szerezte meg, és most a bíbornoki méltóságot készül megvásárolni. Végül honárulással vádolta, mert az esztergomi érsekséget és az egri püspökséget örök időre a szentszék hatalmába juttatta, úgy hogy azon két javadalmat ezentúl mindig a pápa fogja betölteni.

Többen a körülállók közül szavába vágtak és kérdőre vonták: hogy miképen mer ily vakmerően beszélni? Erre így válaszolt: «Ha Tamás érsek nem hágy nékem békét, még iszonyúbb dolgokat fogok elmondani, akár az ő jelenlétében és ő felsége szemében is».*

Ezen támadás hatástalan maradt. Túllőtt a célon. A vádakat épen iszonyú természetök valószínűtlenné tette. És azok között olyanok is fordultak elő, melyeknek valótlansága kétségtelen volt. Így az esztergomi és egri javadalmakat nemhogy a római curia hatalmába hozta; épen ellenkezőleg, a magyar király kegyúri jogait diadalmasan megvédelte.

* Dátum nélküli emlékirat, melyen a primás jegyezte föl az ellene emelt vádakat, melyekre ő csak azt jegyzi meg azon a helyen, hogy Baksait mindig kegyelte. vele soha sem volt akár pere. akár vitája. (A galgóczi levéltár-

ban.) Ezen jelenetekre czéloz valószínűleg, Hippolyt ügyviselője, ki 1498 május 31-ikén írja, hogy az országgyűlés lefolyása «iszonyú és veszedelmes volt; sokért nem adta volna, ha nem kell ott jelen lennie».

Mindazonáltal habár az ellene irányzott nyilak nem találtak is mind, ellenségeinek sikerült kivinni, hogy a köznemesség a múlt évi országgyűlésen hangoztatott kívánatait erőteljesen megújította, és azokat a főrendek is elfogadták, törvény erejére emelni engedték.

Megállapítottatott, hogy egyházi férfiak koronaöri tisztet nem viselhetnek, főispánságot pedig csak azok, kiknek püspökségéhez e méltóságot a szent királyok csatolták; egynél több egyházi javadalmat sem bírhatnak, és azok, kiknek jelenleg több javadalmuk van, egynek megtartásával, a többről lemondani kötelesek.*

Továbbá határoztatott, hogy főpapok, sem magok, sem egyházuk részére jószágokat nem szerezhettek; és a szerzések, melyekben világi urak magtalan haláluk esetére, józágaikat egyházi férfiaknak engedték át, érvényteleneknek tekintendők, még ha királyi jóváhagyást nyertek volna is.**

A köznemesség egyébiránt, midőn Erdődi Tamás és némely társainak túlkapásai ellen föllépett, ezen eljárását meg tudta egyeztetni a kath. egyház iránt érezett tiszteletével, és bebizonyította, hogy a vallás szolgálai tekintélyének fentartása és hatásuk biztosítása iránt őszintén érdeklődik.

A szent királyok óta, az országgyűlések nem foglalkoztak oly sokat egyházi ügyekkel, mint ezen időben, mikor Verbőczy Istvánnak, a vallásos buzgalmáról ismeretes pártvezérnek, szava volt uralkodó.

Igy épen az 1498-iki országgyűlésen is a rendek gondoskodtak arról, hogy világiak egyházi javakat ne bitorolhassanak, egyházi javadalmakat még rövid időre se birhassanak, és azok, a kik prépostságokat vagy apátságokat már bírnak, egy év alatt szerzetbe lépni köteleztessenek. Intéz-

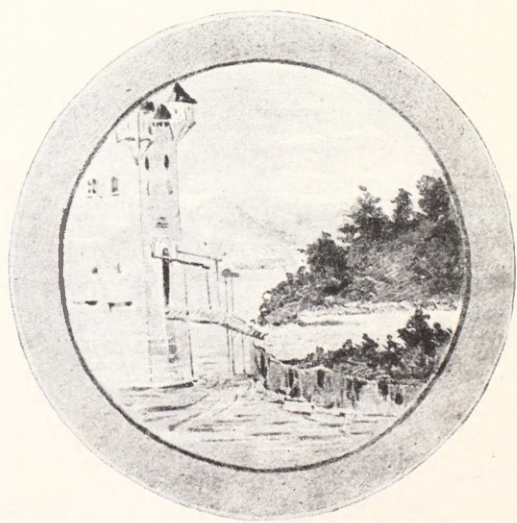
* A XXV., LVI. és LVII. czikkek.

** Az LV. és LXV. czikkek.

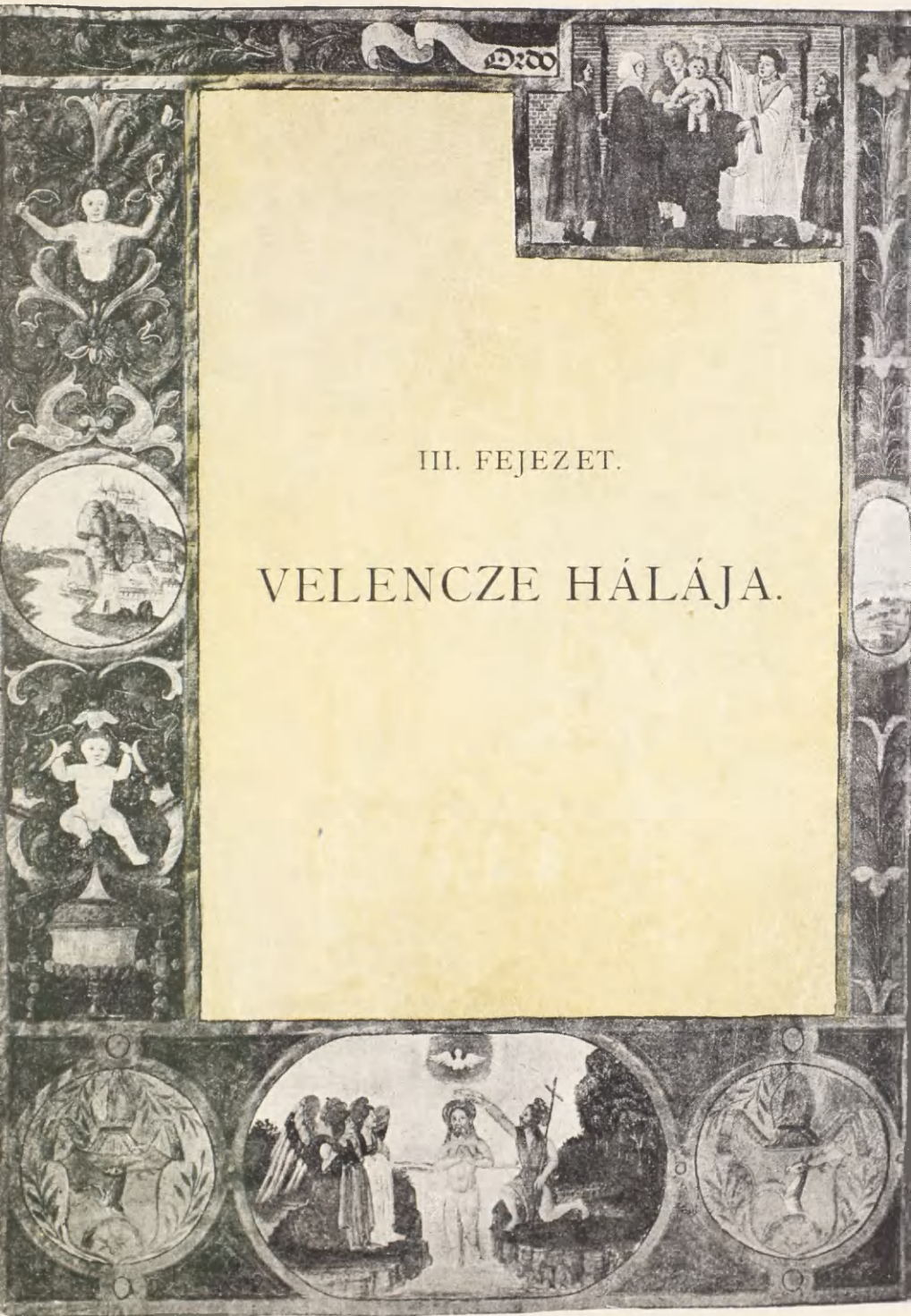
kedtek azon visszaélés megszüntetése iránt, mely szerint javadalmak fiatal, tudatlan és alkalmatlan egyéneknek adományoztatnak; és fölkérték a királyt, hogy «az isteni tisztelet buzgóbb megtartása érdekében» a javadalmakat, melyek «a lelkeknek enyhülést nyújtani hivatvák», érdemes egyháziaknak adományozza. A főpapokat pedig kötelezték, hogy az egyházi törvényeknek megfelelően, «az erkölcsiség emelése és a visszaélések kiirtása érdekében» zsinatokat tartsanak.*

Azonban sajnos, ezen végzések, bár a következő országgyűléseken megújítottak, legnagyobb részben papiron maradtak. És a mint nem voltak képesek az egyházi rend elvilágiasodását feltartóztatni, körében magasztos hivatásának szellemét uralomra segíteni: szintűgy erőteleneknek bizonyultak Erdődi Tamás hatalmas állásának megingatására. Ezentúl is ő kormányozta az országot.

* Az LV., LVIII., LIX., LXVII. és LXVIII. czikkek. A törvénykönyvben még számos más czikk is foglalkozik egyházi ügyekkel

27 MINIATURE A ZÁGRÁBI MISEKÖNYVBŐL.

I.

z 1498-ik év tavaszán XII. Lajos foglalta el Franciaország trónját. Elődének ambícióit örökölve, Milánó és Nápoly meghódítását tervezte; egyszersmind a kereszténység javára teendő nagy szolgálatokkal, a török hatalom megtörésével, Európában vezérállást óhajtott kivívni. Úgy keleti, mint olaszországi tervei érdekében, súlyt helyezett arra, hogy Magyarország közreműködését biztosítsa magának.

Alighogy a kormányt átvette, egy magyarországi származású szerzetes, majd később római bíbornokok útján, érintkezésbe lépett II. Ulászlóval, kinek nőül ajánlotta egyik rokonát.* A mikor pedig (1499 ápril 15-dikén) VI. Sándor pápával és a velencei köztársasággal szövetséget kötött, mind hárman csatlakozásra hívták föl a magyar királyt. Mivel ugyanis a törökök Velenceze keleti birtokait és a dalmátiai partvidéket szüntelenül háborgatták, a szövetkezett hatalmak, Magyarországba küldött követeik által, azon fáradoztak, hogy Ulászlót támadó föllépésre bírják. Előterjesztéseikre azt a választ kapták, hogy a magyar király kész fegyvert fogni, de ezt csak úgy teheti, ha pénzsegítségben részesül, és biztosítást nyer, hogy a hadjáratban a többi hatalmak is részt fognak venni. Ezen két föltételhez egy harmadik csatoltatott, hogy a pápa a még

* Ezt XII. Lajos említi. 1499 július 2-ikán, római követéhez intézett jegyzékében.

mindig függőben tartott házassági ügyet mielőbb intézze el.*

Ugyanekkor a hármas szövetség által fenyegetett uralkodók: Miksa császár, a nápolyi király és a milánói her-

30. XII. LAJOS FRANCZIA KIRÁLY ÉRME.

czeg szintén lépéseket tettek, hogy a magok részére vonják a magyar királyt. A szultán pedig előnyös föltételekkel békekötést ajánlott néki.

A politikai helyzet válságos pillanatát Ulászló arra

* A signoria jegyzékei magyarországi követeihez: 1499 dec. 9-., 1500 mart. 3- és 10-ikén.

használta föl, hogy a házassági ügy eldöntését kierőszakolja. Az 1500-ik február elején, az udvaránál tartózkodó pápai követ előtt kijelentette, hogy a mennyiben ötven nap alatt kedvező ítéletet nem kap, a szultánnal békét köt.¹

A francia király és a velencei signoria hathatósan támogatták kívánatát, míg a császár és az aragóniai uralkodóház tagjai minden erejüket megfeszítették, hogy igyekezeteit megghiusítsák.²

A pápa, az általa kiküldött bíróság jelentése alapján, 1500 ápril 3-ikán mondotta ki az ítéletet, mely az Ulászló és Beatrix között létesült színlelt házassági frigyét érvénytelennek nyilvánítja. Négy nappal utóbb a Brandenburgi Borbálával kötött házassági szerződését bontotta föl.

Valamint a király, úgy Erdődi Tamás is egyik leghőbb vágya teljesülését köszönheté a velencei köztársaság közbenjárásának.

A signoria, jól tudván, hogy a magyarországi tárgyalások sikere a primástól függ, azon volt, hogy őt eleve megnyerje és lekötelezze. Az 1500-ik év martius első napjaiban, római követe által, föl kérte a pápát, hogy emelje bibornoki méltóságra az esztergomi érseket, ki «lángoló buzgalommal szolgálja a kereszténység érdekeit, és tekintélyénél fogva a magyar királyra döntő befolyást gyakorol».³

És már september elején VI. Sándor pápától azon értesítés érkezett Magyarországba, hogy a legelső alkalommal, a mint bibornokokat nevez ki, Erdődi Tamás közöttök lesz. «Szentséged ígérete — írja erre II. Ulászló — nagy vigasztalást nyújt, sokféle gondjaim és aggodalmaim

¹ A signoria jegyzéke római követéhez 1500 február 29-ikén.

² A signoria jegyzékei római és franciaországi követeihez: 1500 martius 3. 23- és június 27-ikén. — Rómából ápril elején Velenczébe érkezett tudósítások

szerint, Beatrix pártfogói azzal fenyegetődzték, hogy a törököt Olaszországba hívják, ha a pápa Ulászlónak megadja a házassági fölmentést. (Marino Sanudo naplójában.)

³ Az 1500 martius 5-én kelt jegyzék.

közepett... Összes testi és lelki erőim megfeszítésével hebizonyítani igyekezem, hogy Szentséged elhatározását a legnagyobb jótéteménynek tekintem.»¹

A szeptember 20-ikán tartott consistoriumban, tizenkét főpap nyerte el a bíbort. Erdődi Tamás közöttök volt.

A velencei köztársaság sietett szerencsekívánatait kifejezni. October elején, Soranzo és Giustiniani, a magyarországi követek, fényes kísérettel megjelentek Esztergomban, és átnyújtották Barbadico Ágoston doge üdvözlő levelét.

A bíbornok meghatva tolmácsolta háláját. «Azt óhajtom — mondá egyebek között — hogy Magyarország és Velence úgyszólván egy államot képezzen. Engem pedig káplánjának tekintsen a signoria.» Majd, a mint néhány nappal utóbb a látogatást Budán viszonzotta, biztosítá őket, hogy «nagy dolgokat» fog a köztársaság javára véghez vinni.²

És csakugyan teljes odaadással fáradozott azon, hogy a szövetség Velenczével létrejöjjön, és Magyarország mielőbb megindítsa hadi munkálatait a törökök ellen.

Egészen ezen ügyeknek élvén, nem volt hajlandó a pápa meghívására, a bíbornoki kalap átvétele végett, Rómába menni; a signoria útján fölmentést kért a hosszú utazástól.³

Az 1501-ik év tavaszán megkötöttetett a szövetség, melynek föltételei között, Velence évenként százezer arany forintnyi segílyt ígért Magyarországnak, a török ellen viselendő háború költségeire.

Magyarország részéről azonnal megkezdődött az ellenségeskedés. A főurak soraiból a primás és az egri püspök

¹ Az 1500 sept. 10-iki levél Marino Sanudónál.

² Velence magyarországi követeinek 1500 oct. 13- és 14-iki jelentései. Erdődi Tamás 1501 február 5-ikén a dogéhoz írt

válasza egész terjedelmében fölvéve Marino Sanudo naplójában.

³ Velence magyarországi követeinek 1500 oct. 13- és nov. 1-én kelt jelentései; valamint a doge által 1500 dec. 18-án hozzájuk intézett jegyzék.

voltak az elsők, kik banderiumjaikat fölszerelték, és Som Józsa főkapitány rendelkezésére bocsátván, lehetővé tették, hogy a vitéz hadvezér török területre betörést intézhessen (1501 ősz elején), honnan gazdag zsákmánynyal diadalmasan tért vissza.¹

Az 1502-ik év tavaszán VI. Sándor pápa és a vele szövetségben álló tengerparti hatalmak erélyes készüléket tettek, hogy hadi gályáikat fölszerelvén és a portugáliai király parancsnoksága alá helyezven, a török birodalom ellen támadást intézzenek.²

Ezen terveket Velence híusította meg, mely az elvállalt kötelezettségekkel nem gondolván, titkon alkuba bocsátkozott a szultánnal és békét kötött.

Azonban, politikájának váratlan fordulata következtében, attól tarthatott, hogy előbbi szövetségesei majd ellene fognak fordulni; névszerint Magyarország, a köztársaság által cserbenhagyva, ellenségeihez fog csatlakozni. Ezért, mielőtt még köztudomásra jutott volna hűtlensége, a signoria azon volt, hogy a magyar királyt és tanácsosait mindinkább lekötélje. Mikor (1502) július havában Anna francia hercegnő, II. Ulászló jegyese, [új hazájába utazásakor, Velenczében néhány napra megpihent, pazar fényvel fogadta, és költséget nem kímélvén, páratlan ünnepeket rendezett tiszteletére.³

A jövőendő királynénak kíséretül rendelt magyar főurak között különös figyelem tárgyát képezte: Erdődi Ferencz győri püspök, a ki által a velencei kormány az ő hatalmas bátyjára kívánt hatni. A doge hízelgő üzeneteket bízott rá, és egyúttal késznek nyilatkozott az eszter-

¹ Thadæus de Lardis levele Hippolythoz 1501 deczember 4-ikén Esztergomból.

² Ezen készülétekre és a későbbi tárgyalásokra vonatkozólag becses adatokat tartalmaznak Velence római követének.

Giustinian Antalnak jelentései az 1502—1505. esztendőkből. (Kiadta Villiari, Florenczben, 1876. Három kötet.)

³ Ezeket nagykorú források után leírja WENZEL G. «II. Ulászló házaselete című értekezésében. Századok 1877. évf.

gomi érsek «további felmagasztalásában» közreműködni. Magyarország primása előtt, ki a bíbort is viselte, az egyházi hierarchia rangfokozatában, a pápai tróntól eltekintve, csak egy lépcső állott még: a *patriárkai méltóság*. Az egyház legrégibb századaiban a pápa után a legelső helyet, a keleti császárság székvárosának főpapja, a konstantinápolyi patriárka foglalta el. A keleti szakadás óta, a XI. században, ezen patriárkai szék elveszett a római egyházra; de címét a pápák azontul is adományozni szokták. Sőt, mióta Creta szigete Velence kezeibe került, a patriarkátusnak ottani birtokai után, a köztársaság kormánya némi hatszáz arany forintnyi jövedelmet szolgáltatott a patriárkának. Épen ezért kinevezésére is befolyást gyakorolt. Ez idő szerint a velencei származású Michiel János bíbornok volt konstantinápolyi patriárka. Az agg főpap halála esetére, a signoria Erdődi Tamásnak helyezte kilátásba a méltóság elnyerését.* De jól tudván, hogy cím és rang nem elégítheti ki őt, ehhez kevésbé jelentékeny, de jövedelmezőbb javadalmakat készült csatolni.

LOREDANO doge, 1502 július 28-ikán, magyarországi követéhez a következő jegyzéket intézte: «Ismeretes előttünk, mily nagy tekintélye és súlya van a főtisztelendő esztergomi érsek úrnak a magyar király szemeiben. Mivel pedig a főtisztelendő úr a velencei állam irányában táplált jóakarátát és szeretetét ismételten kézzelfoghatólag bebizonyította, lekötelezve érezvén magunkat, halánkat valamely jelentékeny ténnyel óhajtjuk tanusítani, a mint ezt néked több ízben megírtuk, és te a mi nevünkben néki előadtad. A senátus hozzájárulásával elhatároztuk, hogy államunk területén, hármezer aranyat jövedelmező egy-

* Erdődi Tamás 1502 dec. 25-ikén a dogéhoz intézett levelében említi, hogy öccse közölte vele a doge terveit, «que ad ulteriorem meam sublimationem atque exaltationem pertinent». Hogy ezen tervek a konstantinápolyi patriarkátusra vonatkoztak, a következmény mutatja. (A pápai trón elnyeréséről ekkor még nem volt szó.)

házi javadalmakat fogunk néki adományozni. Ily módon a főtisztelendő úr megkezdi élvezni hálás érzelmeink gyümölcseit. A mely őszinte ajánlatunkat, belátásod szerint, akkor és oly módon fogod néki előadni, hogy a rád bízott ügyek elintézését megkönnyítsed».

A következő hónapokban Erdődi Tamás a köztársaság haláljára szerzett jogcímeit egy újjal szaporította.

A magyar kormány ugyanis követte Velencze példáját, és 1503 február 22-ikén a portával hét esztendőre békét kötött.

Mikor néhány nappal utóbb, Giustiniani Sebestyén, a signoria követe, Magyarországot elhagyta, az általa Velenczébe küldött levélben, Erdődi Tamás őt hívta tanúbizonysággul, hogy mily készséggel és buzgalommal igyekezett a köztársaság minden óhajtásának megfelelni.¹ Erre támaszkodva ugyancsak a távozó követ által megjelölte a jutalmat is, melyet szolgálataiért várt.

Nemcsak igénybe vette a signoria ajánlatát a 3000 aranyat jövedelmező egyházi javadalmak adományozását illetőleg; hanem az ő leleményes szelleme azt még előnyösebben kívánta értékesíteni: ezen az úton kísérletet tett az egri püspökség megszerzésére.

Midőn az esztei Hippolyttal két évre kötött bérleti szerződés letelt, azt többé meg nem újította.² Az idegen kormányzók pedig oly szerencsétlenül kezelték a püspökség birtokait, hogy jövedelme 4000 forintra szállott alá.³

Most Erdődi Tamás, a hazatérő Giustiniani által, azt a tervet terjesztette a signoria elé, hogy 4000 forintot jövedelmező javadalmakat adományozzon Hippolyt bíbor-

¹ 1503 február 28-ikán a dogehez intézett levele Marino Sanudónál.

² Ludovicus Florinus 1499 július 7- és Cantelmo 1500 április 7-ikén Hippolyt-

hoz írt levelekben jelentést tesznek a primással folytatott tárgyalásaikról.

³ Giustiniani relatiója 1503 martius 28-án. Marino Sanudónál.

noknak, s ez viszont az ő javára mondjon le az egri püspökségről.¹

Mielőtt ez ügyben a tárgyalások megindulhattak volna, 1503 ápril 11-ikén elhunyt Michiel János bíbornok, a konstantinápolyi patriarka, ki velencei területen több apátságot is bírt.

A doge haladék nélkül a következő rendeletet bocsátotta római követéhez: «A főtisztelendő esztergomi bíbornok úr fáradhatatlan buzgalmat fejt ki a kereszténység javára, és azon hő vágy tölti el lelkét, hogy a pogány zsarnokságtól a keresztény világot megszabadítsa . . . Szent buzgalmának élesztésére szolgálna a konstantinápolyi patriarkai méltóság elnyerése . . . Ezért jelen iratunk vétele után jelenj meg ő szentsége előtt, és a mi nevünkben, a patriarkai méltóságnak, valamint a megüresedett apátságok közül a legjövendőmezőbbnek, az esztergomi érsek úr részére adományozását kérjed. Minél melegebben hangoztatod az esztergomi érsek úr érdemeit, és tolmácsolod a senátus óhaját: annál inkább fogsz akaratumnak megfelelni.»²

Azonban VI. Sándor pápa a saját unokaöccsének, Bor-gia János bíbornoknak szánta a patriarkai méltóságot, és a velencei követ előterjesztésére oly választ adott, mely megérteté vele, hogy igyekezetei nem számíthatnak sikerre. Ennek daczára Velenczéből rendelet ment a követhoz, hogy a kérelmet még nagyobb hatályossággal ismételje. A pápa két hétig vonakodott őt maga elé bocsátani, és mikor végre fogadta, úgy nyilatkozott, hogy «nem áll hatalmában teljesíteni a signoria kíváнатát».³

¹ Giustiniani előterjesztése 1503 márt. 28-án, Marino Sanudónál.

² 1503 ápril 16-ikán. A doge 1503 május 4-én magyarországi követét utasítja, hogy a tett lépések felől Erdődi Tamást értesítse és azok támogatására hívja föl.

³ Giustiniani Antal római követ jelentései 1503 ápril 18-, május 10- és 24-ikén. (Villari II. 13, 21.) A doge jegyzéke magyarországi követéhez 1503 jun. 1-én, melyben utasítja, hogy a primásnak jelentést tegyen.

Borgia János kineveztetett. De már néhány héttel utóbb (augustus 1-én) meghalt.

Az elhúnytát követő napon a velencei követ mindjárt audientiát kért. A pápa nem fogadta,¹ és sietett egy másik rokonát, Valenciai Ferencz bíbornokot emelni a patriárkai székre.

A signoria, az akarata ellenére kinevezett patriárkával éreztette neheztelését. A crétai jövedelmeket lefoglalta, és azok kiszolgáltatását — VI. Sándor utódjának, II. JULIUS pápának ismételt fölhívása daczára, — állhatatosan megtagadta.²

A primás ekkor, 1503 őszén, egyik titkárát Velenczébe küldvén, újból szőnyegre hozta azon tervét, hogy a köztársaság az egri püspökség megszerzését tegye neki lehetővé. A signoria ez ügyben kérdést intézett Hippolythoz. De ettől határozottan visszautasító válasz érkezett, azon kijelentéssel, hogy a püspökséget, mely néki 8—10,000 forintot jövedelmezhet, 4000 forintot hozó javadalmakért nem engedheti át.³

Erdődi Tamás akkor azt kezdé sürgetni, hogy a velencei javadalmak néki adományoztassanak.⁴ Ezt ugyan el nem érhetette; de a szerencse nem hagyta el kedvenczét.

Harmadfél esztendő lefolyása alatt harmadszor üreseedt meg a patriárkai méltóság. (1506 october 2-dikán.) Mire a velencei követ és a primás római ügynökei ismét megindították az actiót.⁵

II. Julius pápa azt az elvet állította föl, hogy a pat-

¹ Giustiniani 1503 augustus 2-iki jelentése. Villari. II. 93.

² A doge jegyzékei magyarországi követéhez 1505 július 8- és novémber 12-ikén.

³ A signoria utasítása Magyarországba küldött titkára De Benedictis részére 1503 decz. 1-én. Ennek 1504 jan. 1- és

február 14-ikén kelt jelentései. Badoer magyarországi követ relatiója 1504 febr. 7-ikén. A signoria jegyzéke magyarországi követéhez 1504 május 17-ikén.

⁴ Velence magyarországi követének 1504 jun. 21-iki jelentése.

⁵ Velence magyarországi követének jelentései 1505 oct. 6- és 1506 febr. 28-ká

riarkai címek a római curiánál állandóan tartózkodó bibornokokat illetik. Ettől nem akart elállani, és nehogy a köztársaság, ajánlásának mellőzésében sérelmet láthasson, a velencei származású Cornaro bibornokot nevezte ki konstantinápolyi patriárkává.

Mindazáltal Cornaro, szem előtt tartván hazájának érdekét, késnek nyilatkozott a magyar prímás javára visszalépni. És mikor a köztársaság igénybe vette ezen áldozatkészséget, habozás nélkül bejelentette lemondását. Nagyobb nehézséggel járt a pápát a lemondás elfogadására bírni. A signoria igyekezeteit kezdetben nem koronázta siker. A pápa nem viseltetett jó indulattal Erdődi Tamás iránt. Egy ízben így nyilatkozott a velencei követ előtt: «Tegyen az esztergomi érsek valami nagy dolgot a kereszténység javára, és kinevezzük». Erdődi Tamás már-már lemondott azon reménységről, hogy II. Julius életében czélt érhet.*

Ellenben a signoria kitartó volt, és római követe nem hagyott föl fáradozásaival; míg végre az 1507 october havában tartott consistoriumban a pápa Erdődi Tamásra ruházta át a patriarkai méltóságot. Mire a köztársaság crétai kormányzója utasítást kapott, hogy a patriarkátus jövedelmeit hűségesen kezelje, és a patriárka által megbízott velencei bankháznak szolgáltatassa be.**

De ekkor előtte már más, sokkal magasabb célpont lebegett, melyre ambícióját a császár irányozta.

* A doge jegyzéke magyarországi követéhez 1506 october 6-dikán. A velencei köztársaság magyarországi követének 1507 martius 16-diki jelentése Budavarából.

** A doge jegyzéke római követéhez 1507 augustus 14-ikén. A magyarországi követ 1507 november 30-, 1510 september 20-, 1511 január 19-, június 21- és augustus 7-iki jelentései.

II.

Miksa a Magyarország és Velencze között fennálló szoros szövetség felbontására több ízben tett kísérletet, melyet a primás mindig meg tudott hiusítani.¹ És míg ily módon külső politikájában Magyarország közreműködésétől meg volt fosztva: örökösödési igényeit szent István koronájára veszély fenyegette.

Anna francia hercegnő, II. Ulászló neje, ki 1502 szeptember végén érkezett Magyarországra és Erdődi Tamás által királynéva koronáztatott,² a következő év augusztus havában leánygyermeket szült, ki a primás által megkereszteltetvén, anyja nevét nyerte. Néhány hónappal utóbb a királyt szélhűdés érte, a mi azon föltevésre szolgáltatott alapot, hogy sem hosszú életre, sem fiörökösre többé nem számíthat.

Ily körülmények között azokban, kik a trónra vágytak, a reménység, melyet a király házassága kioltott, újra föléledett. De Corvin János, kit a köznemesség nagy része jelöltjéül tekintett,³ kevéssel utóbb 1504 october 12-ikén elhunyt, és kiskorú fia, Kristóf, csakhamar követte a sírba.

Így azután Zápolyai János gróf lett a helyzet ura;

¹ Erre nézve Velencze magyarországi követének 1502 január 16-iki jelentése érdekes részleteket tartalmaz. 1504 febr. 12-ikén II. Ulászló és a signoria között újabb szerződés létesült, mely Magyarországnak évi 30,000 arany segélyt biztosított minden viszonyszolgálati kötelesség nélkül.

² Frangepán, veszprémi püspök, kinek székhéhez a királyné koronázásának joga ősi időkől fogva kapcsolva volt, mellőztetett, mert nem volt fölszentelt püspök. II. Ulászló oklevelet állt ki arról, hogy ezen esetből a veszprémi püspök koronázási jogára sérelem nem származhat.

Török János: Magyarország Primásai II. 84.

³ A köznemesség kezdetben ellenséges állást foglalt el a Zápolyai-ház irányában; mit az 1497. évi országgyűlés eseményei szembetünővé tesznek. Zápolyai István élete végső éveiben szoros viszonyban állott az udvar és az olygarchia főembereivel; ezt bizonyítja azon körülmény, hogy végrendeletében a primást, az alcancellárt, Ujlakit, Geréb Pétert, Som Józsat és Raskai Balázst jelölte ki gyermekei gyámjául. Özvegye is kegyben állott az udvarnál és Anna király-leány egyik keresztanjául választott.

annál inkább, mert ép oly nagyravágyó, mint ügyes anyja sietett a Corvin-család nevének varázsát és hiveinek támogatását céljainak szolgálatába vonni; a mennyiben János herczeg özvegyével kölcsönös örökösödési szerződést kötött, és ifjabb fiának György grófnak eljegyezte Corvin János leányát.

Már előbb ki tudta vinni, hogy a királyleány egyik keresztanyjává ő választatott. És most felbátorítva érezte magát arra, hogy annak kezét elsőszülött fia János gróf részére kérje meg; kilátást nyújtván a királynak, hogy ily módon biztosíthatja leánya számára a trónt; míg párthívei azt hangstúlyozták, hogy a Miksával kötött örökösödési szerződést a nemzet soha sem fogja elismerni.

Miksa, ismervén az országban uralkodó hangulatot, egyedüli reményét a királyba helyezte. Mivel pedig Ulászlót állhatatos ellenállásra bírni csak a primás volt képes; ezt minden áron meg kellett nyernie és az érdekközösség szoros kapcsával magához csatolnia.

E végből az 1505-ik év május havában oklevelet állított ki, melyben arra kötelezi magát, hogy a pápai szék megüresedésekor befolyását az uralkodóknál és bíbornokoknál az esztergomi érsek megválasztatása érdekében fogja felhasználni; egyúttal kifejezi bizalmát a sikerben, mert a spanyol királylyal már is megállapodása van az iránt, hogy nem fogják megengedni franczia főpapnak megválasztását, a franczia király pedig, ha a saját jelöltjét, Amboise bíbornokot, keresztül nem viheti, bizonyára a magyar primást fogja támogatni.

A titok megőrzése végett, legbizalmasabb minisztere, a gurki püspök által sajátkezűleg iratta meg az oklevelet, melyet azután aláírásával és a birodalmi pecséttel látott el.*

* Pasqualigo, velencei követ, 1511 aug. 15-ikén jelenti, hogy a megelőző napon a primás megmutatta neki s elejétől végig elolvastatta vele ezen oklevelet, melynek tényleg létezése és valódisága iránt nem merülhet föl kétség.

MAXIMILIÁN CSÁSZÁR.

Dürer Albert eredeti szénrajza után, mely a bécsi Albertinában őriztetik.

Kérdés, hogy ezen császári ígéretnek milyen jelentőséget kelljen tulajdonítani?

Ismeretes, hogy Miksa a maga elé tűzött czélok elérésére a legkülönösebb eszközöket is kész volt felhasználni; könnyen fellobbanó lelkesedésében a legmerészebb kötelezettségek elvállalásától sem riadt vissza.

Nemcsak püspökségek, érsekségek odaigérésében volt bőkezű.* Valamint 1493-ban II. Ulászlónak cserében Magyarországért felajánlotta a német birodalom kormányát; úgy 1515-ben a gyermek II. Lajost birodalmi helytartóvá nevezte ki, és a császári trónt biztosította neki, bár jól tudta, hogy ezen intézkedései a jogszerűség és kivihetőség föltételeit nélkülözik.

És ő, ki 1493-ban saját leánya kezét ajánlja föl II. Ulászlónak, huszonnégy esztendővel utóbb, 56 éves korában, az egyház színe előtt, arra fogja magát kötelezni, hogy II. Ulászló 12 éves leányát maga veszi nőül, ha nem sikerülne őt unokái egyikével összeházasítani.

A mi pedig a pápai trónt illeti, míg erre egy ideig Adorján cornetói bíbornokot tekintették az ő jelöltjének; ő maga, leányához intézett bizalmas leveleiben, sajátzerű nyilatkozatokat tett, melyekből újabb történetírók azt vélték kiolvashatni, hogy ő maga a császári korona mellé a tiárát is saját fejére tenni szándékozott.**

E szerint Erdődi Tamásnak oka lett volna bizalmatlansággal tekinteni a császári okirat varázsvesszejével elébe állított fellegrárokra. De őt is elérte azoknak végzete, kik magok hozzászótkak hiú ígéretekkel tévútra vezetni má-

* Az Erdődi Tamásnak 1493-ban tett ajánlatot említettük. 1490 november 3-án Vitéz János veszprémi püspöknek a Magyarországön megüresedő legelső érsekséget vagy püspökséget igéri. 1490 december 8-ikán pedig arra kötelezi magát, hogy Ernszt Zsigmond pécsi püs-

pöknek a salzburgi érsekséget szerzi meg. (FIRNHABER: Beiträge zur Geschichte Ungarns. 45. 56.)

** JÄGER: Ueber Maximilian I. Verhältniss zum Papsthum. (A bécsi Akadémia történeti osztályának Sitzungs-berichterjei: XII. 195.)

sokat; de nem bírnak elég tiszta látással arra, hogy mások ígéreteinek hiúságát fölismerjék. Ettől fogva életfeladatául tekintette: szent Péter székének elnyerését.

Mindazáltal csakhamar oly kínos helyzetbe jutott, hogy Miksa király kegyeit kockára kellett tennie.

Az 1505 october elején tartott országgyűlésen a trónörökösödés ügye is tárgyalatott. A nemzeti párt oly számban és oly erővel jelent meg, hogy minden ellenszegülést lehetetlenné tett.* A jelenlevő összes egyházi és világi urak kénytelenek voltak aláírni egy okiratot, melyben kijelentik, hogy ha Ulászló király fiörökös nélkül hal el, utódjául született magyart fognak megválasztani, és az idegen fejedelmek ellen, kik netán a trónra igényt tartanak, az egész ország fegyvert fog ragadni.

A primás meghajolt a kényszerűség hatalma előtt; azon utógondolattal, hogy valamint a Mátyásnak tett ígéretek nem akadályozták meg Corvin János herczeg mellőzését; úgy a rákosi végzés sem szolgálhat Zápolyai Jánosnak biztosítékul. Tovább szötte azon szálakat, melyek a Habsburg-házat Magyarországhoz fűzni voltak hivatva.

Az 1506-ik év martius havában Miksa és Ulászló között a szerződések egész sorozata jött létre, melyekben Anna herczegnő Ferdinánd főherczegnek jegyeztetik el; valamint megállapittatik, hogy azon esetre, ha az áldott állapotban levő magyar királyné gyermekeket szülne, az a császár unokájával, Mária főherczegnővel fog eljegyeztetni. Ulászló ugyanekkor egész családját Miksa gyámságába ajánlotta, «mert senkije sincs — úgy mond — az egész világon, kire bátorságosabban bizhatná».**

* A primás, már az országgyűlés előtt így ír: «Ad summum erevit livor et malevolentia in Clerum hannis regni... Nec est quid quod Nobiles isti magis sitiant, quam omnes Prælatos ire pesum... Dieta erit valde periculosa, qualis forte non fuit hactenus; commu-

nis est opinis quod nec cruore carebit; adeo omnes in Clerum tumultuantur.» 1505 július 22-ikén Hippolythoz értesítő levelében.

** Ezen iratok eredetiben a bécsi állami levéltárban. L. HORVÁTH M.: Magyarország Története. III. 295.

Miksa ugyanekkor a magyar rendekhez intézett levélben jogait a magyar koronára fentartotta; a királyt pedig értesítette, hogy a hűtlenek megfenyítése végett hadat fog az országba küldeni. És ezt csakugyan megtette; Sopronyt és Pozsonyt, a Csallóközzel elfoglalta.

Ulászló országgyűlést hirdetett, melyen zajos jelenetek fordultak elő, és az udvari párt vezérei ellen fenyegető nyilatkozatok hangzottak. Egyebek között egy gúnylap okozott nagy feltűnést. Papi fej volt rajta, a következő aláírással: «Ha a király nem bünteti, megbüntetjük mi». Általán azt hitték, hogy ez vagy a primásnak vagy György váradai püspöknek és királyi cancellárnak szól.²

Az ügyek ily állásában fordulatot idézett elő az, hogy július 1-én a királyné gyermekeket szült, ki két hét múlva Budán, a bold. Szűz fehéregyházában a primás által megkereszteltetvén, Lajos nevet nyert.³ Néhány nappal utóbb Ulászló követei békét kötöttek Miksával. Ez azonban ekkor is kinyilatkoztatta, hogy jogait, melyeket Magyarországra bírt, ezentúl is fentartja.

Bár a köznemesség háborgása és elégtelensége a kormány élén álló főpapok és urak ellen nem szűnt meg, a rendek készséggel beleegyeztek abban, hogy a csecsemő trónörökös királylyá koronáztassék. E végből 1508 országgyűlés hívatott egybe Székesfehérvárra.

Június 4-ikén a király, gyermekeivel, a főpapok, urak és nemesek kíséretében a koronázási templomba vonult. A primás, a püspökök segédlete mellett, végezte a szertartást. A mise elején, a síró gyermek a szentelt olajjal felkenetett; azután a kard, a jogar és az arany-alma kezébe adatott. Evangélium után, a nádor szokás szerint a jelenlevőkhöz háromszor intézte a kérdést: akarják-e, hogy Lajos herczeg királylyá koronáztassék? A zajos felkiáltá-

* A velencei követ 1506 június 22-iki jelentése.

** A velencei követ július 13-iki jelentése.

sok hallatára az elérzékenyült király bőven hullatta könnyeit. A zaj még inkább elrémitette a királyfit, ki keservesen jajgatott, míg a koronát fejére tették. Azután a király mellett, aranyos trónon, helyezték el.

A mise végeztével a közel szent Péter templomba vitték; menet közben feje fölött tartották a szent koronát. A templomban egy régi székre, mely a közhit szerint szent Istváné lett volna, ültették. Innen a primás által ajándékozott aranyos kocsin a város falain kívül fekvő templomba vonúlt, mely előtt lóra helyezték, és megtörtént a négy kardcsapás.

A szertartást lakoma és lovagi játékok fejezték be.

Harmadnapra az udvar visszatért Budára. A város előtt a király elhagyta fiát és észrevétlenül ment a várlakba. Ellenben Lajost ünnepélyesen fogadták a főpapok és urak. Harangok zúgása, ágyúk és puskák dörgése, trombiták harsogása közepett történt a bevonulás.

A menetet a bandériumok nyitották meg. Ezek után az iskolás gyerekek, szerzetesek és papok következtek. Az urak és főpapok gyalog haladtak. Legvégül aranyos mennyezet alatt, Brandenburgi György őrgróf karjaiban vitte a királyi gyermeket, ki most jó kedvben, nevetve szemlélte a fényes jelenetet. Mellette Erdődi Tamás ment, bíbornoki díszben.

A várba érven, az egész menet a boldogságos Szűz templomába tért be, hol a jövődő királyt a Megváltónak és szűz Máriának ajánlották föl.*

III.

Magyarország külső politikája, melyet Mátyás nem egyszer szerencsétlen ösvényekre, de mindig nagy czélokra

* Brodarich Istvánnak, akkor a királyi cancellaria tisztviselőjének két levele Thadæus de Lardis egri gubernátorhoz.

LEONARDO LOREDANO.

Giovanni Bellini festménye után. Eredetije a drezdai kir. képtárban

irányozott, II. Ulászló uralkodása alatt apró cselszövények és kufárszellemű alkudozások színvonalára süllyedett.

Mindazáltal, dicsőséges múltjánál és földrajzi helyzeténél fogva, az ország még mindig oly tényező volt, melylyel az európai hatalmaknak számolniuk kellett.

Mikor tehát az 1508-dik év utolsó napjaiban, II. Julius pápa, Miksa és XII. Lajos a cambrayi szövetséget Velence ellen megkötötték; a magyar királyt is fölhívták, hogy csatlakozzék hozzájuk, és Dalmátiát, a magyar korona egy század előtt elvesztett melléktartományát, foglalja vissza.

Azonban törekvéseiket a köztársaság magyarországi ügyviselője, Guidoto Vincze, képes volt Erdődi Tamás közreműködésével, ellensúlyozni. A király ugyanis nejének halálával, a kezdeményezés bátorságának azon csekély mértékét is elvesztette, a mit a trónra magával hozott. A főurakban hiányzott a hazafias ambíció és áldozatkészség. A zilált viszonyok és pénzügyi zavarok közepett, mikor a végvárat is alig birták a törökök ellen megoltalmazni, új foglalásokra gondolni sem lehetett.

Tétlenül szemlélték tehát az 1509 tavaszán megindult háborút, mely Velenczére súlyos vereségeket és veszteségeket hozott.

A következő nyáron a pápa és szövetségesei sürgetően megújították II. Ulászlóhoz intézett felszólításukat, azon biztosítással, hogy a Velence ellen folyamatban levő háború befejezése után, haderejük a törökök ellen fog fordulni.

A király ekkor a magyar uraknak tanácskozmánya elé terjesztette az ügyet. Itt Velence barátai, első helyen a primás, épen a törökök részéről fenyegető veszélyre utalva, igazolták a béke fentartásának szükséges voltát. A keresztény hatalmak nagy hadjáratát, annyi csalódás után, Magyarországon már csak ábrándnak tekintették. Ellenben kétségtelennek látszott, hogy mihelyt Dalmátiát megtámad-

ják, Velence a törököket hívja segítségül. Abban történt megállapodás, hogy a pápához, a császárhoz és a francia királyhoz követek küldetnek, kik a törökök ellen várható segítségre nézve, részletes és biztos tudósításokat hozzanak. Ezzel időt nyertek és kielégítették a signoriát, mely Erdődi Tamás fáradozásainak tulajdonítván az eredményt, a köztársaság háláját fejezte ki neki.¹

A köztársaság kormánya ez időben külön követet küldött, Pasqualigo Péter lovag személyében, a királyi udvarhoz, hogy Magyarországnak a ligához csatlakozását megátolja. De a Velence ellen szövetkezett hatalmak sem nyugodtak. Ügyviselőik mind többeket nyertek meg a magyar urak soraiban, és pressiót gyakoroltak azokra is, kiket megingatni nem bírtak. Erdődi Tamás azt a fenyegető üzenetet kapta Rómából, hogy méltóságaitól fosztatik meg, ha a kiközösített köztársaság pártolásával nem hágy föl.² Kénytelen volt megszakítani érintkezését Guidotóval; titkos értesítések és aláírást nélkülöző levelek küldésére szorítkozott. «Érzelmeim — írja egy ízben — nem változtak; de okos ember alkalmazkodik az idők követeléseivel . . . és mikor a viszonyok fölött nem uralkodhatik, ő hajol meg előttük.» Közlé vele, hogy az új követet, Pasqualigót a király nem fogadhatja, minélfogva czélszerű, hogy az egyelőre Zágrábban állapodjék meg.³

De csakhamar lényeges fordulat állott be. A francia király olaszországi sikerei: Milánó elfoglalása, Genua leigázása, a Ferrarával és Flórenczczel kötött szerződések, feltárták a pápa előtt a veszélyt, mely a szent-széket, Olaszországot és az európai egyensúlyt fenyegeti; meggyőzték arról, hogy Olaszország felszabadítása az idegen uralom békáiból a pápaság függetlenségének föltételét,

¹ Az 1509 szeptember 11-iki jegyzékben.

² Guidoto 1510 febr. 11- és máj. 24-iki jelentései.

³ Erdődi Tamás névtelen levelei Guidotohoz, 1509 november 22- és 29-ikén.

hatalmának biztosítékát képezi. Ezért elszakadt a cambrayi ligától és kibékült Velenczével.

A mint ennek híre Magyarországba eljutott, azonnal fölszólítás ment Pasqualigohoz, hogy az udvarhoz siessen. Ulásló Visegrádon készült őt fogadni; de mivel a primás köszvénybaja miatt nem mehetett oda, ő tette át udvarát Esztergomba, hol az érseki vár egy része régi időktől fogva a királynak volt fentartva.*

Pasqualigo május 17-dikén fogadtatott. Beszédében arra kérte a királyt, hogy tartsa fenn a barátságos viszonyt Magyarország és Velence között; vesse magát közbe a császárnál, a béke helyreállítása végett; és engedje meg, hogy a köztársaság ezer lovast fogadhasson Magyarországbán.

A magyar államférfiak most még kevésbé éreztek hajlandóságot mint ez előtt, hogy Dalmátia kedvéért háborút kezdjenek. De azon reménnyel kecsegtették magokat, hogy a kedvező helyzetből kardcsapás nélkül hasznot húzhatnak. Tervök a következő volt. Egyrésről kísérletet kívántak tenni, hogy a signoriát Dalmátia átengedésére, vagy legalább kárpótlásul bizonyos évdíj fizetésére bírják. Másfelől Velence ellenségeire akartak hatni, oly irányban, hogy azok a magok erejével foglalják vissza Dalmátiát a magyar korona részére, vagy legalább másnemű előnyök biztosításával igyekezzenek Magyarországot a Velenczével való szövetkezéstől visszatartani.

A primás sem tagadta meg közreműködését, és ő tette meg az első lépést, mikor - május 24-dikén - a velencei követ látogatását fogadta.

Pasqualigo ez alkalommal biztosította őt, «hogy a signoria, hálával eltelve jó szolgálataiért, kész egész vagyonát és hatalmát az ő dicsőségének emelésére és felmagasztalására mérlegbe vetni».

* Pasqualigo 1510 május 14-iki jelentései

«Isten a tanúm, — válaszolá Erdődi Tamás — hogy mindenkor teljes erőmből támogattam Velencze érdekeit, mintha legjobb polgáraihoz tartoznám... Ekkorig, Istennek hála, Magyarország nem okozott bajt Velenczének... Reméllem, bár nem ígérhetem; nem ígérhetem, de reméllem, hogy ezentúl sem fogunk ellenetek harczolni.» Mindazáltal, folytatá, ő úgy szólván elszigetelten áll; nagy számban vannak tájékozatlan emberek, kik nem látják át, hogy Miksa ajánlatai értéktelenek; mert török támadás esetén, Magyarország rég elveszett, mikorra a francia vagy spanyol segítség megérkezik; azt is csak kevesen tudják, hogy Dalmátia csekély hasznot hajt és nehezen volna megtartható. Tekintettel ezen helyzetre, tanácsolja, «hogy a signoria a szövetség megújítása alkalmából, az eddig fizetett évdíj fölemelésére vonatkozólag tegyen ajánlatot» és így «dobjon konczot a cerberusnak». «Nehéz időket élünk; mindenki úgy segít magán, a hogy tud».

Pasqualigo kijelentette, hogy mindenben az ő tanácsa szerint fog eljárni; utasítása is rendeli, hogy úgy hallgasson rá, mint saját atyjára.*

A tárgyalásokat Tatán folytatták.

A Vértes tövében, kies vidéken fekvő királyi vár, melyhez vadakban bővelkedő erdőségek tartoztak, már Zsigmond uralkodása alatt is zajos ünnepélyek és világtörténelmi jelentőségű tanácskozások színhelye vala. De Mátyás idejében élte fénykorát. Az aranyban és színpompában ragyogó palotákról, az oszlopcsarnokokról, kertekről és vízijátékokról elragadtatással szólnak az egykorú történetírók.**

Az 1510-dik év június havában, itt tartózkodván az udvar, a magyar főpapok és urak nagy számban sereglettek a király körébe. A köznemesség ugyanakkor Székesfehérvárt jött össze, hová -országgyűlés volt hirdetve;

* * Pasqualigo 1510 május 17-, 18-, 20-, 21-, 25-iki jelentései.

** L. WENZEL GUSZTÁV: Tata fénykora. (1879.)

de csakhamar eloszlott, miután teljhatalommal fölruházott negyven megbízottat választott és küldött Tatára.

A pápa, a császár, a francia király és a velencei köztársaság követei megjelentek itt, hogy Magyarországot, állásfoglalásra késztesék. Julius 3-kán fogadtattak a rendek által, kik nyílt piacon, a primás elnöklete alatt, tartottak ülést.

Első a pápai legátus volt. A törökök elleni háborúra buzdított, és a szent-szék részéről minden kitelhető segítséget ígért. A hadjárat sikerének biztosítása érdekében javasolta, hogy a császár és Velence között a magyar király törekedjék békességet létesíteni.

Utána Miksa és XII. Lajos követekre került a sor, kik együtt jelentek meg. A francia diplomata vitte a szót. Szenvedélyes hangon intézett támadást a velenceiek ellen, kiket «zsarnokok, komédiások, haszonleső üzérek és álnok rókák» czimekkel illetett. Fölhívta a magyarokat, hogy a Dalmátia visszanyerésére nyíló kedvező alkalmat siessenek felhasználni.

Végül Pasqualigo hivatott meg. A francia követ vádjai ellen védelmezte a signoriát. Magasztalásokkal halmozta el a magyar kományt, mely állhatatosan ragaszkodik a Velenceével főnnálló szövetséghez. Kérte a rendeket, hogy ne hallgassanak a köztársaság ellenségeire, kiktől Magyarország semmi jót sem várhat; a mi pedig Dalmátiát illeti, az most is csak úgy Magyarországé, mint a köztársaságé.

Mindegyik előadásra, a gyülekezet nevében, a primás válaszolt, néhány szóval: hogy érett megfontolás után, határozatukat közölni fogják.*

Ezen nap, melyen Európa leghatalmasabb államainak képviselői Magyarország rendei előtt, szövetségöket kérve, megjelentek: méltán büszke önérzettel tölthetné el a jelen-

* Pasqualigo 1510 július 2-iki jelentése.

levők lelkét, felujíthatá a múlt idők dicső emlékeit, és nemes elhatározások szülője lehetett volna. A köznemesség, mely még fogékony vala ilyen hatások befogadására, ösztönszerűleg érezte, hogy végtére az országnak ki kell lépnie a tétlenségből, és el kell foglalnia a nagy eseményekben megillető helyét. Ezért Dalmátia visszahódítását sürgette. Azonban a főrendek sivár közönyösséggel hallgatták végig a beszédeket; a haza dicsősége és jövődjéje nem foglalkodtatta őket; nem tudtak lelkesedni, csak számítani: azon tényezőkkel, melyeket az egyéni önzés vagy pártérdek kizsákmányolhatott.

A gyűlés bizottságot küldött ki, mely mindenekelőtt hivatva volt a velencei követtel indítani meg tárgyalásokat, és tisztába hozni, vajjon remélhető-e, hogy a signoria önként visszabocsátja Dalmátiát.

A primás ezen megállapodásról azonnal értesítette Pasqualigót, és azt a tanácsot adta neki, hogy következetesen csak azt hangoztassa, hogy Dalmátia átengedése ügyében tárgyalni nincs felhatalmazva.

Pasqualigó követte a tanácsot. De nyilatkozata a bizottság körében nagy fölháborodást keltett; a melynek lecsillapítása végett titkára által értesítette a cancellárt, hogy új utasítást fog Velenczéből kérni. A mire azt a választ kapta, hogy már későn van, mert a rendek szét akarnak oszlani, és határozni fognak.

Valóban, az eldöntés órája közeledett. A rendek, a király elnöklete alatt tanácskoztak. Több szónok hevesen kifakadt Velence ellen, és a primásnak szentől-szembe mondták, hogy a köztársaság által meg van fizetve. A határozat úgy hangzott, hogy Dalmátia visszahódítása céljából, a király szövetségre fog lépni a császárral és a francia királlyal.*

* Pasqualigo július 6-iki jelentése.

A primás előrelátta, hogy ezen végzésnek nem lesz foganatja. A velencei követ előtt így nyilatkozott: «Ám lármazzanak a rendek és határozzanak tetszésök szerint, mégis semmi sem fog történni».²

Valóban semmi sem történt. A nagy tervek kicsinyes fogásokat szültek. More Fülöp a velencei követhoz küldött, fölkerendő őt, hogy eszközölje ki azon 80,000 arany forint kifizetését, mely összeget a király hátralékok czímén igényel, és néhány főúr követelésének kielégítésére fog fölhasználni. Beszéd közben elejtette azt az észrevételt, hogy mihelyt pénzőket megkapják, el fognak hallgatni.

Még meglepőbb nyilatkozatot ejtett el a követ előtt a nádor. Leplezetlenül elmondotta, hogy azok kik Dalmátia visszahódítását sürgetik, nem ellenségei Velenczének, de meg akarják mutatni, hogy a primás nem olyan hatalmas ember, mint a hogy maga képzei. «A signoria — úgy mond — helytelenül járt el, mikor mindig csak a primást jutalmazta és emelte, másokat pedig elhanyagolt. Ennek daczára ő kész oda hatni, hogy minden jól végződjék; de azután néki tulajdonítsák az érdemet, és nem az esztergomi érseknek.»**

Julius 15-dikén Pasqualigo a király elé hívatott, kinek nevében a primás így szólott hozzá:

«Ő felsége mindig kiváló szeretetet tanúsított Velence irányában. A főnálló szövetséget, fényes ígéretekkel visszautasítván, föntartotta, és kész ezentúl is fönttartani. De mivel az utolsó országgyűlésen a császár és a francia király újrolag fölszólították Dalmátia visszafoglalására, mert különben ők ejtik hatalmukba: ő felsége azon megkeresést intézi a signoriához, hogy önként mondjon le ama tartományról Magyarország javára; mert jobb hogy a magyar király bírja, mint bármely más hatalom. Ha ezen kívánat-

* Pasqualigo levele testvéreire, 1510 július 10-ikén.

** Pasqualigo 1510 július 10-, 11-, 12-, 13-iki jelentései.

nak a köztársaság nem felelne meg, ő felsége más eszközkhöz fog nyúlni.»

Pasqualigo felelni akart. De szavába vágott a primás. «Felesleges a vitatkozás. Az előadott nyilatkozat ő felsége végső elhatározását tartalmazza.»*

Másnap, az éj homályának fedezete alatt, a követ a primást fölkereste, és szemrehányásokkal halmozta el azért, hogy tévútra vezette, s reményeket nyújtott, melyek meghiúsultak.

Erdődi Tamás szeretetteljes szavakkal nyugtatta meg. «Soha életében — úgy mond — nem fáradozott annyira mint most, hogy a magyar urakat Velence érdekében megnyerje; de azok többnyire német szelleműek és talán meg is vannak vesztegetve a császár által. Különösen a pécsi püspök, kit gyermekkorától fogva pártolt és emelt, veszélyes ellenfele és vetélytársa. Főkép a patriarkai méltóság miatt irigykednek rá; bár soha se nyerte volna el ezt a nyomorúságos javadalmat. Nem a jutalom reménye vezeti őt; az imént visszautasított egy uradalmat, melyet a császár ajánlott föl neki azon esetre, ha hozzá csatlakozik; ellenben szívesen áldozna egy-két ezer aranyat, ha azzal a nádort és a cancellárt Velence részére vonhatná.»

Ezekután a következőkben foglalta össze tanácsát. A signoria, ha a harctéren kedvez a szerencse, szoritkozzék azon válaszra, hogy a magyaroktól nem várt volna ilyen előterjesztést; ha ellenben válságos helyzetbe jut, akkor némi előnyöket kell nyújtania Magyarországnak.

Majd, néhány nappal utóbb értesíté Pasqualigót, hogy titkos alkut kötött a nádorral, ki bizonyos szolgálatok fejében arra kötelezte magát, hogy mindenben a primással egyetértőleg fog eljárni, és egyelőre Erdélybe vonúl el.

* Pasqualigo július 15-iki jelentése.

Ezen közléshez azt az ajánlatot csatolta, hogy a signoria 2—3000 arany értékű ajándékkal kedveskedjék a nádornak.*

Azonban bárcsak mások javára vette igénybe Velence bökezűségét, és a saját önzetlenségét kérkedve hangoztatta; udvari orvosa — kétségkívül az ő megbízásából — megjelent a velencei követnél, és figyelmeztette, hogy a signoria helytelenül járna el, ha elmulasztaná a primás jó szolgálataiért háladatosságát és elismerését bebizonyítani. És csakhamar módját is kijelölte.

Erdődi Tamás nem mondott le azon törekvéséről, hogy az egri püspökséget visszaszerezze. A bírvágyhoz egy más ok is csatlakozott; vetélytársát, a pécsi püspököt, kinek Ulászló megígérte, hogy az egri püspökséget, mihelyt megüresedik, néki fogja adományozni, ki akarta játszani. Ezért újból azt óhajtotta, hogy Hippolyt bíbornok a püspökségről az ő javára mondjon le, és Velenczétől évdíjat vagy javadalmakat nyerjen kárpótlásul. A meny nyiben pedig ez nem volna kivihető, oda akart hatni, hogy Hippolyt, ki családjának többi tagjaival együtt a francziák részére állott és így a szent-szék haragját vonta magára: javadalmaitól fosztassék meg.

A signoria hajlandó volt, mindkét irányban, szolgálataira lenni, és megfelelő utasításokkal látta el római követét. De eredményt nem ért el. Hippolyt holtiglan megtartotta az egri püspökséget.**

Ezalatt Velence és a vele szövetkezett pápai hadak a harctéren jelentékeny sikereket vívtak ki. Ezeknek hatása alatt, Pasqualigo nem elégedett meg többé azzal, hogy Magyarország semleges állásban maradjon; kísérletet tett rábírní a magyar kormányt, hogy a köztársaság mellett vegyen részt a háborúban.

Erdődi Tamás, hogy őt hathatósan támogathassa, augus-

* Pasqualigo 1510 július 17-iki jelentése.

** Pasqualigo 1510 augusztus 4-, 15-, 23- és october 15-iki jelentései.

tus második felében, Nyitrára ment, hol a király, Sziléziába utazásakor, rövid időre megállapodott. «Nem hiszem — mondá egy alkalommal a követnek — hogy a köztársaság hívebb és jobb polgart találhatna Velenczében, mint én vagyok; ha szívembe pillanthatnának, a köztársaság képét látnák bevésve.»*

És mikor szeptember 3-án egy velencei futár a signoria hadainak újabb győzelmeiről hozott tudósítást, kitörő örömmel fogadta azt; annál inkább, mert kevéssel előbb Horvátországból Bót András ellenkezően hangzó jelentéseket küldött. Feledvén köszvénybaját, eldobta a mankót, melyre támaszkodnia kellett, termein végig szaladván, az ebédlőbe sietett, és az ott étkező udvari emberek egyikehez így szólott: «Rögtön menj át ő felségéhez, és az egész udvar színe előtt mondd el, hogy Bót András hazudott, mert Velence ügyei igen jól állanak!»**

Ily körülmények között könnyen rábírhatta a királyt, hogy a Velenczével fennálló szövetség «megszilárdítására» határozza el magát.

Szeptember 10-dikén a Nyitrán levő főurak, a primás elnöklete alatt, egybegyűlve, meghívták körükbe Pasqualigót, kihez a primás így szólott: «Ő felsége a keresztény hatalmak előnyös ajánlatait és fényes ígéreteit visszautasította. Ezzel nagy szolgálatot tett Velenczének. A signoria viszont ismételten kinyilatkoztatta, hogy a barátság és szövetség megszilárdítása érdekében mindent megtenni kész. De ilyen általános szólamok nem vezetnek célhoz. A követ úr világosan adja elő, hogy a köztársaságtól mit várhat ő felsége, ha elszakadván a császártól és a francia királytól, Velenczével a fennálló barátság kötelekeit még szorosabbra fűzi?»

A követ válasza úgy hangzott, hogy soha sem kételke-

* Pasqualigo szeptember 1-én.

** Pasqualigo szeptember 4-én.

dett ő felsége és az urak jóakaratában, ők viszont biztosak lehetnek a signoria szolgálat- és áldozatkészsége felől; de egyúttal kijelenté, hogy új tárgyalások indítására nincs felhatalmazva.

Miután az urak egymás között magyar nyelven értekeztek, a primás fölkérte a követet, hasson oda, hogy a signoria az eddigieknél némileg előnyösebb föltételekhez járuljon; mert «abban áll az igaz barátság, hogy kölcsönösen adunk és kapunk».

Egy második értekezéslet három nappal utóbb tartatott, a primás hálósobájában, mert köszvénybaja ágyához bilincselé. A velencei követnek előadták, hogy a signoria helyesen cselekszik, mikor Dalmátiáról lemondani nem akar, mert nem kell többé attól félnie, hogy ellenségei foglalják el; «de most már az a kérdés, hogy mit ajánl Dalmátiáért kárpótlásul?»

Pasqualigo kitérő nyilatkozatokban keresett menedéket. De a primás megmagyarázta neki, hogy a királynak positiv eredményt kell fölmutatnia; mert csak így igazolhatja a Velence ellen szövetkezett hatalmak ajánlatainak visszautasítását; mielőbb írott nyilatkozatot vár tőle, a szövettség megújításának föltételei iránt.

Pasqualigo még az nap megírta a nyilatkozatot, mely azonban szintén csak általános phrásisokat tartalmazott; hogy «a signoria kész szorosabbra fűzni a szövetséget, és mindent megtenni, a mi célhoz vezet».*

Ez ki nem elégíthetné az urakat. De türelmök kimeríthetetlen vala. A ki szakítani akar, mindig talál okot, vagy legalább ürügyet; ellenben a ki a jó viszonyt minden áron fenn akarja tartani, az összeütközés elhárítására soha sem nélkülözi az eszközt, habár nem ritkán a becsületérzés sugallatait el kell némitania.

* Pasqualigo september 13-án

A szeptember 18-dikán tartott harmadik értekezleten, a primás újlag kifejtette annak szükségességét, hogy a signoria mielőbb «tiszteleges és hasznos ajánlatot tegyen».

Utóbb, bizalmas társalgásban, tüzetesen előadta kívánataikat: a signoria az eddig fizetett évdíjat emelje föl, biztosítsa 25—30 esztendőre, és most rögtön legalább 30,000 arany forintot fizessen le készpénzben.

Pasqualigo jelentést tett Velenczébe és utasítást kért.²

Az alkudozásokban ekkor hosszú szünet állott be. De a magyar kormány már is lekötve érezte magát Velence irányában. És mikor (october hó folyamán) a királyi udvarhoz török követ érkezett, a béke meghosszabbítására vonatkozó ajánlattal, azt az országtanács csak azon föltétel alatt volt hajlandó elfogadni, ha a köztársaság is befoglaltatik. Egyelőre tíz havi fegyverszünet létesült, és ebbe is befoglaltatott Velence.³

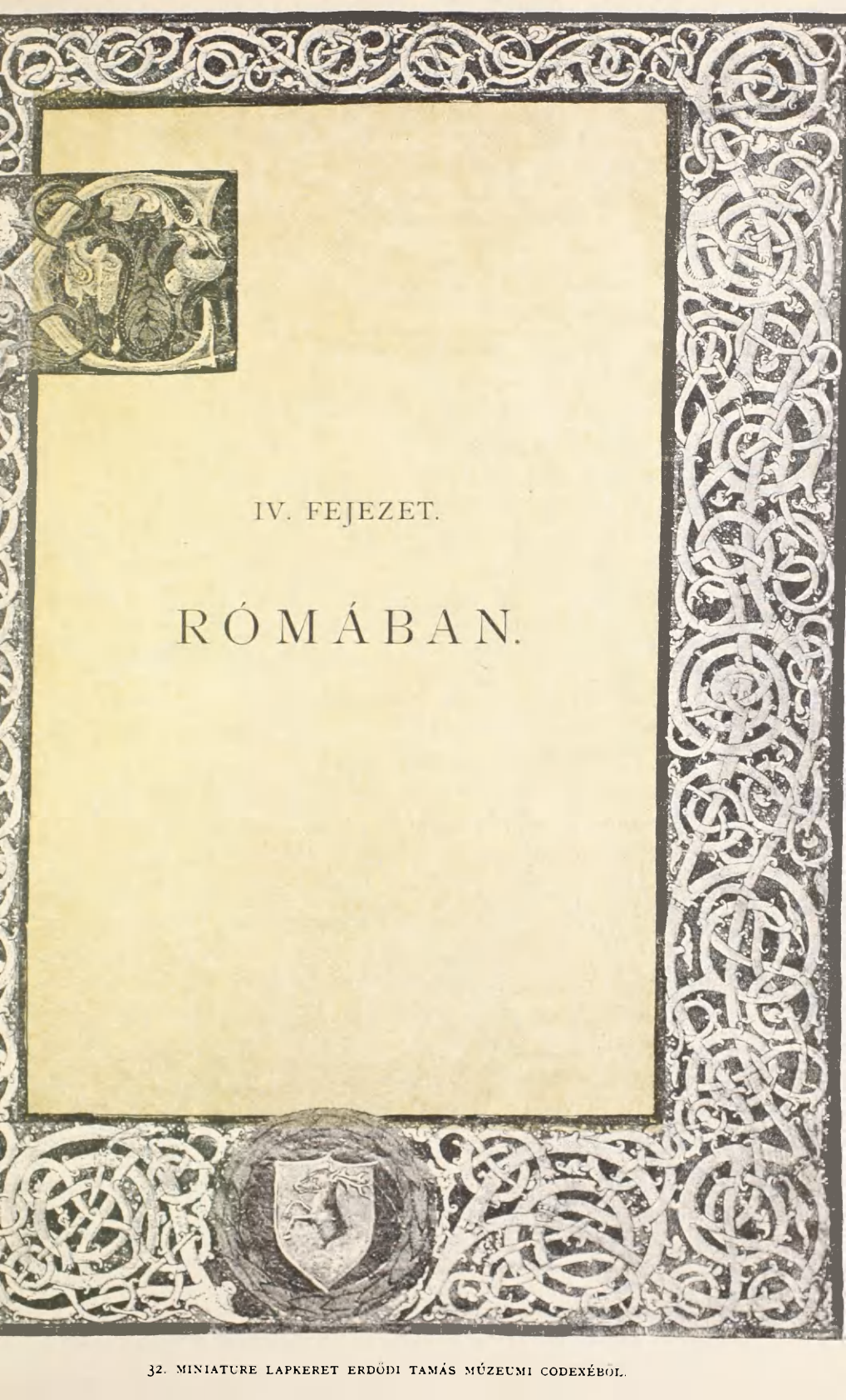
Igy tehát a signoria meg lehetett nyugodva az iránt, hogy Magyarország részéről veszély nem fenyegeti.

* Szeptember 19-iki jelentése.

** Pasqualigo 1510 october 24- és 30-iki jelentései

31. SZÖVEGDÍSZ BAKÓCZ 1511-DIKI MISSALÉJÁBÓL.

IV. FEJEZET.

RÓMÁBAN.

I.

PÁPA és XII. Lajos francia király között az ellenségeskedés mind nagyobb elkeseredéssel folyt; sőt a fegyveres mérkőzés teréről az egyházi élet körébe is átsapott. Az 1510-dik év nyarán Franciaország főpapjai nemzeti zsinatot tartottak, és az egvetemes zsinat létesítéséről tanácskoztak, mely hivatva volna

ítélő széke elé idézni a pápát. Ellenben II. Julius a legnagyobb erélyvel folytatta fegyverkezését, és személyesen állott seregei élére, hogy Franciaországra döntő csapást mérjen. Vállalatában Magyar- és Lengyelország közreműködését is kieszközlendő, Erdődi Tamást Rómába hívta meg. Küldötte, a narnii származású Cardulo Bernárd, — ki sok esztendővel azelőtt, mint Orsini pápai legatus udvari embere, hosszabb időn át tartózkodott Magyarországon — september végén érkezett Esztergomba; titkos üzenetet hozott magával több bíbornok részéről, kik ígéretet tettek, hogy a pápa halála esetén, a magyar primásra adják szavazatukat.*

A primás habozott. Jól tudta, és bizalmas emberei előtt

* A Cardulo által Rómából hozott levelekből csak egy maradt fenn, az 1510 augusztus 29-ikén kelt breve, melyben a primás fölhivatik, hasson oda, hogy a király mielőbb küldjön követeket Ró-

mába. A Cardulo által hozott üzenetekről, a primás tett közléseket Pasqualigonak, ki részletesen ír azokról. (Az 1510 october 3-dik, 15-dik és 31-diki jelentések.)

emlegette, hogy a pápai szék elnyerésére csak úgy számíthat, ha a pápa halála idején Rómában van. De míg a pápa halálának időpontja és a választás kimenetele bizonytalan vala: bizonyosnak látszott, hogy távolléte alatt a pécsi

Bernard Cardulo audior

34. CARDULO BERNÁRD NÉV-ALÁÍRÁSA.

püspök teljesen megszilárdítaná hatalmát a király fölött, és ő, ha terveit meghiúsultával haza kellene térnie, befolyását és tekintélyét többé visszaszerezni nem lesz képes. Ezen gondolat olyan súlylyal bírt előtte, hogy köszvénybaját és az út nagy költségeit hozván föl mentségül, otthon maradt.*

Mindazáltal a római üzenetek mély hatást gyakoroltak rá. Lelkét ezentúl egészen betöltötte a pápai trónra való fölemelkedés hő vágya, melynek kielégítésére nem habozott volna bármely eszközt fölhasználni. Úgy vélekedett, hogy a bíbornoki collégiumban, melynek nagy része VI. Sándor választottaiból állott, találkozni fognak olyanok is, kik magas állásuk kötelességeiről és a pápaválasztás tényének magasztos jelentőségéről megfélelkezvén, szavazatukat készek lesznek áruba bocsátani; és az ő lelkiismerete nem riadt vissza azon bűnös gondolattól, hogy megadja az árt. Sajnos, e tekintetben nem állott egyedül.**

October végén híre jött, hogy a pápa súlyosan megbetegedett. Ekkor Erdődi Tamás azon kérelemmel fordult a signoriához, hogy római bankároknál utalványozzon részére egy jelentékeny összeget. «Ha Isten segítségével — így szólott Pasqualigohoz — sikerül elnyernem a

* Pasqualigo october 15-iki jelentései.

** Egy másik bíbornok is ugyanekkor foglalkozott ilyen gondolattal. L. BROSH: Papst Julius II. 350.

pápaságot, a kölcsönt kamatostul visszafizetem; egyúttal gondolataim és törekvéseim szüntelen a velencei állam felmagasztalására lesznek irányozva. Talán képes volnék a köztársaságnak olyan szolgálatot tenni, amelyre velencei származású pápa sem érezne bátorságot. Ha ellenben reménységem meghiúsulna, a signoria egyetlen ducátot sem vesz; mert az ilyen ígéretek, csak a megválasztás esetében, szoktak foganatosíttatni.»

A követ ezen szavak hallatára egyáltalán nem mutatott megbotránkozást, sőt meglepetést sem. Sőt biztosította a primást, hogy fölmagasztalására a signoria mindent meg fog tenni, ami hatalmában áll.*

A signoria maga is megerősítette ezen nyilatkozatot. A doge így írt ez ügyben a követhöz: «A főtisztelendő úr bizonyos lehet a felől, hogy államunk körül szerzett nagy érdemeiért, igaz szeretetet, meleg jóakaratot fogunk irányában tanusítanai, felmagasztalása érdekében mindent meg fogunk tenni, a mire képesek vagyunk. Jól tudjuk, hogy ha a pápai székre emeltetik, tőle ugyanazt várhatjuk, amit magunk cselekednénk; miért is államunk részéről számíthat mindazon támogatásra, melyet a legháladatosabb és a legragaszkodóbb szív sugalmazhat.»**

Pasqualigo ezen jegyzéket, melyet Boroszlóban, hová Ulászlót kísérte volt, kapott meg, nem merészelte futár által küldeni meg a primásnak. Bevárta, míg személyesen találkozhatik vele. Ez csak hónapok múltával történt, mikor Budavárába vissza érkezett.

Az 1511-ik év május 2-ik napján, Pasqualigo látogatást tett nála, és előadta a signoria üzenetét. Meghallgatása után, Erdődi fölkelt székéről, leemelte fővegét és ünnepélyes hangon fejezte ki köszönetét. «Ha egykor — úgy mond — szent Péter székét elfoglalom, a köztársaság

* Pasqualigo 1510 october 31-iki jelentése.

** A doge 1511 január 3-iki jegyzéke.

érdekében hihetetlen dolgokat fogok művelni, a melyek véghezvitelére velencei alattvalónak sem volna bátor-sága.»¹

Idő közben az egyházi bonyodalmak még válságosabb alakot öltöttek. A francia király unszolására több bíbornok a nyílt lázadás zászlóját tűzte ki. Önhatalmulag egyetemes zsinatot hirdettek Pisába; azon bevallott czéllal, hogy a keresztény fejedelmek kibékítésére, a hitetlenek elleni hadjárat és az egyházi reform létesítésére törekedjék; de azon titkos szándékkal, hogy II. Juliusnak a pápai székről letételét eszközölje.

A bíbornokok a meghívó levelet a magyar primásnak megküldvén, hathatósan buzdították, hogy a zsinaton jelenjen meg. Emlékeztették arra is, hogy egvik elődének, száz esztendő előtt, az első pisai zsinat összehívásában nagy része volt.²

Erdődi Tamás az első pillanattól kezdve tisztán láthatta, hogy a zsinat kihirdetésének ténye a törvényesség kellékeit nélkülözi. De mint számító politikus, ki minden körülményt értékesít, egyelőre tartózkodó állást foglalt el. Azon jellemző nyilatkozatot találjuk egyik levelében, hogy «a gladiatorok példájára, majd csak a küzdőtéren fogja a követendő eljárást megállapítani».³

Arra számított, hogy így mindkét fél vetélkedni fog azon eszközök fölhasználásában, melyekkel magához csatolhatja őt. Első sorban a pápának ajánlotta föl szolgálatait, megszabván az árt, melyet azokért igényel. A velencei követ útján előadta, hogy kész a pisai zsinat megghiúsításában közreműködni, Magyar-, Cseh- és Lengyelországot a pápa iránt hűségben megtartani; de ezen feladat megoldására csak úgy lesz képes, ha a pápa őt *teljes hatalmu kü-*

¹ Pasqualigo 1511 május 3-iki jelentése.

² A bíbornokok levele 1511 május 24-ikén.

³ Pasqualigóhoz 1511 július 7-ikén.

vetévé (Legatus de latere) nevezi ki, a nevezett három ország területére kiterjedő joghatósággal.¹

Ugyanakkor, mikor ambíciójának ezen legújabb nyilatkozata a szent-szék elé került, mind a pápa hívei mind pedig ellenfelei lépéseket tettek, hogy őt megnyerjék. Több bíbornok részéről formyszerűen kiállított kötelező iratok küldettek hozzá, azon ígérettel, hogy pápaválasztás esetén rá adják szavazatukat.²

Igy tehát határoznia kellett, melyik részhez csatlakozzék, nehogy mindkettőt elidegenítse.

Julius utolsó napján Esztergomból Budára jött. Egy egész héten át, reggeltől estig, zárt ajtók mellett, a királlyal és a cancellárral arról tanácskozott, hogy a pápai trón megüresedése esetén mikép biztosítsa megválasztását.

E tekintetben nem egyedül a magyar és lengyel uralkodók barátságára, Velence támogatására és a bíbornoki collégium egy részének ígéreteire támaszkodott. Arra számított, hogy a többi hatalmak ellentétes érdekeinek összeütkezéséből is hasznot húzhat. Tudomása volt arról, hogy Francia- és Spanyolország királyai olasz bíbornok megválasztását ellenezni fogják. Viszont kétségtelennek látszott, hogy az olasz bíbornokok többsége szavazatát nem fogja francia vagy spanyol főpapra adni. Mióta a császártól ígéretet kapott, hogy őt fogja jelöltjének tekinteni, magára vonta ugyan neheztelését azzal, hogy vele szemben Velenczét támogatta; de bizott benne, hogy kiengeztelheti. Így tehát reméllette, hogy a pártok compromissuma az ő személye körül csoportosíthatja a választókat.³

De a helyzetet nagy mértékben complicálta az, hogy

¹ Pasqualigo 1511 július 5-, 7-, 8-iki jelentései. A signoria 1511 augusztus 1-én utasítja római követét, hogy a primás kívánatát terjeszsze a pápa elé, hathatósan ajánlvá figyelmébe.

² Pasqualigo augusztus 5- és 15-iki jelentései.

³ Kilátásait tüzetesen előadta Pasqualigónak, ki azokról augusztus 15-ikén tesz jelentést.

a pápai trón nemcsak II. Julius halála, hanem letétele által is megüresedhetett. Azon esetre, ha a pisai zsinat a világ-egyház részvételével megtartatik és új pápaválasztást rendel el, Erdődi Tamás csak úgy remélhette, hogy a diadalmaskodó párt jelöltje lesz, ha a zsinathoz csatlakozott és sikerében közreműködött. Ellenkező esetben, ha a pisai zsinat kudarcot vall és eredménytelenül bomlik föl, csak úgy számíthatott arra, hogy II. Julius halála után ő fog utódjául megválasztatni, ha a szakadároktól távol tartotta magát.

Rá nézve közönvös volt, hogy milyen lépcsőn jut szent Péter székére;* azonban ovatosan akart eljárni. Ezért a viszonyok és esélyek iránt alapos tájékozás szerzése végett, Beriszló Péter székesfehérvári prépostot a császárhoz, a francia királyhoz és Rómába küldötte. Ő pedig Zágrábban készült bevárni a követ visszaérkezését, hogy azután a tengerpartot közel érje, és rövid idő alatt Olaszországba vitorlázhasson.**

Azonban alighogy Beriszló utra kelt, sebes futár által visszahívatott; mert híre jött, hogy a császár Ulászlóhoz követeket küldött, kiket czélszerűnek látszott bevárni. Rómából is fontos tudósítás érkezett. A pápa a pisai zsinat kihirdetését lázadó merényletnek bélyegezte, egyházi átok terhe alatt a főpapokat eltiltotta attól, hogy ott megjelenjenek; egyúttal az uralkodók és népek régi óhaját kielégítendő, egyetemes zsinatot hívott össze Rómába.

Az uralkodókhoz külön követek vitték a meghívó leveleket. Magyarországra Cardulo Bernárd küldetett, ugyanaz, ki egy év előtt Esztergomban járt. Elutazása előtt a primáshoz levelet írt, melyben jövelele felől értesíti. «Főtisz-

* Ezt világosan kifejezi Pasqualigo előtt, mikor a signoria támogatását mindkét esetre kéri ki «casu quo Pontifex eligatur, aut a. Concilio si fiet, aut per

-decessum istius.» (Az augustus 15-iki jelentés.)

** Pasqualigo 1511 augustus 5-, 8- és 15-iki jelentései.

telendőségedet — írja neki egyebek között — úgy várják Rómában mint a Messiást; mert egyedül tartják képesnek arra, hogy az egyház hányatott hajóját az üdvösség révpartjára vezesse.»¹

Ezen levél vétele után Erdődi Tamás nem habozott többé. A pisai zsinatra szóló meghívó levelek kihirdetését eltiltotta, és abban állapodott meg, hogy a római zsinaton meg fog jelenni.²

Egy-két nappal utóbb jött meg a császári követség, élén Nogarola gróffal, ki ünnepélyes fogadtatása alkalmával arra hívta föl a magyar királyt, hogy Velence ellen indítson háborút és a pisai zsinatra küldjön követet. Hevesen kikelt a pápa ellen, mert a cambrayi ligában elvállalt kötelezettségeit megszegte, magas egyházi polczáról leszállván, közönséges katona módjára viselte magát, Olaszország romlását és a keresztény vér ontását okozta.³

A primás, ki most azon volt hogy a császárt lekötölte, követei irányában előzékeny viseletet tanusított, és előterjesztésekre a király ajkaira oly választ adott, mely nem hangzott visszautasítólag; sőt kilátást nyújtott a cambrayi liga által kitűzött czélok elérésére, a jövő tavasszal Magyarország fegyveres közreműködésére. Ugyanakkor azonban a velencei követ előtt a legerőteljesebb módon hangoztatta állhatatos hűségét.⁴

Mialatt ő ily módon az utat, mely a pápai trónhoz vezetett, egyengeté, szeptember 17-dikén Rómából levelet kapott, mely a pápa halálát jelenté. Ez megrendítő hatást gyakorolt rá. Bizalmas emberei előtt elkeseredve panaszkolt, hogy minden reménysége füstbe ment, mert

¹ Cardulus 1511 július 22-iki levele, mellékelve Pasqualigo szeptember 7-iki jelentéséhez.

² Pasqualigo augustus 30-iki jelentése.

³ Pasqualigo szeptember 7-iki jelentése.

⁴ Pasqualigo 1511 szeptember 7-, 9- és 15-iki jelentései.

bármint sietne is, későn érkeznek a pápaválasztásra, és távollétében nem lesznek rá tekintettel.

A velencei követ és a székesfehérvári prépost eredmény nélkül fáradoztak vigasztalásán. Nagyobb sikere volt a pécsi püspöknek, ki Rómában tartózkodó öccse későbbi keletű levelét mutatta elő, mely azt tartalmazá, hogy a pápa súlyosan beteg, néhány óráig eszméletlenül feküdt, úgy hogy holtnak vélték, de ismét magához tért. A primás rögtön futárt indított útnak Rómába, hogy a pápa egészségi állapotáról hiteles tudósítást hozzon.*

Ekkor érkezett meg Cardulo, a pápai küldött. A primás teljes bizalommal viseltetvén iránta, az ő részvétele mellett, a velencei követtel, a pécsi püspökkel és a fehérvári préposttal tartott tanácskozásokban, leplezetlenül előadta azt amit a pápai trón elnyerése érdekében eddig tett és elért. Mindnyájan egyetértettek az iránt, hogy a primásnak mielőbb Rómába kell utaznia.

Cardulo a királynak pápai brévét nyújtott át, melyben fölkéretik, hogy Erdődi Tamást bocsássa el az örök városba. Ulászló azt válaszolta, hogy az engedélyt ekkorig megtagadta, «mert nem akarta az országot ilyen nagy férfi jelenlététől megfosztani»; most azonban ő szentsége kíváratára elbocsátja, habár távollétében Magyarország úgy fog föltünni, «mintha minden jótól meg volna fosztva».**

II.

A primás sietve fejezte be utikészületeit, melyeknek költségeihez a király 6000 forinttal járult. Már korábban azon kéréssel fordult a signoriához, hogy egy gályát és egy teherszállító hajót bocsásson rendelkezésére Vegliá-

* Pasqualigo september 21-iki jelentése.

** Pasqualigo 1511 october 5-iki jelentése.

ban. Most az úti tervet megváltoztatván, a zengi kikötőből ohajtott indulni.¹

Előre küldvén Beriszló Pétert mint királyi követet Rómába, és saját titkárát Marsupino Ferenczet Velenczébe, ő october 2-dikán utazott el érseki székhelyéről Zágráb felé. A Budán tartózkodó főpapok és urak, kikhez Velencze követe is csatlakozott, Zsámbékig eléje mentek és onnan Fehérvárig kísérték, hol búcsut vettek tőle. Egy hétig tartózkodott itt. Ezután is lassan haladott előre.²

October 18-dikán Mindszenten, Zágráb közelében, Rómából levelet kapott, mely ama tudósítást tartalmazá, hogy a pápa Spanyolország és Anglia uralkodóival, meg a velenczei köztársasággal szövetséget kötött, belépésre szólítván föl a császárt és a magyar királyt is. Zágrábban pedig, hol több hétig tartózkodék, találta őt Rómából visszaérkezett futára, ki azt a hírt hozta, hogy a pápa egészsége teljesen helyreállott.³

November közepe táján érkezett Zengbe, hol kellemetlen meglepetés várakozott rá. A velenczei hajókat nem találta a kikötőben. A signoria ugyanis már Vegliába küldötte volt azokat, és az újabb rendelet foganatósítása, ellenkező szelek miatt, késedelmet szenvedett. Csak november 25-dikén jött meg Zengbe a «Liona» nevű gálya, egy teherszállító hajóval.⁴

A primás épen indulni készült, mikor a császártól nagy jelentőségű levelet kapott.

Miksa ugyanis, Nogarola visszaérkezése után, újabb követtséget küldött Ulászlóhoz, kit közbenjárásra kért föl a pápánál, egyszersmind ez ügyben a primással személyesen ohajtott értekezni, miért is udvarához hívta meg.⁵ Mivel

¹ Pasqualigo september 15- és 21-iki jelentése.

² Pasqualigo october 5- és 9-iki jelentései.

³ A primásnak, útközbén, october 18-

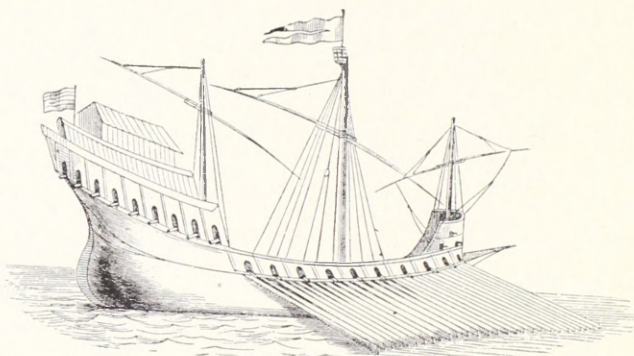
26-, november 3- és 4-ikén Pasquañgóhoz írt levelei.

⁴ Zengi tudósítások Marius Sanudónál.

⁵ A császár utasítása a bécsi állami

pedig ezt a követek már nem találták többé Budán, a császár arra határozta el magát, hogy bizalmas miniszterét, Láng Mátyás gurki püspököt küldi hozzá Horvátországba, az egyesség föltételeinek megbeszélése végett. Arra kérte tehát őt, hogy követét várja be.

Azonban a primás már nem halaszthatta el utazását. Azt válaszolta tehát Miksának, hogy követét Anconában vagy bármelyik más olaszországi városban kész bevárni.*

35. GÁLYA RAJZA A XVI. SZÁZAD ELEJÉROL.

A tengeri útát az Ádrián szerencsésen tette meg. Amint az ancónai kikötőben partra szállott, a signoria követe fogadta, Guidoto Vincze, ki mint ügyviselő több éven át tartózkodott volt Magyarországon. Üdvözölvén a bíbornokot, mentegette a signoriát a hajók elkésése miatt, köszönetet mondott mindazon szolgálatokért, melyeket a köztársaságnak tett, és értesítette, hogy a signoria római követe utasítást kapott, mindenben az ő tanácsa szerint járni el. Egyszersmind 200 ducát értékű ajándékokkal kedveskedett neki: selyemszövetekkel, csemege-borokkal, fáklyákkal és fűszerekkel.**

levéltárban. Kiadta CHMEL: Urkunden zur Geschichte Maximilian I. (Stuttgart 1848.) 338.

* A primás levele Pasqualigoboz 1511 nov. 25-ikén.

** A senatus 1511 december 1-én kelt végzése és utasítása, az ajándékok részletes jegyzékével. Guidoto jelentésének kivonata Marino Sanudo naplójában.

Anconában több napot töltött. Onnan a pápától két okiratot eszközölt ki,* melyek arra az esetre szólottak, hogy ha római tartózkodása alatt érné el a halál. Az egyik a szabad végrendelkezés jogát biztosítja részére. A másodikban a pápa kijelenti, hogy az esztergomi érsekség betöltésére nem fog igényt tartani.

Ez alatt római megbízottai kibérelték részére a Virág-piaczon (Campo dei Fiori) a reggiói bíbornok-érsek palotáját, egy szomszéd házsal együtt, melyeket az ő és kísérete számára berendeztek.*

Az 1512-dik év január 26-kán, — tehát majdnem négy hónappal Esztergomból való elutazása után — ért az örök város falai alá.

III.

Ünnepélyes bevonulása feltűnést keltő eseménynyé vált. Ő ugyanis, költséget és fáradságot nem kimélvén, azon volt, hogy kíséretének számával és fényes fölszerelésével föltűnést keltsen.** Nemcsak a nemzeti és egyéni hiúság keresett ily módon kielégítést. Jól tudta, hogy a külsőségek, a látványosságok mély benyomást gyakorolnak a tömegekre. Ő tehát a hatalom és gazdagság, a pazar bőkezűség és ízléssel párosult fényűzés színében akarta magát bemutatni, hogy ilyképen is igazolja hivatottságát a pápai trónra, melynek birtokosaitól az olasz nép királyi pompa kifejtését, a művészek és iparosok foglalkoztatását igényelte.

És valóban sikerült neki az elkényeztetett rómaiaknak

* Velenczébe 1512 elején érkezett római tudósítások Marino Sanudo naplójában. És a mantuai őgróf római ügynökének 1512 február 2-diki jelentése.

** A kíséret számáról eltérők a tudósítások. Leghitelesebbnek tarthatjuk azt, mely 1511 november 28-ikán Zengből Velenczébe jött, és 300 lovasról szól.

szemkápráztató látványt nyújtani, melyet egy szemtanú következőleg ír le.

«Legelől jött negyven megterhelt öszvér, fehér és sárga sávós takaróik közepén a bibornok czimerével: félig tört pajszon fél szarvas kék mezőben. Az egyformán fölszerelt öszvérek szép látványt nyújtottak. Következett a kíséret. Élén három fényes öltözetű lovas, szép török-brokát keméből készült öltönyben¹, melynek jobb újja gazdagon volt himezve és gyöngyökkel kirakva; drága kövekkel, gyöngyökkel és arany himzésekkel diszitett magyar fővegekkel; török lovaik szerszáma ezüsttel és himzésekkel ékeskedett. Utánok tizenhat szép lovas jött, kik közül hatan lándzsákra illesztett vörös-fehér zászlócskákat lobogtattak; kilenczen vállig leérő tollforgót viseltek fővegükön; díszes takarókkal borított ötven lovat vezettek kötféken. Ezeket tizenöt lándzsás és nyolczvan más lovas követte, párosan. Posztó öltönyüket elől a zsinórdíszítések és a gombok majdnem egészen elborították; a jobb újjak arany himzésekkel és gyöngyökkel valának díszítve. Ezüst hüvelyű kardjuk, törük és handsárjuk széles ezüst övről függött alá. Csizmáikon, melyeknek magyar divat szerint még száraik is ezüsttel voltak kivarrrva, ezüst sarkantyút viseltek. A lovak gazdag, bár durván dolgozott, ezüst szerszámokkal voltak ellátva. Sok szép török, magyar és oláh lovat lehetett látni. A felsoroltakon kívül, kik a leírt rendben jöttek, még sokan voltak.»*

A menetnek a város kapujától, régi szokás szerint, egyenes úton, kellett volna lakására vonúlania. De azon hírek után, melyek megelőzték, a pápa nem tudta leküzdeni kíváncsiságát; kíváratára a kíséret nagy része a Vatikán felé került, és a pápa ablakai alatt haladt el.

Két nap a hosszú út fáradalmainak kipihenésére szol-

gált. Január 30-dikára volt kitűzve az ünnepélyes fogadtatás, mely alkalommal a primás azzal lepte meg Róma lakosságát, hogy még sokkal nagyobb fényt tudott kifejteni, mint első bevonulásakor.

A hajnali órákban, kíséretével együtt, a város kapuja (porta del popolo) elé ment ki; ott bevárta az üdvözlésre érkező bíbornokokat és udvari méltóságokat, kik között a pápa unokaöccse, Rovere Miklós herczeg is megjelent. Ezek által kísérve indult azután a néptömegek sorfalain keresztül a vatikáni palota felé.

«Ezen bevonulás — írja egy szemtanú — oly pompás és fényes vala, hogy hozzá hasonlót évek óta nem láttak. A kíséret fényes ruházatának, a lovak diszes szerszámainak leírására nem vállalkozhatom; hogy ezt tehessem, száz szemre lett volna szükségem; mert a ló körmétől a lovas fejének tetejéig minden diszítványokkal volt borítva. Mégis megkísérlem néhány öltözet és ékesség leírását. Legelől, igen gazdagon öltözött főrangú urak jöttek, mint mondják a bíbornok és a magyar király rokonai. Magyaros ruháik aranybrokát és különböző színű selyem szövetekből készültek; némelyek fehér róka, nyest és czoboly-prémmel voltak szegélyezve; a mellet és újjakat arany és ezüst diszítványok borították. Különféle, részben bizarr alakú fővegek voltak láthatók, mind drága kövekkel, gyöngyökkel és aranynyal gazdagon ékesítve. Többen arany nyaklánczokat viseltek. Mindenki bámulta a nagy pompát. Leírhatatlan a gyönyörű paripák fényes fölszerelése; az ezüst szerszámok, a dúsan aranyozott ezüst kenyelvasak, zabolák, a lovak nyakáról lefüggő ezüst lánczok, ezekre illesztett aranyozott ezüst lemezek és egyéb diszítványok gazdagsága.»

A magyar kíséret után a bíbornokok következtek; legvégül Erdődi Tamás, szép almasárga lovon, bíbornoki palástban, két bíbornok-társa között.

A pápai palotába érkezve, a szent-atyá lakosztályában várta be, míg két bibornok által a consistorium terembe hivatott meg, hol II. Julius pápa, gazdag főpapi öltözetben, trónján ülve, a bibornoki testület és udvara által környezve, fogadta; az előtte térdre boruló primásnak előbb lábát, majd kezét és arcát nyújtotta csókra. Rövid ideig tartó nyájas beszélgetés után, a primás jelenlevő bibornok-társait megölelte, és elfoglalta helyét az áldozár-bibornokok élén. Mire a magyar kíséret egyházi és előkelőbb világi tagjai bocsáttattak be; egymás után térdre borultak a pápa előtt, kinek czipőjét, illetőleg a rajta diszlő keresztet homlokukkal érintették és ájtatosan megcsókolták.¹

Ezzel a fogadtatási szertartás véget ért. Az angyalvár ágyúinak dörgése, a pápai testőrség trombitáinak harsogása és a dobok pörgése közepett hagyta el Erdődi Tamás a Vatikánt, és a bibornokok által kísérve lakására vonult.²

A következő napokban látogatásokat tett a bibornoki testület tagjainál; ezeknek valamint magának a szent-atyának is török lovakkal, ezüst kupákkal és más értékes ajándékokkal kedveskedet.³

Ugyanekkor haladék nélkül megkezdé politikai actióját.

Azzal az elhatározással jött az örök városba, hogy a harczias, hódító pápával szemben mint a béke angyala fog föllépni. A keresztény fejedelmek kibékítésére czélzó törekvést tüzték ki főladatául a saját uralkodójától, a lengyel királytól és a császártól nyert megbízások.⁴

¹ Egyik tudósító a papi kíséret számát 40-re teszi. Egy másik öt püspökről és 25 papról szól. Mind a kettő hihetőleg túloz. Szó van a primás rokonairól is, kik a kíséretben voltak.

² A mantuai és ferrarai ügyviselők által küldött tudósítások, 1512 február 2-ikáról keltezve.

³ Mantuából 1512 február 15-ikén Hippolyt bibornokhoz küldött tudósítás és a ferrarai ügyviselőnek martius 25-iki jelentése.

⁴ A II. Ulászlótól kapott ily értelmű megbízatásról szól Pasqualigo 1512 febr. 2-ikán kelt jelentésében. A lengyel királynak Erdődi Tamáshoz 1511 őszén és

II. JULIUS PÁPA.

Rafael festménye után. Eredetije a Pitti-palotában Flórenczben.

Emellett ő maga is az egyetemes béke helyreállításának és a törökök ellen intézendő nagy hadi vállalatnak eszményei iránt, a hatalom után való versenyfutásában, nem vesztette el a fogékonyságot. De egyéni ambíciójának kielégítésére is alkalmas eszköznek látszott: az uralkodókat, a szentszékekkel és egymás között, kikékvite, lekötelezni. Egyszersmind alaposan következtethet, hogy a bíbornoki testület, II. Julius mozgalmas, nyugtalan pályájának bevégeztése után, olyan utódot fog keresni, ki a béke áldásait biztosíthatja az egyháznak.

Álláspontját és célzatait már megérkezése előtt egész határozottsággal jelezte.

Azon öt bíbornok közül, kik a pisai zsinatot kihirdették, a pápa négyet azonnal megfosztott a bíbortól és kiközösítéssel sújtott; de az egyik, San-Severino bíbornok iránt, mert a francia király előtt nagy tekintélyben állott és így szükség esetén közbenjáróul volt használható, elnézést tanusított. Az 1512-dik év elején úgy alakultak a viszonyok, hogy kiméltre nem volt többé szükség.

A pisai zsinat 1511 november 5-dikén megnyitott. A jelenlevő főpapok csekély száma — összesen csak huszonketten voltak! — és azon körülmény hogy a francia királyon kívül egy uralkodó sem küldött követet; kétségtelenné tévé, hogy hatásra és eredményre nem számíthat. Majd Pisa lakossága is ellenséges állást foglalt el a zsinat iránt, mely kénytelen volt üléseit a francia uralom alatt álló Milánóba helyezni át. Míg ekként II. Julius az egyházi téren diadalát biztosítva látta, arra is számíthatott, hogy fegyverei hatalmával súlyos csapást mérhet a francziákra. Ugyanis az egyesült pápai és spanyol seregek, miután a ferrárai herczeg számos erősségét megvívta, ostrom

1512 június 15-ikén írt levelei. Acta Tomiciana I. 13., II. 100, 107, 115, 193.

A császár üzenetéről fentebb emlékeztünk meg.

alá vették az elpártolt Bolognát, melynek meghódolása napról napra várható volt.

A pápa ezen időpontot választotta arra, hogy a francia király barátja, San-Severino bíbornok ellen az egyház büntetéseit alkalmazza. Kijelentette, hogy a legközelebbi consistoriumban végre fogják hajtani letételét.

Erdődi Tamás, amint erről, Anconába érkezve, tudomást nyert, nem titkolta, hogy a pápa eljárását helytelennek tartja, és kijelentette, hogy azon consistoriumban nem akar jelen lenni. Ezért Rómába érkezését késleltette, és több napon át Spoletoiban vesztegelt.*

Azonban a pápa súlyt helyezett arra, hogy ő a letétel szertartásának tanúja legyen, és így a francia király elleni engesztelhetetlen érzület ezen nyilatkozatát, Magyar- és Lengyelország részéről szentesíteni látszassék. A consistorium megtartását addig halasztotta, míg Erdődi Tamás megérkezett, és az ő ünnepélyes fogadtatását is ugyan azon ülésre tűzte ki.

Csak hogy a magyar primás nem engedte magát elhatározásában megtántoríttatni. A pápai szertartó-mester által, ki vele a fogadtatás részleteit megbeszélte, tudomására hozta a szent-atyának, hogy a letétel szertartásán nem fog megjelenni, és csak bevégezése után lép a consistoriumba.**

Habár ily módon távolmaradása a letétel szertartásától, a tüntetés jellemét vette föl, a pápa kénytelen volt megnyugodni; mert azon előnyt, melyet a nagytekintélyű magyar főpap a latérani zsinaton való részvételével a szent-széknek biztosított, kockára tenni nem akarta.

További magatartásával is Erdődi Tamás folytonosan hirdette, hogy a pápa politikájával nem ért egyet. A bíbornoki testület tagjai közül, egy francia főpappal, Guibé Róbert

* A ferrárai herceg római ügyviselőjének 1512 január 23- és 24-ikén Hippolyt bíbornokhoz írt levelei.

** Fabrianónak, a ferrárai herceg római ügyviselőjének 1512 január 31-ik jelentése.

nantesi érsekkel lépett legbensőbb összeköttetésbe. A ferrarai herczeg ügynökével, Fabrianoval is sűrűn és bizalmasan érintkezett; ismételten hangoztatva ragaszkodását a kiközösített herczegi házhoz; de egyúttal közeledésre és engedékenységre intette a herczeget, kit «Isten szerelmére» kért, hogy ha másként nem lehet, akár területe felerészének fölláldozásával is, nehogy az egész veszendőbe menjen, béküljön ki a pápával; hisz később ismét mindent visszaszerezhet utódja alatt; figyelmeztette, hogy nem helyes föltétlenül bíznia a francia királyban, kiben már többen csalódtak.¹

Másfelől minden alkalmat fölhasznált, hogy a pápa előtt a béke érdekében emelje szavát; bár a fogadtatás, melyben előterjesztései részesültek, csakhamar meggyőzte arról, hogy igyekezetei sikerre nem számíthatnak.²

De február első napjaiban a pápa tudósítást kapott reményei meghiúsulásáról. A francia hadak hős vezére, Gaston de Foix, fölmentette Bolognát, és az ostromló sereget visszavonulásra kényszerítette. A pápa lehangolt-ságát, hadvezérei és szövetségesei iránt nyilatkozó ingerültségét a primás nem mulasztotta el kizsákmányolni; majdnem naponkint megjelent nála és tárgyalásokat folytatott vele.³ Martius 5-dikén a nantesi bíbornok-érsekkel, a spanyol király és a velencei köztársaság követivel együtt, a Vatikánba hivatott. A pápa közölte velök föltételeit, melyek alatt a francia királylyal békét kötni hajlandó; úgy mint: a pisai zsinat oszlattassék föl, a francia hadak vonúljanak ki Olaszországból, Bologna és Ferrára adassék át a szent-széknek. A két diplomata, mert a háború folytatását óhajtotta, helyeselé ezen igényeket.

¹ Fabriano 1512 február 22- és martius 4-iki jelentései.

² Fabriano 1512 február 1-én kelt levele, mely a magyar primással folytatott társalgásáról részletes tudósítást tartalmaz.

³ Velence római követének, Foscarinak február 10- és a ferrarai Fabrianónak február 28-iki jelentései.

Ellenben a két bíbornok határozottan kijelenté, hogy XII. Lajos semmi esetre sem fogja föláldozni hű szövet-ségesét, a ferrárai herceget, és Bologna városát, mely pártfogása alá adta magát. Szavuk hatástalanul hangzott el.¹

Míg a szent-szék által Franciaország irányában követtendő politika tekintetében, II. Julius nem hallgatta meg Erdődi Tamás tanácsait: készséggel karolta föl az ő javaslatait, melyek a szent-szék és a császár között a jó viszony helyreállítására céloztak; sőt elfogadta azon ajánlatát is, hogy Beriszló Péter — ekkor már veszprémi püspök — menjen Németországba, és vigye meg a császárnak a pápa békeföltételeit.²

Beriszló martius 24-dikén utazott el az örök városból. A következő napon a pápa tanácskozmányra hívta össze a bíbornokokat, és közölte velök a francia udvarnál levő nuntius jelentéseit. Ezeknek beható megfontolása után, abban történt megállapodás, hogy mind a bíbornoki testület, mind külön az esztergomi és nantesi bíbornok-érsekek, a francia királyhoz leveleket fognak intézni, melyekben a pápa által előadott békeföltételek elfogadására, az ellengeskedések beszüntetésére és biztosoknak Rómába küldésére kéri föl.³

Erdődi Tamás a XII. Lajoshoz írt levelében, Magyar- és Lengyelország királyának nevében szólott; azon óhajításukat tolmácsolván, hogy a keresztény uralkodók között dúló háborúk mielőbb véget érjenek, és egyesült erővel a török ellen fordúljanak.⁴

¹ A mantuai őrgróf római ügyviselőjének 1512 martius 6-iki jelentése.

² A mantuai őrgróf római ügynökének 1512 martius 18- és 24-iki jelentései. A velencei követ bizalmatlanságot táplált Beriszló iránt, és közölte aggodalmait a pápával. Ez azonban megnyugtatta. Beriszló — úgy mondá ő — az esztergomi érsek emberé és ennek már

megváltoztak nézetei a franciaországi ügyekről.

³ A mantuai őrgróf római ügyviselőjének 1512 martius 25-iki jelentése.

⁴ Két levelet írt. Egyet még a consistorium előtt martius 11-ikén, egy másikat martius 28-ikán. Sem ezt, sem amazt nem bírjuk. Tartalmukat a francia király válasza resumálja.

XII. Lajos sietett válaszolni. Hálát mond néki és uralkodójának, a keresztény világ békességének helyreállítására czélzó fáradozásaikért. Ha a pápa — úgy mond — őszintén fölkarolná a béke ügyét, ő szívesen megfedkeznek a sérelmekről, melyeket tőle szenvedett; de a közlött békeföltételek hátterében ármány lappang, elfogadásuk Franciaországra gyalázatot és veszélyt hozna; ezért fölösleges béketárgyalásokat indítania meg és biztost küldenie Rómába; mindazáltal, ha az esztergomi érsek őszinte és biztos béke létrehozására vezető utat tud találni, mire «jólelkűségénél fogva képesnek tartja»: mindig hajlandó azon útra lépni.*

És a helyett, hogy az ellenségeskedéseket beszüntetné, olaszországi serege nagy erélylyel folytatta a hadi műveleteket. Gaston de Foix ápril 9-dikén ostrom alá vette Ravennát, és a fölmentésére jövő pápai hadat két nap múlva véres ütközetben megsemmisítette.

Ezen esemény híre nagy rémületet idézett elő Rómában; annál inkább, mert egyidejűleg tudósítás jött, hogy a francziák egyenesen az örök város ellen nyomulnak, és senki sem remélte, hogy fel lehessen őket tartóztatni. Hippolyt bíbornok már fölkerlte a francia tábornokokat, hogy, Róma elfoglalása után, a magyar primást oltalmuk alá vegyék.**

A pápa első pillanatban arra gondolt, hogy Nápolyba menekül. De csüggedést nem ismerő erős lelkében csakhamar ismét új reménység ébredett, a mint értésére esett, hogy a ravennai ütközetben a francziák szintén súlyos veszteséget, szenvedtek és hadvezérek elesett. Seregének újjászervezését indította meg, és szövetségeseit arra ösztönözte, hogy a háború színhelyét francia területre vigyék át.

Egyidejűleg a korábban megindított békealkudozásokat

* A Bloisból 1512 ápril 8-ikán kelt levél Acta Tomiciana. II. 67.

** Erdődi Tamás, Fabriano útján, köszönetet mond gondoskodásáért.

folytatva, a megállapított föltételeket módosította ugyan, de lényeges engedményeket nem tett. Bologna visszaadását most is követelte; a ferrarai herczegséget pedig csak oly módon volt hajlandó az Eszték kezei között meghagyni, hogy azok a szent-széknek évi adót fizessenek, s a terület egy részét átengedjék; végül a szakadár bíbornokoknak méltóságukba visszahelyezését a bíbornoki collégium ítéletétől tette függővé.

Ezen megállapodásoknak közlése a francia királylyal, ismét az esztergomi és nantesi bíbornok-érsekek föladata volt. Küldöttük május 3-dikán érkezett Bloisba.*

XII. Lajos a hozzájuk intézett válasz-iratban hangsúlyozza, hogy írtózik a keresztény vér ontásától, és hő óhaj-tása a hitetlenek ellen harcolhatni; nem vonakodik a vele közlött föltételek alapján tárgyalást indítani meg, és e végett egy francia főpapot fog küldeni Rómába.

Bologna visszaadásától sem idegenkedett; csak azt kívánta, hogy a béke föltételeinek végleges megállapításáig, a mikor a város polgárai és szabadságai kellő biztosítókat nyerhetnek, a város ideiglenesen «semleges kézbe» jusson; és épen Magyarország primását találta alkalmasnak azon feladatra, hogy átvegye ama fontos hely kormányát.**

Időközben a pápa és a svájczí cantonok, úgy szintén a velencei köztársaság és a császár között folyamatban lévő alkudozások kedvező eredményre vezetvén, a szent-szék helyzete mind előnyösebb alakulást nyert. Ennek következtében a pápa most már kevésbbé mutatkozott hajlandónak kibékülni a francia királylyal. Magatartása mélyen elkedvetlenítette Erdődi Tamást, úgy hogy bizalmas körben

* A primás küldötte Génúában megbetegedvén, az ő levelét is a nantesi érsek embere vitte. (Bloisból a florenczi követ május 2- és a császári követ május 4-iki jelentése.)

** Rómából a ferrarai ügyviselő május 14- és a mantuai ügyviselő május 15-iki jelentései. Bloisból a császári követ május 10- és a florenczi követ május 14-iki jelentései.

heves kifakadások jöttek ajkaira. «A szent-atya tönkre teszi az egyházat», mondá egy alkalommal a ferrarai ügyviselőnek.¹ És kétségbeesvén törekvései sikerében, fölkérte uralkodóját, hogy hívja haza. Ulászló azonnal teljesítette ezen óhajtását, és írt a pápának; de egy-két nappal utóbb a császártól levelet kapott, melyben elismerését fejezvé ki a primás római tevékenysége fölött, az ő Rómában való maradását szükségesnek mondja. Mire a király fölkérte Erdődi Tamást, hogy ha a keresztény hatalmak kibékítésére még lehet némi reménysége, halassza el visszatérését.²

Csakugyan Rómában maradt. És míg a lateráni egyetemes zsinat előkészítésében — mint «az egyház és a római udvar reformja» tárgyában kiküldött bizottság tagja³ — valamint a zsinat majus 10-dikén történt megnyitása után, annak tárgyalásaiban élénk részt vett: politikai téren sem szünetelt munkássága.

A majus 24-ki consistoriumban indítványoztatván, hogy a Ravennánál fogságba esett Medici János bíbornok szabadon bocsátására, a francia király, egyházi büntetésekkel való fenyegetések mellett, szólíttassék föl: ezen rideg eljárást ellenezte, és azt javasolta, hogy a pápa atyai hangon írandó levélben forduljon hozzá. Ekkor a többség nem pártolta őt, és az intő-irat kibocsátása határoztatott el. A következő consistoriumban sikerült ugyan a végzés megváltoztatását keresztül vinnie; de nem volt képes megakadályozni azon határozatot, hogy a francia király Ró-

¹ Fabriano május 8-iki jelentése.

² Pasqualigo 1512 június 3-iki jelentése Budáról. Fabriano még június 10-ikén is azt írja Rómából, hogy Erdődi Tamás vissza fog térni Magyarországra, csak Benizló visszaérkezését várja. — Ellenben egy magyar tanácsos ekkor tájt azt írja Budáról Lengyelországra, hogy Erdődi

Tamás, habár visszatéréséről beszél, el van határozva Rómában maradni, ott bevárni a pápaválasztást; ezért magyar kíséretét elbocsátotta és olaszokat fogadott szolgálatába. (Dátum és név nélküli levél. Acta Tomiciana. II. 300.)

³ A mantuai örgróf római ügynökének 1512 martius 16-iki jelentése.

mába küldendő követének előterjesztései meg ne hallgatassanak.*

Az engesztelékenység és a mérséklet szavát nagy események némították el. Május végén, tizenötezer svájczí vitéz a pápa segítségére sietett. Tirolon keresztül Olaszországba nyomultak, és a milánói herczegséget hatalmukba ejtették. Ugyanakkor Genua maga rázta le a francia uralom bilincseit. A francia sereg, néhány várban őrseget hagyva, visszavonult hazájába.

A pápa Olaszország szabadítója gyanánt ünnepeltetett. És a kedvező helyzetet kihasználván, az egyházi államot oly hatalomra emelhetette, a milyennel még nem bírt.

A Romagnát és Bolognát kardesapás nélkül visszafoglalta. Parma és Piacenza területét, mely ekkorig a milánói herczegséghez tartozott, elfoglalta. A ferrárai herczeg személyesen megjelent előtte, hogy meghódolván, az egyházi átok alól feloldoztatását kieszközölje.

Erdődi Tamás ily körülmények között tétlenségre volt kárhoztatva. Csak az 1512 év vége felé lép ismét előtérbe, mikor Lang Máté bíbornok, mint Miksa császár követe Rómába érkezett, hogy uralkodójának a pápa vezérlete alatt álló szövetséghez csatlakozása iránt egyességet kössön. A pápa az esztergomi bíbornok-érseket, három más bíbornokkal, bizta meg, hogy az ő nevében a tárgyalásokat vezesse.**

Ezek rövid idő alatt mind két részre nézve kielégítő eredményre vezettek. A császár kijelentette, hogy a pisai zsinat végzéseit érvényteleneknek tekinti, és a laterani zsinat határozatainak aláveti magát. A pápa viszont megegyezett abban, hogy a milánói herczegséget Sforza Miksa, mint császári hűbért bírja; és ígérte, hogy a velencei

* Fabriano május 24- és 20-iki jelentése, és a mantuai ügyviselő június 4-iki jelentése.

** A mantuai ügyviselő 1512 november 19-iki jelentése.

köztársaságtól Verona és Vincenza átadását a császár részére ki fogja eszközölni.

A pápa kérésekkel és fenyegetésekkel igyekezett Velenczét rávenni, hogy a császár követeléseit teljesítse. A signoria ellenben minden eszközt fölhasznált, a magyar primás támogatását is igénybe vette, hogy a súlyos áldozatokat elhárítsa.* Azonban a pápa hajthatatlannak mutatta magát, és új szövetségese kedvéért kész volt a régivel szakítani. Ezzel Velenczét arra kényszerítette, hogy ellenségehez, a francia királyhoz közeledjék, és vele alku-dozásba bocsátkozzék.

A magyar primás pedig ismét készülteket tett, hogy Rómát elhagyja.**

Ekkor, január utolsó napjaiban, a pápa megbetegedett. Erős lázak támadták meg szervezetét. Soká daczolt a kór hatalmával, és ágyából nem szűnt meg az egyházi és politikai ügyeket intézni. Mikor pedig a halál közeledését érezte, hősies önmegadással nézett elébe. A gyászszertartások részletei iránt intézkedett. Gondoskodni kívánt arról, hogy méltó utód foglalja el helyét. Megújította a régi időktől fogva fennálló egyházi törvényeket, melyek súlyos büntetéseket szabnak azokra, kik a pápa választásnál szavazatukat netán áruba bocsátanák. Ismételten intette a bíbornokokat, hogy lelkiismeretesen járjanak el, és egyedül az egyház érdekét tartsák szem előtt. Az iránt, hogy kit óhajtana utódjául, nem nyilatkozott.

A diplomatiiai körökben elterjedt hírek szerint, csak arra kérte volna föl a bíbornokokat, hogy ne válaszsák

* A signoria 1512 november 26-ikán utasítja római követét, hogy főleg az esztergomi és yorki bíbornok-érsekekre támaszkodjék. A követ december 19-ikén javasolja, hogy a signoria a két bíbornoknak ajándékokkal kedveskedjék. A signoria 1513 január 8-ikán római követé

által köszönetet mond Erdődi Tamásnak fáradozásaiért

** A lengyel király 1513 január 20-ikán írja Erdődi Tamásnak, hogy örömmel értesült elhatározásáról, hogy hazatér; kéri siessen, mert Ulászlónak nagy szüksége van rá Acta Tomiciana I. 155.

meg a magyar primást;¹ kétségkívül attól tartott, hogy az ő politikáját föladvá, Velenczével és Franciaországgal kibékülne.

IV.

A hatalmas szellemű pápát 1513 február 20-dikán ragadta el a halál. Míg a gyászszertartásra és az utód megválasztására az előkészületek megtétettek, az üresedés idején, az egyház és a pápai állam kormányát, a bibornoki collégium nevében, azon három bibornok vette át, kik a három rendnek legidősebb tagjai voltak: a püspök-bibornokok rendjéből RIARIO, az áldozárokéból ERDŐDI TAMÁS, a szerpapokéból FARNESE.²

A mint a pápa súlyos betegségének híre ment, az egész keresztény világot foglalkoztatni kezdé azon kérdés: hogy ki fogja őt szent Péter székén követni?

És az uralkodók, be nem várván a halál hírét, siettek intézkedéseiket megtenni, melyekben részint az egyház java, részint saját érdekeik vezérelték.

A spanyol király volt az első, ki külön követet indított útnak, és pedig azon egyetlen óhajtság kifejezésével, hogy «a választás szabadon, lelkiismeretesen, az egyházi törvényeknek megfelelő módon történjék».³

A francia király, sürgetőleg fölszólítván az országában levő bibornokokat, hogy haladék nélkül keljenek útra Rómába, azon utasítással látta el őket, hogy olyan pápa választását igyekezzenek keresztül vinni, ki

¹ A velencei követ Rómából 1513 martius 1-én írja: «Si dice, Papa Julio ha ditto a li Cardinali, non fazino per niun modo el Cardinal Strigonia in suo loco.» A levél kivonata Marino Sanudo naplójában.

² 1513 február 26-ikán a keresztény uralkodókhoz írt értesítő levelök egy eredeti példánya Mantuában.

³ Erről értesíti a velencei köztársaságot, mely már február 12-ikén informálja római követét.

a keresztény világ békéjének helyreállítását fogja célul kitűzni.¹

A császár már tovább ment. Rómában lévő követét, Carpi gróft megbizta, hasson oda, hogy se francia, se velencei származású bíbornok ne választassék meg, és lehetőleg régi bizalmas hívének, Corneto bíbornoknak törekedjék a többséget biztosítani.² Igéreteiről, melyeket a magyar prímásnak tett volt, ha akkor komolyan vette is azokat, rég megfeledezett.

Ellenben Magyar- és Lengyelország uralkodói hön óhajtották Erdődi Tamás megválasztását. *

A Velenczében levő magyar követ, a mint a pápa halálának bekövetkeztéről a tudósítás megjött, sietett a senatus elé járulni, és uralkodója nevében azon kérelmet terjesztette elő, szólíttassanak föl a velencei származású bíbornokok, hogy a mennyiben közülök egyiknek sem lehetne kilátása a szavazatok többségének elnyerésére, támogassák az esztergomi bíbornok-érseket, ki mindenkor Velence hű barátja gyanánt viselte magát, és bírja mind azon tulajdonságokat, melyekből következtetni lehet, hogy jeles pápa válik belőle.

A doge válasza következőképen hangzott: «A velencei állam örömmel venné az esztergomi érsek úr megválasztását, mert úgy tekintjük őt, mintha Velence polgára volna. Erre vonatkozó óhajtasainkat bíbornokaink jól ismerik.»³

Mindazáltal a signoria nem volt hajlandó Erdődi Tamásnak elsőbbséget adni a velencei származású bíbornokokkal szemben; és Grimani bíbornokot tekintette jelöltjének.⁴

¹ A francia udvarnál levő florenczi követnek 1513 február 14-ikén Bloisból kelt jelentése.

² A császári udvarnál levő angol követnek 1513 martius 4-iki és Carpi grófnak martius 11-iki jelentései.

³ Az 1513 február 23-iki tanácsülésről szóló jelentés rövid kivonata Marino Sannodonál.

Velence római ügyviselőjének martius 1- és 2-iki jelentései, kivonatossan ugyanott.

Flórenczben a Medici család, mely kevéssel azelőtt ismét kezeibe ragadta a főhatalmat, a nagy Medici Lőrincz fiát, János bibornokot óhajtotta volna szent Péter székén látni; de római ügyviselői azon véleményben voltak, hogy az alig 37 éves főpaprak, éppen ifjú kora miatt, megválasztását nem lehet remélni.¹

A római körökben a találgatások és combinatiók a legváltozatosabb alakokat öltöttek. Az a hír volt elterjedve, hogy tíz bibornok tart igényt a tiarára. Leginkább négyet emlegettek: a génuai RIARIO RÁFAEL-t, a bibornoki testület fejét, a szintén génuai FLISCO MIKLÓS-t, a velencei GRIMANI DOMONKOS-t és ERDŐDI TAMÁS-t. A velencei követ olyképen informálta a signoriát, hogy ezeknek van legtöbb kilátásuk.³ Egy másik velencei ügynök pedig azt írja, hogy «egész Rómában az a hit uralkodik, hogy vagy az esztergomi bibornok-érsek vagy Grimani lesz a pápa.»²

És a forgalomba hozott számos gyászvers egyikében a következő sorokat olvassuk:

«Kiről van szó? Kit emlegetnek leginkább
Hogy csel és csalás nélkül pápává lesz?
Az esztergomit, Fliscót, Riariót és Grimanit.
Halántékukat erények koszorúja övezi.
Az első bátor, gazdag és hatalmas.
A második becsületesség ragyogó tűköre,
A harmadik éles és fenkölt elméjéről híres.
A negyedik a tudomány tündöklő napja.»⁴

Kevésbbé ideális felfogás szól Velence egyik titkos ügynökének jelentéséből, mely szerint a nevezetteket főleg gazdagságuk miatt karolták volna föl.⁵

De a mint a választás időpontja közeledett, módosultak a nézetek. «A jövőendő pápa megválasztásánál — írja a

¹ Február 19- és martius 6-iki jelentéseik.

² Február 13-iki jelentésében.

³ Hieronimo Grasso levele mart. 1-én.

⁴ Az olasz vers czíme: «Julii Campagnolæ. Sonetto». MARINO SANUDO-nál.

⁵ Hieronimo Grasso február 23-diki jelentése.

velencezi követ martius 1-én — megvesztegetésnek nem lesz helye; kizárja azt II. Julius pápának a lateráni zsinat által is megerősített bullája. Riario, az esztergomi bíbornok és Flisco közül nyerné el az egyik a pápaságot, ha pénzen lehetne azt megvásárolni; de egyik sem lesz pápa. Grimani, Medici vagy Final bíbornokok közül az egyik fog megválasztatni.¹

Más diplomaták tartózkodóbbak voltak. »Nincs ember — írja a mantuai ügyviselő — a ki előre megmondhatná ki lesz pápa.»² »A mikor annyira eltérők a nézetek — olvassuk a florenczi követ jelentésében — és napról napra változnak a viszonyok, lehetetlen jóslatot kockáztatni.»³

A bíbornoki collégium martius 4-ikére, pénteki napra tűzte ki a pápaválasztási tárgyalások megkezdését. Huszonöt bíbornok volt együtt; 18 olasz, 3 spanyol, egy magyar, francia, angol és svájci.

A nevezett napnak reggelén szent Péter egyházában gyültek egybe, hol szent András apostol oltáránál, Erdődi Tamás mondotta az ünnepélyes misét, a szent Lélek segítségül hívására. A castellamarei püspök által tartott beszéd után, a vatikáni palotába vonultak.

Ósrégi szokás szerint a bíbornokok, a pápaválasztás (az úgynevezett conclave) alkalmával, a külvilágtól szorosan elzárkóznak, hogy minden idegen befolyástól függetlenül jár hassanak el fontos feladatukban. Mindegyik két papot (conclavista) visz magával, kik szolgálatára állanak. Erdődi Tamás környezetében egy magyar volt: Vitéz Mihály, és egy olasz, Gurzulai Miklós. Az első napon, mikor beesteledett, az idegeneknek távoznok kellett a palotának a conclave számára berendezett részéből, melynek bejárása elzáratott és a keresztény hatalmak követei

¹ Lipomanno martius 1-én kelt levele testvéréhez intézve.

² Február 28-ikán.

³ Martius 6-ikán.

által gondos őrizet alatt tartatott. Csak rendkívüli esetekben, fontos ok miatt és szigorú ellenőrzés mellett, lehetett bebocsátást nyerni. Így ezen alkalommal megengedtetett a belépés egy orvosnak, ki a beteg Medici bíbornokon műtétet vitt véghez; ellenben a császári és spanyol követek megakadályozták azon üzenet átadását, hogy néhány francia bíbornok útban van Róma felé.¹

Az előleges tanácskozások öt napot vettek igénybe. A bíbornoki collégium jogkörének kiterjesztésére célzó határozatok hozattak, melyek a megválasztandó pápát kötelezendők voltak. A választásnál követendő eljárás is szabályoztatott.

Ez alatt a bíbornokok, szabad óráikban, szüntelenül azon kérdéssel foglalkoztak, hogy kire adják szavazatukat. A collégiumban ez idő szerint igen sok fiatal főpap foglalt helyet; Petruzzi 22, Corner 30, De Saulis 32 esztendő volt. A ifjak pártja abban állapotodott meg, hogy Medici Jánosra fog szavazni; de elhatározását titokban tartotta. Az öregek ellenben nem tudtak megegyezni.

Martius 10-dikén történt az első voksolás, mely mintegy próba gyanánt és tájékozásul volt szolgálandó. A bíbornokok nyíltan, névaláírással ellátott czédulákon szavaztak, és tetszésök szerint többet is ajánlhattak. Ezen felhatalmazással élve, némelyik öt nevet írt a czédulára.

Ezen körülmény miatt, és mivel a pártok célzataik leleplezését még nem látták időszerűnek, az eredmény általános meglepetést idézett elő.

Legtöbb szavazatot, tizenhármát, a collégium legkorsabb tagja a spanyol Valenciai János kapott; utána Erdődi Tamás nyolczat, Flisco és De Accoltis hetet-hetet; ellenben Medici csak egyet, Riario egyet sem.*

* A conclavéről vezetett naplók az olasz könyvtárakban számos példányokban találhatók föl. Egyet MARINO SANUDO is fölvelt világhírnévéjébe. (Kiadva a xvi. kötetben, 79 és kk. ll.)

[1] Bene reputando magis maius neque pro-
 talibus, invenias quam naturam mortalium. [2] Ma-
 gis ^{placet} industria quam tempus et vis. [3] Dux
 et imperator vite mortalium animus est, nam
 immortalis. [4] ~~Flu~~ mines ad negotia transe-
 runt, nisi vim et tempus per socordiam
 diffunderunt. [5] Extrema facies, magnae divi-
 tiae et alia huiusmodi brevis ~~tempus~~ dila-
 tuntur, omnia ~~per~~ orta occidunt et aucta
 senescunt. [6] Incomptus animus oculus
 rector humani generis agit cuncta habet
 et ipse non habetur. [7] Et aliis negotiis, quae
 in quo videntur magna usui est manuum re-
 rum gestarum, qui reputaverit maius com-
 modum a oia meo quam aliorum negoti-
 is rei publicae venturum, ~~profecto existimant~~
 hant. [8] Cum maiorum insignes intue-
 mur, vehementissime fili omnium ad vir-
 tutem accendi. Scilicet non cera regis
 figura habet in ~~se~~ vim, sed memoria
 rerum gestarum et egregius facinorulus exercit
 flammis. [9] Ea flamma non prius sed-
 tur quoniam virtutem eorum adaequaverit. [10] In-
 fantes erepundis et pupis donaverunt.

et ut facinora
egregia inferni
humani.

linea

profuturum
intuendo

merces

(11) Studium discipulorum emulatione
et praemiis vehementer acuitur. (12) Prae-
miis ^{petius} lesserae studii, quam iustam mer-
cedem esse. (13) Qui non curant laudes
etque honores, solum lulum, oblectationem
consequantur, serius acius vehementer eos
poenitebit levitatis et intemperantiae.

Sauzi Istudiu
VI. O. t. Loyoleum.

A. M. D. G.

X. LEO PÁPA.

Rafael festménye után. Eredetije a Pitti-palotában, Flórenczben

A szabályszerű két-harmad többséget egyik sem nyervén el, újabb szavazás szüksége merült föl. De minthogy Valenciai Jánosnak — ki egyik pártnak sem volt jelöltje — csak négy szavazata hiányzott: a további véletlen esélyek elhárítása végett, a pártok vezérlő tagjai között tárgyalások indultak meg. Ezek folyamán az öregek meggyőződven a felől, hogy a fiatalokat Medicitől el nem vonhatják, arra határozták el magokat, hogy ők is csatlakoznak hozzá. Egymás után fölkeresték őt lakosztályában, és bemutatták neki hódolatukat. Még ugyanazon napnak (martius 10-ikének) esti óráiban befejezett tény volt az ő egyhangú megválasztása, mely másnap reggel, formászerű szavazással szentesítve lett. Mire Medici János X. LEÓ nevét vette föl, melyet a történelem lapjain elévülhetetlen dicsőség környez.

«Ezen választás — írja még a conclavéból Gonzaga Zsigmond bíbornok — teljesen tisztán ment véghez; pénzről, javadalmak és hivatalok ígéretéről említés sem tétetett. Julius pápa bullája rettegéssel töltött el mindenkit; senki sem merészelt volna ellene vétetni!»*

És a választás után, korábbi megállapodás értelmében, a római cúria és a pápai állam főhivatalai sorshúzás útján osztattak föl az együtt levő bíbornokok között. Erdődi Tamás is kivette a maga részét. Egyebek között Bologna és Viterbo kormányzói tiszte esett rá.**

V.

Szándéka volt állandón megtelepedni Rómában. Ugyanis Magyarországon mindenki jól tudta, hogy biztosan számít a pápai korona elnyerésére. Nem érezhetett kedvet, hogy szé-

* Martius 10-ikén, Gonzaga Ferencz mantuai őrgrofnak.

** A conclave-naplók nyomán.

gyenpirral arczán jelenjen meg kárörvendő honfitársai között; annál kevésbbé, mert attól tarthatott, hogy ellenfelei, távolléte alatt, a gyenge király fölött a hatalmat magokhoz ragadták, és azt visszaszereznie nem lesz könnyű. Tudomást nyert a felől is, hogy Zápolyai János az ország kormányzójává készül magát megválasztatni, és előrelátta, hogy ezen terv sikerülte esetén, az ő állása tarthatlanná válnék. Más részről az új pápa nem dicsekedhetett szilárd egészséggel. Nem látszott valószínűtlennek, hogy uralkodása rövid tartamú lesz. Erdődi Tamás szívós lelke, melyben a lemondás gondolata és a kétségbeesés érzete soha sem talált helyet, már most új remények fellegvárait kezdé építeni. Fejedelmi pártfogóit beavatta titkos terveibe. Néhány hónappal X. Leó trónralépte után írja a lengyel király a magyar királynak: «Vajha teljesedésbe menne várakozásunk, és a főtisztelendő esztergomi érsek foglalhatná el a pápai széket. Nem érhetne nagyobb öröm ez életben!»*

Mindazonáltal az új pápa azt kívánta, hogy Erdődi Tamás mielőbb térjen vissza Magyarországra, hol közreműködésére, a törökök ellen intézendő nagy hadivállalat létesítésében szüksége volt. Ő mindjárt uralkodása első napjaiban lelke egész hevével fölkarolta ezen ügyet. Mint a keresztény egyház feje és az antik civilisáció buzgó tisztelője, egyaránt vágyott arra, hogy az Üdvözítő halála által megszentelt földet és a hellen nép dicső alkotásainak színhelyét az ozmán rabságból fölszabadítsa.

Bizonyára az ő megbízásából történt, hogy mikor elnöklete alatt (ápril 27-ikén) a laterani zsinat először tartott ülést, a misét követő szent beszédben, Simon modrusi püspök a törökök düléseit, a magyarok és lengyelek hősi

* 1513 május 5-ikén. (Tévesen 1512-re téve. A levélben szó van a zsinatra küldött lengyel követekről, kik csak 1513 tavaszán érkeztek Rómába.) Acta Tomi-ciana. II. 200.

küzdelmeit, az Olaszországot fenyegető veszélyeket élénk színekkel ecsetelte.¹

Ez időtájt ugyanis a harcias szellemű Szelim szultán, bár Egyiptomban és Perzsiában nagy háborúk foglalták el, nyugat felé is folytatta terjeszkedését. A határszéli basák sűrűn intéztek betöréseket Dalmáciába, Horvátországba, sőt Magyarország déli részeibe is, és több erősséget ejtettek hatalmukba.

A pápa ezért már június elején arra határozta el magát, hogy Erdődi Tamást teljhatalmú követévé (*legatus de latere*) nevezi ki, és megbízza, hogy Magyarországon az ellenállást szervezze.²

A primás nem fogadta szívesen ezen értesítést, és akkorára utalva szerette volna elhárítani magától a kétes eredményű nehéz küldetést.³ De meg kellett hajolnia az egyház fejének akarata előtt.

A pápát elhatározásában megerősítette a lengyel király követsége, melynek vezére Laski gnézeni érsek, június 13-ikán, fogadtatása alkalmával bőven szólott a csapásokról, melyek hazáját a törökök, tatárok és oroszok részéről érték. Leó, könnyekig meghatva, kijelenté válaszában, hogy a keresztény népek megoltalmazására mindent meg fog tenni, a mi hatalmában áll.⁴

Négy nappal utóbb, a zsinati ülést megelőző szentbeszédben, a szónok De Rio Boldizsár pápai főjegyző, ismét a törökök ellen intézendő hadjárat ügyét tárgyalta; különös súlyt fektetett annak bebizonyítására, hogy az élő hit

¹ HERGENRÖTHER Conciliengeschichte. VIII. 563.

² Velencez római követe június 7-ikén jelenti, hogy X. Leo keresztes hadjáratot szervez és Erdődöt legátussá készül ki-nevezni. A primás július elején készülteket tett az elutazásra. Kocsikat kér Hippolyt bíbornoktól. (Costabili levele Rómából július 7-ikén Hippolythoz.)

³ A pápa 1513 október 27-ikén a lengyel királyhoz intézett levelében kiemeli, hogy Erdődöt «*nihil tale cogitatem, ac (forsan quia annis gravis est) huiusmodi provinciam renuentem*» nevezte ki. *Acta Tomiciana*. III. 13.

⁴ Velencez római követének 1513 június 14-iki jelentése. És HERGENRÖTHER i. m. 567

mindennemű ellenség, és így a törökök leküzdésére is elegendő erőt nyújt.¹

A pápa szüntelenül foglalkozott a hadjárat előkészítésének teendőivel. Maga részéről 40,000 aranyat ajánlott föl e célra, és leveleket intézett a keresztény hatalmakhoz, kiket segélynyújtásra buzdított.² A június 15-dikén tartott bíbornoki consistoriumban tette közzé elhatározását, mely szerint Erdődi Tamást, mint legatusát Magyarországra küldi. Erdődöt, az ülés után, régi szokás szerint, a jelenlevő főpapok, ünnepélyes menetben kísérték, az angyalvár ágyúinak üdvlövései között, lakására.³

A legatus jogkörének a pápa a legszélesebb határokat jelölte ki, mind a javadalmak, méltóságok czímek adományozása, felmentések, feloldozások engedélyezése, mind pedig a legfőbb bírói és felügyeleti hatóság gyakorlása tekintetében. Működésének területét pedig, a II. Ulászló és Zsigmond lengyel király jogara alatt álló országokon túl, még Porosz-, Orosz-, Dán-, Svéd- és Norvégországra, vagyis az egész északkeleti Európára kiterjesztette.⁴

Erdődi Tamásnak azonnal útra kellett volna kelnie, hogy a pápai segélypénzt Magyarországra megvigye és működését haladéknélkül megkezdje.⁵ Azonban a consistoriumot követő napon, a törökök nagymérvű készülleteiről, a szultán személyes vezérlete alatt tervezett hadjáratról érkezett hírek arra bírták, hogy indulását elhalasztza ;⁶

¹ HERGENRÖTHER 569.

² Velence római követének június 23-iki jelentése, melyben azt írja, hogy az nap Erdődi Tamás a pápánál volt és könnyezve adta elő a törökök készülletei felől érkezett újabb tudósításokat, és hogy a pápa is mélyen meg volt indulva

³ Egykorú följegyzés. PRAY. Annales. IV. 344.

⁴ Az 1513 július 15- és 17-ikén kelt pápai bullák. THEINER-nél II. 594. És HERGENRÖTHER: Leonis X. Regesta. I. 216. 219.

⁵ Velence római követének jul 15-iki jelentése.

⁶ Velence római követének július 17-kén kelt jelentésében azt olvassuk, hogy a legatus a törökök felől érkezett hírek miatt nem akar indulni. Ezen hírek bizonyára azonosak voltak azokkal, melyek (Velence magyarországi követének július 8-iki jelentése szerint) néhány nappal korábban Budára érkeztek, hogy t. i. a szultán 40,000 embert vezet Szemendriába, Magyarországra ellen támadást intézendő.

kétségkívül azért, mert a veszély nagyságával szemben hatályosabb rendszabályok foganatosítását látta szükségesnek.

Támogatta ezen nézetét Márton, kalocsai érkanonok, ki II. Ulászló leveleivel Rómába érkezve, hazájának kétségbeejtő helyzetét föltárta.*

És csakugyan a pápa a védelmi actiót most más alpra fektette. Jól tudta, hogy elődeinek igyekezetei, melyek a keresztény uralkodók egyesített erő kifejtésének létesítésére irányultak, rendszerint hajótörést szenvedtek; és azon gyér esetekben is, mikor nem voltak eredménytelenek, a közös vállalkozás, mint Nikápolynál és Várnánál, gyászos véget ért. Ellenben mikor a szent-szék a népekhez fordult, ezek Hunyadi és Capistránói János vezérlete alatt, a lelkesedés és áldozatkészség csodáit művelték.

Azóta súlyos csapások érték ugyan az egyház tekintélyét; de szava, mikor méltó ajkáról hangzott, nem veszítette el hatalmát. Maga X. Leó is, ifjúkorában, szemtanúja volt annak, hogy szülővárosa élvezetekbe és párttusákba merült polgárait mily varázserővel ragadta meg Savanarola ihletteljes ékesszólása.

Arra határozta el most magát, hogy a keresztény népeket hívja föl a kereszténység ellenségeinek leküzdésére. «Minthogy — úgy mond — az általa tervezett nagy hadjárat létesítésére, a keresztény fejedelmek között dülő háboruk miatt, ez időszertint nincs kilátás»: Erdődi Tamást megbízta, hogy követsége egész területén keresztes hadjáratot hirdessen. Az egyház kegyelmeinek kincstárát megnyitván, bőkezűen részesítette búcsú-engedélyekben mindazokat, kik akár személyesen fegyvert fognak és a hitetlenek elleni harcban részt vesznek, akár pedig pénzadományokkal járulnak a hadjárat költségeihez; ezeknek fedezését

* A leveleket nem birjuk. A pápa 1513 sept. 5-ikén Ulászlóhoz intézett válasziratában szól Márton kanonok küldetéséről.

azzal is meg akarta könnyíteni, hogy a papságot jövedelmei tizedrészének beszolgáltatására kötelezte.¹

Nehogy pedig az uralkodók, saját államaik fenyegetett biztossága érdekében, harczképes alattvalóikat a keresztes hadjáratban való részvételtől elvonják: a pápai legatus megbízatást nyert, hogy a belső és külső béke biztosításán közreműködjek; névszerint a lengyel király és a német lovagrend nagy mestere között Poroszország állami helyzete iránt fenforgó viszályt egyenlítse ki; a lengyel király és a moszkvai orosz fejedelem között békességet hozzon létre; Csehországban a husszita eretnekeknek a kath. egyház kebelébe visszatérését eszközölje.²

A pápa emellett azon volt, hogy Erdődi Tamás buzgalmat élesztse. E végből személyes óhajításait a legnagyobb készséggel teljesítette. A bullák egész sorozatát állította ki, az ő kérelmére. Egyebek között az esztergomi érsekséggel összekapcsolt primási méltóság régi előjogait megerősítette és gyarapította, bullájába foglalván mindazon kiváltságleveleket, melyeket elődei VIII. Bonifácztól kezdve adtak ki. A zengi, ottocsácsi és milkoviai püspökségeket adományozta neki.³ Végül felhatalmazta arra is, hogy a nagy vállalat szervezése és megindítása után, teljhatalmú helyettest nevezhessen ki, ő maga pedig az örök városba térhessen vissza.⁴

¹ X. Leo pápának Magyar-, Lengyel-, Porosz-, Orosz- és Svédország fejedelmeihez 1513 szeptember 3-ikán intézett bullája HERGENRÖTHER-nél I. 264.

² Az 1513 october 17. 20., november 29. 30. és 1514 január 1-én kelt bullák THEINER-nél II. 608. és kk. II. Acta Tomiciana II. 279., III. 15.

³ Az 1513 augustus 4-, 23-, 28- és szeptember 11-ikén kelt pápai bullák THEINER-nél II. 597. 613 HERGENRÖTHER I. 282. 290. KATONA XVIII. 670. (Az ottocsácsi egyházmegye főpapja, Vincze

püspök ez időszertint még életben volt. Az ő beleegyezésével a pápa akképp rendelkezik, hogy halála után az ottocsácsi és zengi egyházmegyék egyesíttessenek, és azontúl egy főpásztornak, Tamás bíbornoknak, esetleg annak., ki a zengi püspökségben az ő utódja lesz, kormányzása alatt álljanak.)

⁴ Velence római követének 1513 november 10-iki jelentése. Erdődi Tamás 1513 december 31-ikén Zengből levelet ír Hippolyt bíbornoknak, és a választ Rómába kéri címeztetni.

October 24-dikén volt az ő búcsú-fogadtatása a consistorium ülésében, melynek végeztével társai a város kapujáig kísérték.¹ De ezután is még néhány napig Rómában időzött, s csak november 6-ikán, hétfőn, utazott el.² Kíséretéhez csatlakozott most egy római főpap, Paviai Bernát gróf, pápai főjegyző, ki szolgálatába lépett, hogy a legatus hatásköréhez tartozó teendőkben mint ügyhallgató (auditor) működjek;³ valamint több kiváló hittérítő, kiket Csehországba, a hussziták megtérítésére készült küldeni.⁴

Zord őszi időben keltek át az Apennineken, és miután Lorettóban, a szent Szűz híres kegyhelyén, ájtatoskodtak, november 20-ika táján érkeztek Anconába.⁵

A velencei köztársaság már augustus közepén küldött volt oda egy gályát, a mely azonban, miután közel két hónapig hiába várakozott a bíboros utasra, ismét visszavert a piranoi kikötőbe. November második felében, a signoria rendeletére, Contarini Ferencz és Querini Pál, a parancsnokságuk alatt álló gályákkal, az anconai kikötőbe siettek.⁶

Innen a két gálya, egy teherszállító hajóval, november utolsó napján vitorlázott el, Zeng felé irányozván menetét. De mikor már az út fele részét megtették volt, erős zivatar keletkezett. A két hajó, mely a szolgaszemélyzetet és podgyászt szállította, nem bírt az ellenkező szél hatalmával megküzdeni, és visszafordult Anconába. Ellenben a gálya, mely a primást és udvarát vitte, a szélvész által az istriai

¹ Velence római követének 1513 october 25-iki jelentése.

² Velence római követének 1513 november 10-iki jelentése.

³ II. Ulászló 1515 junius 6-ikán a pápához intézett ajánlólevelében szól róla. (A vatikáni levéltárban.)

⁴ Chierigati levele Rómából 1513 october 29-ikén, a mantuai őrgórfhoz.

⁵ TAURINUS (egykor Erdődi Tamás udvari papja) Stauromachia című epicsza. ENGEL: Monumenta Ungarica című gyűjteményében. 123. És a Velenczében levő magyar követ előterjesztése 1513 december 2-ikán

⁶ Az 1513 augustus 16-, october 17-, november 22-iki rendeletek Marino Sannudo-nál.

partokra vettetett ki, honnan a primás több nap múltával szerencsésen eljutott Zengbe, imént elnyert püspökségének székhelyére. Kevéssel utóbb evezett a kikötőbe a másik két hajó.*

Nagy havazások hátráltatták útja folytatását. Ez alatt azon hír terjedett el mindenfelé, hogy rablók támadták meg és kifosztották. De ez nem felelt meg a valóságnak. Január végén szerencsésen Zágrábba érkezett, hol a püspöki széket az ő unokaöccse, Erdődi János bírta. Itt hosszabb ideig pihente ki az út fáradalmait. Csak martius első napjaiban jött meg Esztergomba.**

* Erdődi Tamás 1513 december 31-ikén Zengből Hippolyt bíbornokhoz írt levele; Contarini jelentése december 22-ikén Pírából és a Stauromachia útleírása i. h.

** Velence magyarországi követének 1514 február 17- és martius 8-iki jelentései. A Marino Sanudo naplójában fentartott kivonatokban.

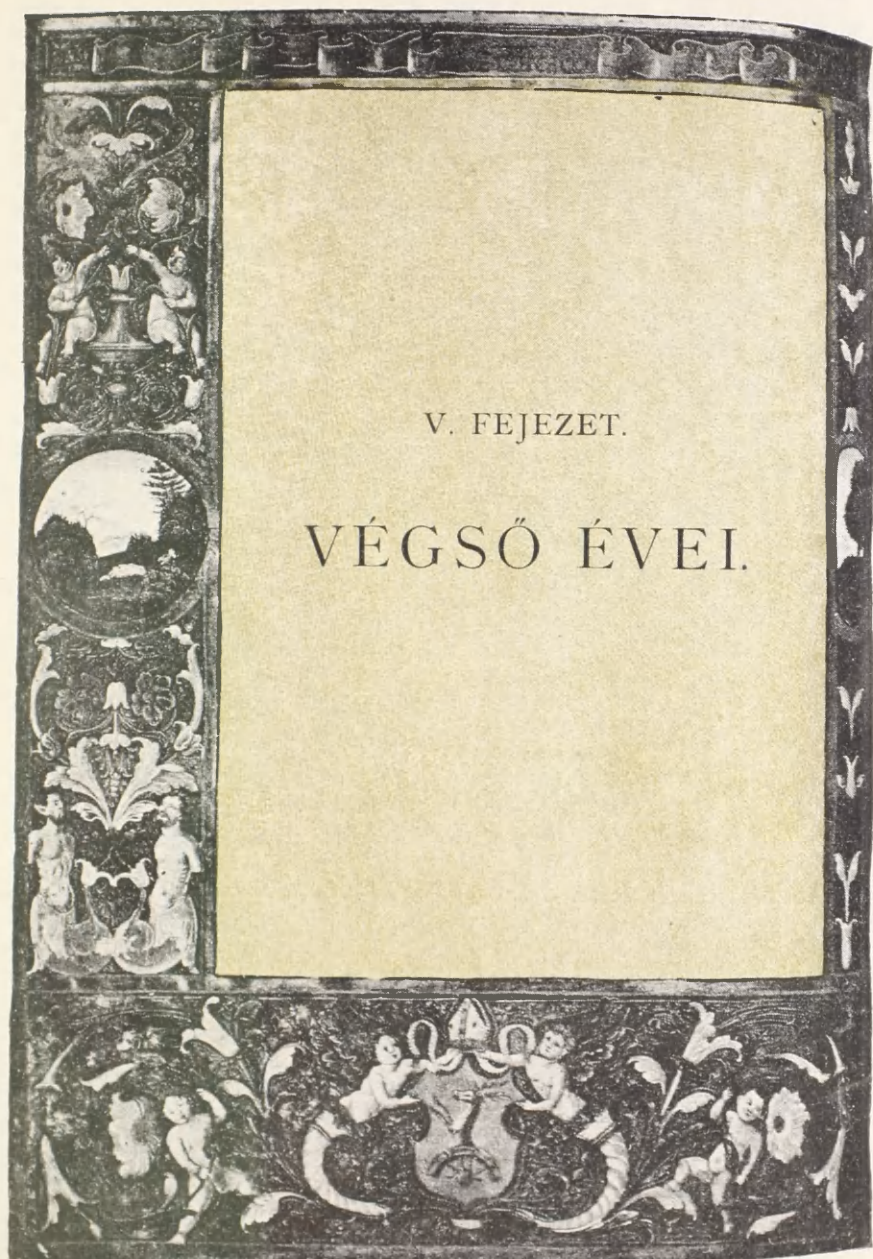
36. MINIATURE SZÖVEGDÍSZ ERDŐDI TAMÁS ZÁGRÁBI MISEKÖNYVÉBŐL.

Cherchez le en jume, d'ad. d. vnd m'ill'ge, place q' j'adice q'ra fure m'hoate, q'm f'p'ra'ndu
 it. q'ra n'om'ill'ge op'm'm'm et f'act'm'm, q'm n'ad f'ic'm'z h'ab'm'm, p'd'ic't'm'm n'm d'ab'm'
 mag' o'm'b. et vnd al'y q'm n'om'ill'ge m'ad'g' d'ab'm'm, Si Mag'r. p. d'ad'g' ab' j'oh'm' k'm'f'ay
 m'ad'g' et o'f'f'ad' p'ur'p' q'm n'ad f'ic' r'ag'r, v'ag'r n'f'ic'ag'r, q'ra n'f'ic'ag'r q'm k'm'f'ay
 et o'f'f'ad' m' ag'm't'm'f'ag'r n'ag'r f'ic'm'm, et m' q'm' p'm'm' n'ad m' p'm'm' n'ag'r q'm'
 t'ad' m'ag'm' g'm'g'g' n'ag'r m'm'm, p'm'm' m' f'm'm' n'om'ill'ge m' f'm'm' k'm'f'ay, et p'm'm'
 m'g' d'ad'm' m'ag'm'f'ic'ag'r h'm' k'm'f'ay p'm'm', m' m' d'ad', f' v'm' f'm'm' m'ag'r q'm'
 ag'm't'm'f'ag'r n'om'm'm,

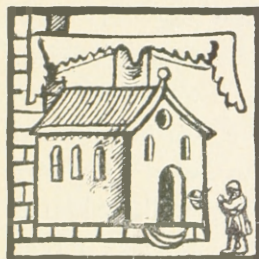
Que d. d. d'ad'm' d'ad'm' p'm'm' m'ag'm', c'm'm' d'ad' n'ad f'ic'g'g', g'm'm'm' m' m' f'm'm'
 h'm'm'm' d'ad'm'm'm' m'ad' f' p'm'm', p'm'm' d. vnd m'ag'r p'm'm' h'm' f'ic'm'm', m'ag'r
 m' d'ad' p' f'm'm', et p' m'f'm'm', et m'm'm' m' m'f'm'm' m'ad'm'm'm' f'm'm'm', et m'ag'r
 m' d'ad'm' m'ad'm'm' m' m'f'm'm' m' p'm'm'm'm', q'm' f'm'm' d. vnd m' p'm'm'm'
 ad q'm' m' m'ad' al'ad' d'ad'm' Mag'r. f' m' d'ad'm'm'm' m'ad'm'm'. m'ad'm'm'm' m'm'
 m'm'm' q'm'm' d'ad'm'm', t'ad' m' m'm'm'm' m'm'm'm' f'm'm', m'ag'm' p'm'm'm' m'm' m'm'm'
 m'm' m' p'm'm'm', m'm'm'm' p'm', q'm'm' m'm' f'm'm' d'ad'm'm'm' h'm' m'm'm'm' h'm' d'ad'm'm'
 h'm', q'm' m'm' m'm' p'm'm' d'ad'm'm', q'm'm' h'm', m' p'm'm' m'm'm'm' h'm' d'ad'm'm' h'm'm'
 d. vnd p'm'm'm'm', d'ad'm'm' m'm' m'm' al'ad' q'm'm'm' m'm'm'm' m'm'm' p'm'm' p'm'm' f'm'
 m'm' f'm'm'm'm' h'm'm' d' d'ad'm' m'm', m'm' Mag'r f'm'm' d' m'm'm' m'm'm' h'm' m'm'
 q'm' d. vnd m'm'm'm' q'm' m'm'm', d'ad'm' m' f'm'm'm' m'm' q'm' m'm' m'm' m'm'
 m'm' m'm' d. vnd m'm' m'm' m'm'm' m'm' m'm' m'm' m'm' m'm'm'm' m'm'm'
 m'm'm', h'm' m'm'm'm' d'ad'm', p'm'm' d'ad' f'm'm' m'm'm'm' m'm'm' 151

et d'ad'm'm' m'm'm'
 m'm'm' p'm'm'm'

I.

ÖBB MINT két esztendei távollét után, 1514 martius második felében jelent meg Erdődi Tamás Magyarország fővárosában. Az új méltóságát megillető ünnepélyességgel kívánt fogadtatni. Számos és fényes kísérettel jött.

Buda határánál, a b. Szűz fehéregyházánál elhagyta kocsiját, felöltötte bíbornoki díszét és lóra ült. A gyermek Lajos király vezetése alatt, a főpapok és főurak eléje mentek, és tiszteletteljesen üdvözölvén őt, Budavárába vezették.*

A következő napon, a király elnöklete alatt tartott tanácsülésben, a legatus előterjesztette megbízatását és felhatalmazásait; bejelentette szándékát, hogy a keresztes hadjárat kihirdetésére késedelem nélkül megteszi az intézkedéseket, abbeli reményét fejezván ki, hogy az ország mindenrendű lakosai, az egyház szolgálai által föllelkesítve, tömegesen fognak sietni, a haza védelmében, az örök boldogság jutalomdíjának kiküzdésére.**

Az urak örömmel üdvözölték a keresztes hadjárat tervét, mely lehetővé tette a háborúviselést a törökök ellen, a nélkül, hogy ez áldozatokat igényelne tőlök.

* Velencez magyarországi követének martius 17—24-iki és egy későbbi, május 1-én Velenczébe érkezett jelentései. A Stauromachia (123—29) részletes leírását adja a bevonulásnak.

** A beszéd szövegét, melyet ISTVÁNFI (40) közöl, hitelesnek nem tekinthetjük. A classica mintákat követő történetírók előszeretettel foglalkoznak beszédek componálásával.

A tanácsosok soraiból csak egyetlen egy volt eltérő véleményben. Telegdi István kincstartó kifejtette, hogy az egybegyűlendő sereg nagy részt munkakerülő, csavargó népből fog állani, valamint szegény jobbágyokból, kik súlyos terheik és földesuraik önkénye elől menekülve, gyűlöletet és elkeseredést hoznak magokkal a táborba; minélfogva az ilyen elemekkel a török ellen háborút indítani nem tanácsos, sőt veszélyes kezeikbe fegyvert adni, mert ezt könnyen zavarok támasztására, boszújuk kitöltésére használhatják föl.*

Felfogása az ország helyzetének és a közhangulatnak alapos ismeretéről tanúskodott. De nem lehet meglepő, hogy azzal elszigetelten állott. A nemesség századokon át megszokta jobbágyaiban oly elemet látni, melynek egyetlen rendeltetése az, hogy földesurainak szükségleteiről, kényelméről és védelméről gondoskodjék; melynek tehát önálló létre, sajátos czélok kitűzésére, magasabb aspirációk valószínűsítésére sem igénye, sem képessége nincs. Azon gondolat, hogy a jobbágyság támadást intézhetne az ország kormánya, a nemesség kiváltságos állása ellen, beteges képzelet rémlátása gyanánt tűnhetett föl, még azok előtt is, kik Erdődi Tamás vállalatának, mely ép úgy nélkülözé Hunyadi János hadvezéri lángelméjét, mint Capistránói János apostoli szellemét, sikert nem jósoltak. Telegdi figyelmeztetése gúnymosolyt hívott az ajkakra, csak úgy mintha arról beszélt volna, hogy a juhok fognak pásztoraik ellen lázadni.

A keresztes hadjárat megindítása elhatározott. Husvét vasárnapján, ápril 16-ikán, a primás a budavári szent Zsigmond templomban tartott ünnepélyes mise után kihirdette a pápai bullákat. Mire haladéktalanul megindította

* Az ISTÁNFÍ által közölt beszédről is áll a főttebbi észrevétel. De nem merülhet föl kétség az iránt, hogy Telegdi csakugyan felszólalt a keresztes hadjárat ellen és érvei nem lehettek mások, mint a melyeket a későbbi írók felhoznak.

a vállalat szervezését. Az egyes egyházmegyékben helynököket nevezett ki, — rendszerint az illető püspököket — kikre legátusi hatalmát, némi megszorításokkal, átruházta.*

Nehezebb feladat volt: megválasztani a fővezért, kinek hivatása leendett a gyakorlatlan és fegyelmetlen csapatokból sereget alkotni, és azt a háborúba vezetni. Oly férfiúra volt szükség, ki a harctéren kivívott sikerekkel dicsekedhetett, és egyúttal alkalmas arra is, hogy a tömegekben bizalmat, ragaszkodást és lelkesedést keltsen. Erre főúr nem látszott képesítettnek, és bizonyára nem is vállalkozott.

A primás föltalálni vélte az alkalmas egyént Dózsa Györgyben, a székely hadnagyban, ki egy török kapitánnyal diadalmasan vívott párbaja által népszerű dicsőséggel környezte nevét, és szerény származásánál fogva közel állott azokhoz, kiket vezetendő volt.

Ápril 24-dikén, szent György napján, ünnepélyesen beiktatta tisztebe. A szent Zsigmond templomában, mise után, az oltár elé szólította, vörös kereszttel ékesített fehér zászlót, melyet maga a pápa áldott volt meg, nyújtott neki át, a kereszt jelét öltönyére tűzte, végül áldását adta rá és a nagy vállalatra.

Kezdetben úgy látszott, hogy a szent-szék és a primás reménysége teljesedésbe fog menni. A lelkészek és szerzetesek nagy tevékenységet fejtettek ki. Sőt többen buzgalomukban a legatus rendeletei által kijelölt határokon messze túlléptek. Így Mészáros Lőrincz, a czeplédi pap, fölhívásában, a pápa, Ulászló király és a legátus nevében, minden bűn és túlvilági büntetés bocsánatát ígéré azoknak, kik a keresztes hadba mennek, azt segítéyzik és betegeit

* Két ily megbízólevelet bírunk. Az egyik Várdai Ferencz, erdélyi püspök részére 1513 ápril 25-ikén van kiállítva (Tudománytár 1842. évfolyam 255.); a másik a moldrusi püspök részére 1514 augusztus 19-ikén. (Velencei levéltár.)

ápolják; ellenben mindazokat, kik a keresztes hadban részt venni szándékozókat visszatartják, «mint az ördög rothadt tagjait» egyházi átokkal sújtja.*

Az egész ország mozgásba jött. Jobbágyok, kézművesek, szegény nemesek és papok tömegesen siettek a kitűzött gyűlőhelyekre, hogy a keresztet fölvegyék és szolgálatukat a kereszt ellenségeinek leküzdésére felajánlják. Számuk egy hónap alatt közel százezerre emelkedett.**

De távol tartotta magát a birtokos nemesek és a főrendek osztálya; sőt sokan, mert nem szívesen látták, hogy éppen a legsürgősebb mezei teendők idején a munkás karok elvonatnak, megakadályozták a jobbágyok távozását, vagy éppen erőszakos módon kényszerítették visszatérni a távozókat.

Ezen eljárás a keresztesek táboraiban nagy ingerültséget szült, melyet merész izgatók nem mulasztottak el kihasználni.

Egyébiránt is a gyülekező keresztesek elhelyezésére, élelmezésére és szervezésére a kellő intézkedéseket, az idő rövidsége miatt, nem lehetett megtenni; melynélfogva zavarok és kihágások elkerülhetetlenné váltak. Ezek a büntetlenség következtében mind nagyobb arányokat öltöttek. Nemesek udvarházai, urak kastélyai és a városok polgárai ellen intézett támadások napirenden voltak.

A pápai legátus megdöbbsent. Csakhamar fölismerte a veszély nagyságát. És elhárítására nem késett a hatalmában álló eszközöket felhasználni. Még egy hónap sem telt el Dózsa György felavatása óta, mikor — május 23-ikán — köriratot bocsátott ki, melyben a keresztes hadjárat kihirdetéséről szóló bullát visszavonja; a kereszte-

* L. e sorok írójának ily című értekezését: «Adalékok az 1514-iki pórlázadás történetéhez». (A Századok, 1872. évfolyamában. 434. l.)

** Az erre vonatkozó adatokat szorgalmasan összeállította MÁRKI SÁNDOR: «Dózsa György és forradalma» című (1883) munkájában. 55. és kk. ll.

seket, kik a fegyvert le nem teszik, sőt még azokat is, kik velök összeköttetésben állanak, egyházi átokkal sújtja; a világi hatóságokat pedig fölhívja, hogy az ellenszegülőket fegyveres erővel fékezzék meg.*

De szava nem volt elég erős arra, hogy a szavára támadott szélvést lecsendesítse. Nem lett volna több hatása a császári udvarnál levő pápai követnek sem, ki a szent atyától parancsot kapott, hogy a mennyiben Erdődi Tamás óhajtaná, Magyarországra siessen, és a zavarok lecsendesítésére följánlja közreműködését,** a mely azonban nem vétetett igénybe.

Fegyver hatalmával kellett az ország nyugalmit helyreállítani. Kisebb jelentőségű ütközetek után, július közepén Zápolyai János erdélyi vajda, Temesvár közelében döntő csatát vívott a Dózsa György által vezetett keresztesekkel, ezeket szétverte és a vezéreket hatalmába ejtette. A keresztesek kicsapongásai, az ellenök indított elkeseredett küzdelem és a véres boszú műve, az egykorú írók számítása szerint mintegy hetvenezer ember életébe került.

Joggal veti föl a történetíró azon kérdést: hogy ily áldozattal, melyet a magasztos feladat megghiúsulása vont maga után, nem lehetett volna-e a kitűzött cél teljesén elérni, és az országtól a másfélszázados török rabság szégyenét és szenvedéseit elhárítani?

A tömegek, melyek az egyház fölhívására egybesereglettek és a halált megvető bátorság tényei, melyek e gyászos napokban nyilatkoztak: bebizonyították, hogy a keresztes hadjárat hirdetésének terve nem könnyelműség vagy tájékozatlanság sugallata volt; és a szerencsétlen kimenetel sem tekinthető a vállalat szükségszerű fejlemé-

* Ezen rendeletek kivonata Kassa városának 1514 május 30-ikán a keresztesekhez intézett iratában. Századok i. h. 435. l.

** A velencei köztársaság római követének 1514 július 3- és 24-diki jelentései.

nyének; oly okok és körülmények idézték azt elő, melyek a tervezők hatalmától függetlenek voltak.

Mindamellett a származott bajokért az urak a legátust tették felelőssé. Sőt személyes ellenségeinek gyűlölete azon vádat emelte ellene, hogy ő egyenesen a nemesség kiirtásának céljából hirdette ki a keresztes hadjáratot, és beleegyezésével üzenté meg Dózsa György az uraknak a háborút. Bár mennyire nélkülözte ezen föltevés a valószínűségnek még látszatát is, az elkeseredés fogékonynya tette az elméket a gyanúsításra, mit a párt-taktika is támogatott. Zápolyai János hívei készséggel ragadták meg az alkalmat, hogy ily módon súlyos csapást mérjenek a primásra, kiben célzataik sikerének legfőbb akadályát látták. Védelmére kelt ugyan a király, és pecsége alatt bizonyítványt állított ki a felől, hogy egyedül az ország java lebegett, a keresztes hadjárat kihirdetésénél, szeme előtt; de a tekintélytelen uralkodó szavának nem nagy súlya volt.*

A nemesség körében az ellenséges indulat az egész papságra kiterjedett, mivel számos lelkész és szerzetes csatlakozott volt Dózsa Györgyhez. Maga a primás attól tartott, hogy az országgyűlésen, mely october közepére hivatott össze, a clerus ellen erőszakos tettek fognak elkövetettni.**

Mindazáltal sem a keresztes hadak kicsapongásai és a véres események, melyek azokra következtek, sem a zivatar, mely személye ellen kitörni készült: nem volt képes őt megtörni, sőt megzavarni sem. Teljes nyugalommal haladt tovább az úton, melyre lépett és melyet helyesnek ismert föl.

* II. Ulászló oklevele a galgóczi levéltárban. A legátus ellen emelt vádakról említést tesz az »Ain Wunderzeichen« című egykorú röpirat (3.) és Szerémi György emlékirata. 60.

** A primás ezen aggodalmának kifejezést ad 1514 szeptember 17-dikén egy római bíbornokhoz intézett levelében. (Másolata a spanyol állami levéltárban.)

Augustus 19-ikén a modrusi püspököt Slavónia, Horvátország és Dalmátia területére helyettes-legátussá nevezvén ki, őt a keresztes hadjárat kihirdetésével megbízta; ugyanakkor a velencei követtel is megállapodásra jutott az iránt, hogy a törökökkel békében élő köztársaság dalmátiai területén a legátusi hatóság gyakorlása mily módon történjék.¹

September közepe táján pedig a pápához és a bibornoki collégiumhoz fordult, segítséget sürgetve.³ Nem siker nélkül; mert a pápa (1515 tavaszán) húszezer aranyat küldött, és ígéretet tett, hogy közelebb még hétezeret fog küldeni a horvátországi várak megerősítésére.²

Mikor pedig az országgyűlés egybegyűlt, előrelátva, hogy a rendek a boszúvágy sugallatait fogják követni, ő pedig nem lenne képes a kereszténység és humanitás elveit érvényre emelni, távol maradt; majd a jobbagyosztály elnyomását és szolgaságát szentesítő törvények alkotása után, nem habozott kárhoztató ítéletét köztudomásra hozni; mit méltán örök dicsőségére jegyezhet föl a történetíró.⁴

Ellenben szó nélkül tűrte azon végzést, melylyel a rendek őt megbélyegezni óhajtották. Ugyanis megállapítottatott, hogy a király paraszt származású egyházi férfiút püspöki székre ne emelhessen, és ha mégis emelne, az ilyennek tizedet fizetni senki se legyen köteles.⁵

Az országgyűlés egyuttal meg akarta nehezíteni viszatérését Rómába. Abból indulva ki, hogy számos egy-

¹ Erdődi Tamásnak 1514 augusztus 19-ikén a modrusi püspök részére kiállított okirata, ugyanazon napon a dogéhez írt ajánló levele, és Velence magyarországi követének szeptember 1-én kelt jelentése.

² X. Leo pápa 1515 május 23-ikán Báthori Istvánhoz intézett brévéje az országos levéltárban.

³ Erdődi Tamásnak 1514 szeptember 17-ikén egy bíbornokhoz írt levele. Egykorú másolata a spanyol áll. levéltárban.

⁴ Surriano 1514 december 14-iki jelentésében írja, hogy az országgyűlési végzéseket közölték a primással, ki «a biasimato maxime le gran angarie date alli villani».

⁵ A törvénykönyv xxiv. cikke.

házi férfiú jár az örök városba, és ha ott hal meg, javadalmát a pápa adományozza el: határoztatott, hogy mielőtt valaki oda utazik, köteles vagy előmutatni a pápa biztosító oklevelét, melyben a halála esetén megüresedő javadalmak adományozásának jogáról lemond; vagy pedig javadalmával egyértékű magánvagyonát a királynak és az országnak lekötöni.*

II.

Ő, Erdődi Tamás, nem hagyta el többé hazáját. Kétségkívül Ulászló király esdeklései bírták rá, hogy távozási szándékának valószínűségét elhalasztja. És valóban, a testi-lelki erőiben megfogyatkozott uralkodó soha nem szorult egy erős kar támaszára inkább, mint most. Egyetlen érdek csatolta őt az élethez: gyermekei jövődjének biztosítása. És ezt folytonosan fenyegetve látta.

Zápolyai János, mióta a keresztesek fölött kivívt győzelemmel az országnak jelentékeny szolgálatot tett, és hívei a haza megmentője gyanánt dicsőítették: még nyíltabban és határozottabban lépett föl igényeivel a király-leány kezének és az ország-kormányzói tisztnek elnyerésére. Ha czélt ér, kétségtelen volt, hogy Ulászló halála után, a gyermek Lajos kiskorúsága alatt, a gyámság is ő rá fog szállani. Már pedig a király egyrésről fiát nem látta biztosságban a trónravágyó főúr gondnoksága alatt; másfelől ambíciója az volt, hogy leánya a Habsburg-ház egyik fejedelmi sarjával keljen egybe.

Hogy tehát ezen házassági ügyet tisztába hozza, fiának pedig a Zápolyaiak ellenében a császár és a lengyel

39. ZÁPOLYAI J.
PECSÉTE.

* A törvénykönyv LXV. cikke.

király hathatós támogatását biztosítsa: hő óhajta volt személyesen találkozni a két uralkodóval.

Hosszas tárgyalások után abban történt megállapodás, hogy az 1515-ik év martius második felében, Pozsony városában fog a találkozás megtörténni.

Ulászló király, gyermekei és számos főúr kíséretében, martius 18-ikán ment Pozsonyba. Hat nappal utóbb fo-

40. II. ULÁSZLÓ ÁLTAL A GERSEI CSALÁDNAK ADOMÁNYOZOTT CZÍMER, SAJÁT ÉS GYERMEKEI ARCZKÉPÉVEL.

gadta fivérét, Zsigmond lengyel királyt. A császár azonban, birodalmi ügyekkel elfoglalva, kimentette magát, és Láng Máté bibornokot küldötte képviselője gyanánt, ki 28-ikán érkezett meg. Csak a következő napon tartotta bevonulását Erdődi Tamás, kit 600 lovas kísért és kocsik hosszú sora követett.

A legatusi méltóságát megillető ünnepélyességgel fogadtatott, a német bíbornok, a lengyel és magyar főurak által.*

Ápril második napján, a nagyhét hétfőjén, a legatus szent Márton egyházában, ünnepélyes misét mondott, melyen a fejedelmi személyek és kíséretök jelen volt. A szent Lélek segítségül hívása után, a hívekhez felszólítást intézett, hogy a fejedelmek egyességeért és tanácskozásaik sikereért imádkozzanak; egyszersmind latin, magyar, cseh és német nyelven hirdetményt olvastatott föl, melyben

41. ZSIGMOND LENGYEL KIRÁLY ÉRME.

legatusi hatalmánál fogva, a jelenlevőknek teljes bűcsút engedett.

A templomból a várakba vonultak föl, hol Láng bíbornok bemutatta a császári megbízó levelet, és üdvözlő beszédet tartott, melyre Erdődi Tamás válaszolt.

Ekkor megindultak a tanácskozások, melyek kezdet-

* Ezen és a következő részleteket feljegyzí Cuspinianus ily című naplójában «Congressus Cæsaris et trium Regum . . .» (Bécs. 15 .).

II. ULÁSZLÓ.

ANNA KIRÁLYNÉ.

II. LAJOS KIRÁLY.

BAKÓCZ TAMÁS.

Magyar arc képek a «Dietrichstein Zsigmond menyegzője» című festményről Grácban. Cserna Károly felvételei után

ben a fejedelmek és az összes urak jelenlétében folytak. Majd kisebb bizottság küldetett ki, melynek tagjai valának: Erdődi Tamás, a kalocsa érsekkel és a pécsi püspökkel; Láng bibornok, négy német tanácsossal; Tomiczki Péter przemisli püspök két lengyel tanácsossal.

42. II. ULÁSZLÓ ÉS ZSIGMOND KIRÁLY TALÁLKOZÁSA POZSONYBAN.

Az értekezletek tárgyát: a három birodalom biztonságát közösen érdeklő ügyek, valamint a Jagello és Habsburg dinasztiák között tervezett házassági összekötetések képezék.

Mindenek előtt a lengyel királynak a német lovagrend nagymesterével és a moszkvai nagyherczeggel fennálló viszállyai kerültek napirendre. Ezeknek kiegyenlítése Erdődi Tamás legátusi feladataihoz is tartozott. De eddigi igyekezetei — egyebek közt Piso Jakab kir. titkárnak

küldetése Oroszországba¹ — nem vezettek eredményre. Mialatt Magyarországon a keresztesek dúltak, a lengyel király hadait a moszkvai fejedelem ellen vezette, nagy győzelmet aratott, és számos foglyot ejtett, kik közül néhánynyal a magyar primásnak is kedveskedett.²

Úgy a porosz, mint az orosz kérdés megoldását főleg a császár akadályozta meg; mert a nagymestert és a nagyherceget ellenállásra serkentette. Vele kellett tehát megállapodásra jutni. És ez sikerült is. A császár és a lengyel király meghatalmazottai között létesült egyesség szerint, a német lovagrend jogi viszonyai a lengyel koronához azon állapotban maradnak, mint 1466-ban voltak; a császár a nagymestert nem fogja kötelezettségeitől sem elvonni, sem a lengyel korona hátrányára támogatásban részesíteni; a mennyiben pedig újabb viszályok keletkeznének, a német császárból, a magyar királyból, az esztergomi és gurki bíbornokokból álló választott bíróság fog dönteni. A császár egyuttal arra kötelezi magát, hogy a moszkvai nagyherceget békekötésre fogja fölhívni, és őt, ha méltányos föltételek alatt egyességre lépni vonakodnék, magára hagyja.³

A törökök ellen intézendő hadjárat ügye szintén behatóan tárgyalatott. Azonban új eszme nem merült föl. A gyakran megkísérlett és mindig megghiúsult régi tervhez történt visszatérés; hogy t. i. a keresztény hatalmak, követek által, egyesült föllépésre fognak fölhívatni. A császár unokái és a magyar király gyermekei között rég tervezett házasságokra nézve a következő megállapodás jött létre. Lajos király nőül veszi Mária főhercegnőt, Miksa császár fiának szép Fülöpnek leányát. Anna hercegnőt Ferdinánd

¹ Erről említést tesz Tomiczki Péter, a lengyel király cancellárja 1514 május 19-iki levelében. Acta Tomiciana. III., 87.

² Zsigmond király levele Erdődi Ta-

máshoz. (Dátum nélkül.) Acta Tomiciana. III., 238.

³ LISKE: Der Congress zu Wien im Jahre 1515. (Forschungen zur Deutschen Geschichte. VIII. 463—558).

főherczeg, szép Fülöp fia, ha pedig erre nézve akadály merülne föl, maga az öregapa, Miksa császár, veszi nőül, a tizenkét éves herczegnő már most átadatik neki, azon ürügy alatt, hogy Németországban nyerje neveltetésének befejezését; de tulajdonképen, hogy Zápolyai János igényei elől teljes biztosságba helyeztessék. Részletesen szabályoztatott a mind két részről adandó jegyajándék és azon ellátás, melyben a két fejedelmi hölgy új hazájában fog részesülni.

Míg mindezen kérdések tisztába hozattak, Láng bibornoknak ismételten kellett a császárhoz utaznia. Végre május 20-ikán aláíratnak az oklevelek. De a fejedelmek és kíséretök együtt maradtak még továbbra is, mert a császár folytonosan ígérte, hogy személyesen megjelenik körükben. Csak július 10-ikén érkezett Bécsbe, hová a két uralkodót meghívta. Ezek 17-dikén vonultak be az osztrák fővárosba, hol ő fényes fogadtatást és sokféle ünnepélyeket rendezett számukra.

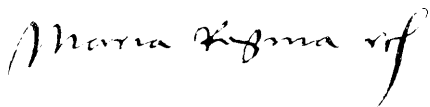
Egyebek között a bécsi egyetem a humanista rhetorika pazar virágaival koszorúzta meg a fejedelmi vendégeket. Része volt azokban Erdődi Tamásnak is. Restio Lajos tanár üdvözölte őt külön beszéddel; melyben többi között czélozott az ő ellenségeire, kik főleg alacsony származása miatt neheztelnek és irigykednek rá. «Szűnjének meg — úgy mond — méltatlankodni a fölött, hogy a méltóságok terén annyira megelőzöd őket; mert sokkal magasztosabb dolog alacsony sorsból, az erény lépcsőin a nemesség legmagasabb pontjaira emelkedni, és a nem-nemes állapot felhőt eloszlatva, az erény fáklyájának fényénél az egész világ előtt ragyogni: mint előkelő családból származva, az ősoktól öröklött czímeteket saját bűntényeivel és tehetetlenségével elhomályosítani.»*

* *Orationes Viennæ Austriæ ad divum Maximilianum Cæsarem aliosque Principes habitæ.* (Bécs. 1516.)

Julius 19-ikén volt a császári palotában az első összejövetel. A császár személyesen intézte vendégeihez az üdvözlő beszédet, melyre nevökben Erdődi Tamás válaszott.

Julius 22-dikén, a szent István dómjában, a kettős házasság tényleg megkötöttetett. A bécsi püspök mondotta a misét. Ennek végeztével a császár, — ki koronával fején, császári paláttal vállain jelent meg, — a magyar és lengyel királyok, Lajos, Anna és Mária, valamint a két bíbornok, a szentélyben elhelyezett emelvényre léptek.

Erdődi Tamás a császárhoz fordult, és kérdést intézett hozzá: vajjon hajlandó-e Anna hercegnőt törvényes hit-

43. MÁRIA KIRÁLYNÉ NÉV-ALÁÍRÁSA.

vesül venni? Igen-nel válaszolt. Mire felolvastatott a közjegyzői oklevél, melyben kimondatik, hogy a Miksa és Anna között létesült házasság érvénytelennek tekintendő, ha egy esztendő lefolyása alatt, Károly vagy Ferdinand főherczeg lép vele házasságra.

A primás kérdésére: vajjon a császár ő felsége megértette-e az oklevél tartalmát, Miksa azt felelte, hogy az abban foglalt kötelezettségeket elfogadja; majd koronáját leemelte és Anna fejére helyezte; végül ezen szavakat intézte hozzá: «Leányom, imádkozzál jólétemért». «Felséges uram — válaszolá a hercegnő — imádkoztam és ezentúl is imádkozni fogok Felséged jóléteért, valamint azért is, hogy szeretetét bírjam.»

Ekkor azután Lajos és Mária léptek a primás elé. Kijelentvén, hogy törvényes házastársul veszik egymást, gyűrűt váltottak.

Az egyházi ünnepélyt fényes lakoma és tánczvigalom követte.¹

Ugyanekkor a császár oklevelet állított ki, melyben Lajos királyt fiává fogadja, a német birodalomban helynökévé nevezi ki, és halála esetére utódjául rendeli; viszont megállapíttatott, hogy Ulászló halála esetére, Lajos nagykorúságaig, a gyámságot a császár és a lengyel király fogja viselni, kiknek nevében, Erdődi Tamás elnöklete alatt, hat tagból álló kormány-tanács fogja az ország ügyeit intézni.²

Ily módon a magyar királyi család és a Habsburgház a rokonság és érdekközösség legszorosabb kapcsaival csatoltatott együvé. Ezen eredmény, mely boldogsággal töltötte el Ulászló atyai szívét, Miksa császár hatalmi vágyainak is kielégítést nyújtott. Ezért lekötelezve érezvén magát Erdődi Tamás irányában, nem mulasztotta el megjutalmazni jó szolgálatait.

A primás több esztendő óta perben állott Stumberger Boldizsár osztrák gróffal, ki a Körös- és Zágráb-megyékben fekvő császárvári uradalmat, melyre ő királyi adománylevél alapján igényt tartott, erőszakosan elfoglalta. Már korábban is folyamodott a császár közbenjárásáért; de ígéreteknél egyebet nem tudott kieszközölni.³

Most Miksa kötelezettséget vállalt, hogy az uradalomnak és a hozzátartozó váraknak visszaadását másfél év alatt ki fogja eszközölni. Biztosítékul, mintegy zálogul, egy gazdagon drága kövekkel ékesített feszületet adott neki át, melyet 80,000 arany forintra becsültek.⁴

A fejedelmek augusztus 2-ikán búcsút vettek egymástól.

¹ Bécsből 1515 július 23-ikán Ferrárába küldött tudósítás. Marino Sanudo naplójában.

² LISKE i. h. 491. és 548.

³ Bakocz Tamás birtokszerzeményei. Századok. 1888. évf. 97. 128.

⁴ Velenceze magyarországi követe 1516 december 18-ikán bemutatott zárjelentésében beszéli ezt; azon különbséggel, hogy ő (tévesen) »püspökségéhez tartozó várak» visszaadásáról szól. A primás halála alkalmával, az akkoron Magyarországon

III.

Erdődi Tamás ekkor, biztosságban látván uralkodóját, készülleteket tett, hogy Rómába utazzék. Szándéka volt Velenczében megállapodni, hogy itt — a pozsonyi és bécsi határozatok szellemében — a köztársaság és a császár között létrehozza a kibékülést, melyet a török ellen tervezett nagy hadjárat egyik föltétele és előzménye gyanánt tekintettek.*

Azonban szándékát nem valósította meg. A király köszvénybaja annyira súlyosbodott, ereje oly feltűnően hanyatlott, hogy a katasztrófának rövid idő alatt bekövetkezését előre lehetett látni. Szíve sugallotta, hogy uralkodójának, ki kezdettől fogva, negyedszázadon keresztül, egy pillanattig sem ingadozó ragaszkodással és bizalommal viseltetett iránta, végső napjait jelenlétével könnyítse; egyszersmind érdeke követelte, hogy halála idején, a kiskorú utód trónra lépte alkalmával, az országban legyen, és a kormány szervezésére befolyást gyakoroljon.

Ulászló alig hét hónappal élte túl a pozsonyi és bécsi találkozást. Az 1516-ik év február végén a köszvény megtámadta a szervezet nemesebb részeit; mire sorvasztó lázak állottak be. Közeledni érezvén halálát, martius 12-dikén reggel meggyönt, és Erdődi Tamás kezeiből vette az Úr testét. Mire teljes nyugalommal megtette végső intézkedéseit. Maga köré gyűjtven a főurakat, melegen ajánlotta hűségökbe az országot és a trónörököszt; intette őket,

levő követ (1521 jun. 28-iki jelentésében) másképp adja elő a dolgot. Ezen, kevésbé valószínű elbeszélés szerint, a primás 60,000 forintot kölcsönözött Miksának, ezért zálogban bírt egy 130,000 forint értékű feszületet; a császár e mel-

lett ígéretet tett, hogy Stiriában két várat ad neki; de ezt nem teljesítve, a feszület a primásnál maradt.

* Velence magyarországi követének 1515 július 30, augusztus 14-, 24-, 25-iki jelentései

hogy ne engedjék meglazulni a barátság és rokonság viszonyát, melyet a császárral kötött. Majd különösen Erdődi Tamáshoz, Bandenburgi György örgrófhhoz és Bornemisza Jánoshoz fordult, kiket arra kért, hogy a gyermek királynak viseljék gondját, mintegy őket rendelve valóságos gyámoknak, a császár és a lengyel király mellett, kik csak a címet voltak viselendőek.* A primásnak, legnagyobb bizalma jeléül, átadta a kulcsokat magánkincstárához, melynek legértékesebb részét az Anna királyné által Franciaországból hozott, harmadfélszázezer aranyra becsült ékszerek és asztali készletek képezték.

A nap folyamán maga elé hívatta fiát, és intelmeket intézett hozzá; különösen arra figyelmeztette, hogy egész életében tanúsítson hódolatot az egyház iránt, s lelkiismeretesen teljesítse parancsait. Mire újból a körülálló uraknak ajánlotta.

Az esti órákban az utolsó kenet szentségében részesítette a primás. Majd csakhamar eszméletét veszítette. A következő napon (martius 14-ikén) esti hét órakor szűnt meg élni.**

A gyászszertartást Erdődi Tamás végezte. Királya tetejét Székesfehérvárra kísérte, és martius 19-ikén a káptalani egyház sírboltjában, örök nyugalma helyén, az egyház végső áldását adta rá. Majd visszatérve a fővárosba, husvétvasárnapján (martius 23-ikán) ő mondotta az ünnepélyes misét, melyen II. Lajos először jelent meg királyi díszben.

Ezalatt a főrendek szent György napjára országgyűlést hirdettek, melyre a köznemességet fejenként hívták meg. A legfontosabb teendő vala: a király kiskorúsága alatt, az ország kormányának megállapítása.

* Így fogták ezt föl az urak, miként a velencei követ martius 24-iki jelentéséből látjuk.

** Velence magyarországi követének 1516 martius 13- és 24-ikén kelt jelentései.

Erdődi Tamás és vele mindazok, kik az 1515-ik évi szerződések létesülésére befolytak, azon voltak, hogy az elhunyt király rendelkezéseit tiszteletben tartva, a rendek a császárt és a lengyel királyt ismerjék el II. Lajos gyámjaiul. Ha ezt keresztül viszi, tényleg az ő kezeibe

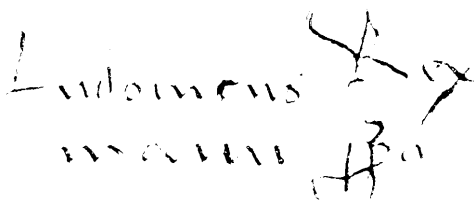
44. II. LAJOS KIRÁLY ARCZKÉPE

kerül az ország kormányra, mivel a két uralkodó bizalmát teljes mértékben bírta.

De a Zápolyai János és Verbőczy István által vezérelt nemzeti párt, II. Ulászló intézkedései által nem tekintette kezeit megkötve, és nem volt hajlandó idegen fejedelmeknek befolyást engedni az ország ügyeire. Azt tűzte ki célul, hogy a király kiskorúságának idejére, teljhatalmú kormányzó, milyen Hunyadi János volt, választassék. A párt jelöltje ezen tisztre természetesen nem volt más, mint maga Zápolyai János.*

* A lengyel király utasítása követi részére. Acta Tomiciana. IV. 23.

Mindkét párt erősen felkészülve és jól szervezve jelent meg a Rákoson. De éppen ezért egyik sem tartotta az időpontot alkalmasnak a döntő mérkőzésre. A primás és barátai nem erőszakolták a külföldi gyámok elismerését. A nemzeti párt nem tette meg az indítványt a kormányzó-választásra. Compromissum jött létre. Abban történt megállapodás, hogy a tíz esztendőös királyt valóságos

45. II. LAJOS KIRÁLY NÉV-ALÁÍRÁSA.

uralkodónak fogják tekinteni, és az ő nevében, sőt az ő személyes elnöklete alatt, országtanács fog kormányozni.

Ezen országtanács szervezetére nézve a nemzeti párt és a köznemesség legmerészebb álmai valósulásba mentek; mert az határozottatott, hogy az az országgyűlés által évenként újra választandó tizenkét főrendű tanácsosból és tizenhat köznemes ülnökből fog állani, kiknek felerésze felváltva félesztendeig állandóan az udvarnál fog tartózkodni.

A főrendű tanácsosok sorába Erdődi Tamás is beválasztatott. De Ulászló királylyal sirba szállott az ő tekintélye és hatalma. Kétségtelenül az ő sugalmazására történt, hogy a császár és a lengyel király, az 1517-ik év tavaszán tartott országgyűlésen, követek által, igényt emeltek a gyámságra. Azonban nem ért célzt. Sőt egy év múltával, az 1518-ik évi szent-györgy-napi országgyűlésen, azon megaláztatás érte, hogy az újon alakított országtanácsban nem kapott helyet.*

* A velencei követ 1518 június 6-iki jelentése.

Ugyanis ez időtájt a Zápolyai-párt ellenséges érzületét, melyet iránta régtől fogva táplált, még élesztette azon súrlódások által, melyek közte és a Zápolyai párthoz tartozó Beriszló Péter, horvátországi bán között keletkeztek.

Beriszló, régi előkelő bosnyákországi család sarja, ifjú korában Erdődi Tamás kegyeltjeihez tartozott, ennek pártfogása által korán a királyi titkár hivatalát nyerte el, és fontos diplomáciai küldetésekkel bízott meg; egyebek között, 1511 őszén ő volt hivatta Rómában és több királyi udvarnál a magyar primás pápává megválasztását előkészíteni. A következő évben veszprémi püspökké, majd

Joannes Comes et magnus noster noster noster noster noster

Beriszló Péter noster magnus noster noster noster noster

Joannes de batiz Comis noster noster noster noster noster

46—48. ZÁPOLYAI JÁNOS, SZAKMÁRI GYÖRGY ÉS BÁTHORY ISTVÁN
NÉV-ALÁÍRÁSA.

Horvátország bánjává neveztetett ki. Ettől fogva egészen a déli részek megoltalmazása nagy föladatának szentelte magát, és többször diadalmas betöréseket intézett török területre. Hősi tetteit X. Leó pápa a szentelt kard megküldésével jutalmazta, és (1515) pénzt, ágyúkat, löport, gabonát küldött néki. A primás is tisztelettel adózott érdemeinek.*

A jó viszony a két főpap között 1517-ben bomlott föl; mikor Erdődi János lemondásával a zágrábi püspökség megüresedett. Beriszló természetszerűen azon volt, hogy ezen javadalmat elnyerje, minthogy az, fekvésénél és gazdag övedelmeinél fogva, politikai-és katonai hivatásának be-

* Erről tanúskodik a primásnak 1515 június 22-ikén Beriszlóhoz írt levele Galgócson.

töltését jelentékenyen megkönnyíthette volna. De a primás nem volt hajlandó azt kezéből kibocsátani, és egy másik unokaöccsére, Erdődi Simonra ruházta.

Beriszló heves véralkattal, könnyen föllobbanó természettel bírt. Éles kifakadásokra, fenyegetésekre ragadtatta magát a primás ellen, nemcsak magán körben, de a királyi tanácsban is. Izgalmas jelenetek folytak le a két ellenfél között.

Már oly fokra emelkedett az elkeseredés, hogy fegyverkezni kezdtek, és harczra szállani készültek egymás ellen.*

Ugyanakkor Erdődi Tamás az udvari párt vezérlő egyéniségeivel is feszült viszonyban állott. Szakmári György pécsi püspök és királyi cancellár hatalmának emelkedését féltékenyen és elégtelenül nézte. Az udvar egyik leg-hatalmasabb emberének, György brandenburgi örgrófnak neheztelését pedig azzal vonta magára Erdődi Tamás, hogy vele a Corvin János herczeg örökségéhez tartozó birtok-jogok kérdésében összeütközésbe jött, és igényeinek érvényesítésére minden eszközt felhasznált.

A közöttök fenforgó perek sorában,** legnagyobb elkeseredéssel az folyt, melynek tárgyát Hunyadvára és uradalma képezte. Ugyanis a primásnak, Kinizsi Páltól megszerzett zálogjoga érvényességét sem Corvin János,

* Beriszló Péter életrajza, mely néhány évtizeddel halála után íratott, ezen viszállyokról sok részletet és több párbeszédet is tartalmaz. De határozottan pártírat jellemét tünteti fel, és elfogultsága szembetűnő. E mellett több helyen már ismert tényekkel ellentétben áll, valamint a belső valószínűséget is nélkülözi. A szereplők szájába adott szavak és nyilatkozatok pedig — mikor nem fűltnak, közvetlenül a hallottak után jegyezték föl — mindig bizalmatlanságot keltenek. (Az életrajz közölve van VÉ-

RANCICS ANTAL munkái között. II. k., 221—81.) A két főpap fegyveres készülődéseiről jelentést tesz Bon Alajos velencei követ 1518 július második felében Budáról. Ezen viszállyra világot vetnek Beriszló Péter levelei a pápához (1518 ápril 10- és 1519 szeptember 5-ikén. Eredetiük a vatikáni levéltárban.)

** A slavoniai birtokok ügyében folyt perekről említést tesz Erdődi Tamás 1517 január 8-ikán György örgrófhhoz intézett levelében. (Müncheni állami levéltár.)

sem ennek özvegye, Frangepán Beatrix, nem akarták elismerni.

Hosszú per után, 1508 elején az erdélyi nyolczados törvényszék kimondotta az ítéletet, elrendelte a vár és uradalom átadását a primás részére. De mikor az erdélyi

49. BRANDENBURGI GYÖRGY ÖRGRÓF ARCZKÉPE.

vajda és a káptalan emberei, az ítélet végrehajtása céljából, Hunyadvárára jöttek, a várnagy lovas csapat élén várta és elűzte őket.

A hatalmaskodás ezen ténye a hűtlenség büntetését vonta azokra, kik elrendelték. E czímen megindult a per

az özvegy herczegnő ellen. Mikor ez nemsokára elhalálózott, az ő második férje, Brandenburgi György őrgróf, Hunyadvárára királyi adományt nyert, és azt tényleg birtokba vette. Ezzel rászállott a primás által indított per is. Ő azonban mindent megtett, hogy az eldöntést késleltesse, mi sok éven át sikerült neki. Csak az 1515-ik év első napjaiban tárgyalhatta az ügyet az erdélyi törvényszék, mely kimondotta, hogy Hunyadvár zálogjog czimén a primást illeti, és az átadást ismét elrendelte. Mindazáltal György őrgróf most ismét halasztó rendeletet tudott a királytól kieszközölni.

II. Ulászló kísérletet tett a perlekedő felek között egyességet hozni létre. De miután ez meghiúsult, és ő arról értesült, hogy az őrgróf Hunyadvára eladásának tervével foglalkozik, (1515 május elején) elrendelte az ítélet foganatosítását.

Az év végén (1515 december 19-dikén) az erdélyi vajda és a káptalan kiküldöttei újlag Hunyadvárára mentek. A mint közelébe értek, Pathócsi Péter várnagy, lovas csapat élén, eléjük ment. Azt a kérdést intézte hozzájuk, mi végből jöttek. A vajda embere előadta küldetésök célját.

«Térjetez vissza, — válaszolá a várnagy — és ha azt akarjátok, hogy baj ne érjen, óvakodjatok tovább jönni.» Azután elmondotta, hogy értesülése szerint, az utolsó országgyűlésen, a primás hűtlenség büntetésében marasztaltatott el, minélfogva többé jószágokat és birtokjogokat nem szerezhet; sőt azok is, kik vele tartanak, hűtlenné lesznek; mindenekelőtt tisztítsa ki magát azon vétségekből, melyekben elmarasztaltatott, csak azután léphet föl György őrgróf ellen; ha majd megítélik neki a tizezer forintnyi zálogösszeget, ezt megkapja, de Hunyadvárát semmi esetre sem fogja bírni!

Ezen nyilatkozatok hallatára, és a lovas csapat fenye-

gető magatartásával szemben, a küldöttek arra határozták el magokat, hogy visszavonulnak.

Ismét négy esztendeig tartó szünet állott be. Csak az 1519-ik év elején tartott erdélyi nyolczadi törvényszéken került az ügy ismét napirendre. Az ítélet akkép hangzott, hogy mivel az őrgróf várnagya fegyveres kézzel megakadályozta az ítélet végrehajtását, ez által maga az őrgróf a hűtlenség büntetését vonta magára, összes birtokaitól megfosztottnak tekintendő, és azok két harmadrészben a bírót, egy harmadrészben a felperest illetik.

György őrgróf a királyi curiához fellebbezett. De az ítélet ott sem volt rá nézve kedvező. Az erdélyi vajdához 1519 június 22-ikén rendelet ment, hogy Hunyadvárát György őrgróf kezeiből, ha kell, fegyver hatalmával, ágyukat is használva, vegye ki és szolgáltassa át a primásnak.

Mindazáltal az ítélet nem hajtatott végre, és Hunyadvára az őrgróf kezeiben maradt.*

A magán viszonyok ilyenén alakulása mellett, Erdődi Tamásnak elég oka volt elégületlennek lenni Brandenburgi Györgynek a király személyére gyakorolt hatásával és az udvari párt politikájával is. Zavar és bomlás, szegénység és gyengeség jelei mutatkoztak mindenütt.

A körülmények arra készítették, hogy a nemzeti párt-hoz lépjen át, mely tárt karokkal fogadta, és csakhamar elégtételt nyújtott neki az által, hogy az 1518-ik év őszén Bácsan tartott országgyűlésen, az országtanácsba újból beválasztotta.

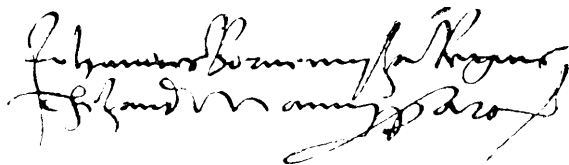
Ő viszont az első egyike volt, ki a reform-országgyűlés azon végzését, mely az elzálogosított koronajavak visszbocsátását elrendelte, teljesíté, és Esztergom városát, melyet tizenhat esztendő óta birt zálogon, kiszolgáltatta.**

* Bakocs Tamás birtokszerzeményei. Századok. 1888. évf. 104—8.

** A velencei követ 1519 február 10-iki jelentése.

Ragaszkodását a párthoz, melyhez imént csatlakozott, más tényekkel is kitüntette.

Az 1519-ik év elején Budán a bácsi törvények végrehajtása képezte a tanácskozások tárgyát. Egyebek között Bornemisza János és Korlátkövi Péter fölhivattak, hogy Munkács, Tata és Komárom várakat, a hozzájuk tartozó ura-

50. BORNEMISZA JÁNOS NÉV-ALÁÍRÁSA.

dalmakkal együtt, melyeket a rendek az országgyűlésen az udvartartás szükségleteire rendeltek volt, a budai tiszttartónak szolgáltatassák át; a mit azok megtagadtak, mert Ulászló királytól azon kötelezettség mellett vették át a nevezett várakat, hogy a király nagykorúságáig senkinek sem adják át. Zápolyai János hívei, kik az országtanácsban a túlnyomó többséget alkották, erőteljesen sürgették a törvény végrehajtását. A primás hathatósan támogatta őket, és egy alkalommal a királyt, ki Bornemisza álláspontjára helyezkedett, fenyegető nyilatkozattal némitotta el. Indulata által elragadtatva, nem habozott azzal fenyegetni a királyt, hogy «ha ő felsége nem teljesíti a mit kívánnak, elűzik és mást választanak helyébe». Alighogy e merész szavakat kiejtő, maga is megdöbbsent, és enyhíteni igyekezett a hatást, melyet előidéztek. Oda magyarázta azokat, hogy «a király ellenszegülése a rendeket kormányzó választására kényszeríthetné».*

A hibát jóvá tette néhány nap múlva. Gyengélkedő állapota miatt nem mehetvén a királyi palotába, magához

* Ezen részleteket Lajos király megbízásából, Károly münsterbergi herczeg a lengyel királylyal közli. 1519 ápril 14-ikén kelt előterjesztése: Acta Tomiciana. V, 21.

kérette az országtanács tagjait. Itt ismét Bornemisza ügyéről vitatkoztak. Ezalatt nagyszámú köznemes, felfegyverezve az érseki palota elé gyűlt, és erőhatalommal akart benyomulni, hogy Bornemiszát hatalmába ejtse és rajta boszúját kitöltse. Ekkor a bíbornok hordszékén levitette magát a zajongó tömeg közé, melyet esdő szavaival lecsillapított és visszavonulásra bírt.*

Később szintén több alkalommal értékesítette, az ellentétek kiegyenlítésében, tekintélyét, melyet erejének és hatalmának sülyedése mellett is, kora és a multak emlékezete biztosított számára.

Az 1520-ik év tavaszán az országtanács tagjai ismét heves támadást intéztek Brandenburgi György és Bornemisza János ellen, kiknek eltávolítását az udvartól sürgették. A primás ezen jogosulatlan kívánatnak határozattá emelkedését megakadályozta; de az ország érdekeinek biztosítására, hozzájárult azon megállapodáshoz, hogy a király minden intézkedéséhez, az országtanács beleegyezését köteles kikérni.**

Ez időben a király Csehországba készült utazni. De a kincstár oly szomorú állapotban volt, hogy kíséretének felszerelésére nem volt elegendő pénze. Az országtanács ismételve ígérte, hogy költségről gondoskodni fog; de semmi sem történt. Ezen szégyenteljes helyzetben Lajos, erőteljes föllépésre határozta el magát.

Julius 17-ik napján magához hívatta az országtanács tagjait. Éles szavakkal róttá meg az adó behajtása körül tanusított hanyagságot; kijelentette, hogy mivel Csehországba menetelét tovább nem halaszthatja, útra kel, bár nélkülöznie kell a fényt és diszt, mely a magyar királyt megilleti.

* A münsterbergi herczeg előterjesztése és Hippolyt bíbornok egyik udvari emberének 1519 martius 8-ikán Egerből Mantuába írt levele.

** Bonzagni levele Hippolyt bíbornokhoz 1520 junius 17-ikén, Budáról.

A tanácsosok néhány napi türelemért esedeztek. Ő hajthatatlan maradt. Nem titkolva haragját, távozott, és a palota előtt lóra ült, hogy György örgróf és Bornemisza kíséretében útnak induljon.

Az országtanács tagjai megdöbbentek. Kérésökre, az agg primás vállalkozott, hogy a királyt megkérleli.*

Majd mikor a király hosszabb időre Pozsonyban megállapodott, ide is utána ment. A velencei követ, a pécsi és zágrábi püspökök kíséretében, július 29-ikén érkezett meg. A város kapui előtt a tanács és a király környezetében levő urak fogadták, kikkel fényes bevonulást tartott.**

Élénk részt vett azon tárgyalásokban, melyek az 1519-dik év elején elhunyt Miksa császár utódjának, V. Károlynak követivel folytak, a négy év előtt kötött házasságok végrehajtása iránt. Abban történt megállapodás, hogy Lajos király jegyese, Mária főhercegnő, mielőbb Magyarországra küldessék; Anna hercegnőt pedig a császár, vagy öccse Ferdinánd főherceg vegye nőül.

A primás pozsonyi tartózkodását arra is fölhasználta, hogy vagyoni ügyeinek családja érdekében történt rendezéséhez a királyi megerősítést kieszközölje.

IV.

Erdődi Tamás lelkében a családi érzés, a ragaszkodás rokonaihoz mély gyökeret vert. Életének egyik főczélja vala: hatalmas, gazdag nemzetséget létesíteni azokban, kik nevét viselik és a vér kötelékei által vannak hozzá csatolva.

Míg egész életén át folytonosan igyekezett birtokszerezményeit szaporítani; azon volt, hogy rokonait házas-

* A velencei követ 1520 július 19-iki jelentése.

** A velencei követ július 29-iki jelentése.

ságok által, összeköttetésbe hozza az ország főrangú családai-
val. Ez sikerült is.

Unokaöccsei közül Péternek BÁNFFI SÁRA, Istvánnak KORLÁTKÖVI ANNA, Bálintnak Szomszédvári HENNING MARGIT lett nejevé. Egy negyediknek KOROTNAI KATINKÁ-t törekedett nőül megszerezni, és még Rómában is időt talált, hogy eziránt a leány gyámjával sűrű levelezést folytasson; de a terv meghiúsult.

Ép oly buzgón gondoskodott testvéreinek leánygyermekeiről; nagy áldozatokat hozott érdekében.

Még mint győri püspök, 1492 tavaszán, decsei ROH BERNÁT, körösmegyei előkelő birtokosnak jegyezte el ERDŐDI AGNES-t, kivel 6000 forintot adott jegyajándéknak; viszont a vőlegény, magtalan halála esetére, összes birtokait a menyasszonynak és családjának kötötte le. A házasság létre jött, gyermektelen maradt, és a Roh család birtokai az Erdődiekre szállottak.

Az 1493-ban Modrusnál hősi halállal kimúlt Zrínyi Péter gróf kiskorú fiát, ZRÍNYI MIKLÓS-t, saját udvarába fogadta Tamás püspök, több más főrangú ifjúval együtt gondosan neveltette, elzalogosított birtokait, mintegy 26,000 forint költséggel, kiváltotta és jó karba helyezte; mikor pedig a gróf fölserdült (1504), eljegyezte neki ERDŐDI MARGIT-ot. Zrínyi Miklós ez alkalommal oklevelet állított ki, melyben gyámja jótéteményeit előadván, hálából, összes várait és birtokait, magtalan halála esetére, az Erdődicsaládnak kötötte le. Azonban csakhamar elidegenedett jegyesétől, és elvállalt kötelezettségeivel nem gondolva, Corbaviai Károly leányával lépett házasságra. Ezzel, az akkori törvények értelmében, a hitszegés bűntényét követte el, és a jószágvesztés büntetését vonta magára. A primás, családi érzelmeiben és érdekeiben sértve, nem késett a király boszúját fölidézni rá. II. Ulászló (1510) kimondotta a jószágvesztést, és egyúttal Zrínyi Miklós öz-

szes birtokait Erdődi Tamásnak adományozta; a ki azonban igényeit nem volt képes érvényre emelni.

Ezért más úton tett kísérletet. Zrínyi Miklós kölcsönös örökösödési szerződésre lépett sógorával, CORBAVIAI JÁNOS gróffal. Ezzel lépett a primás összeköttetésbe, eljegyezte neki (1517) egy másik unokahugát, ki 20,000 forint jegyajándékot hozott magával és viszont örökösödési biztosításokat kapott. Mindazáltal, bár Corbaviai János

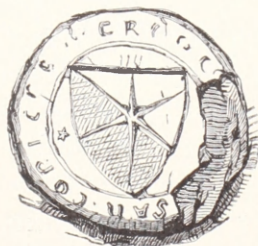
51. A SZÉCSI-CSALÁD CZÍMERE

magtalanul halt el, birtokait a Zrínyiek, nem az Erdődiek örökölték.

Valamint a Zrínyi és Corbaviai grófok Horvátországban, úgy a Szécsi-ek a Dunán-túl a legelőkelőbb nemzetségekhez tartoztak. Szécsi Miklós királyi főlovászmesternek halála után (1500 táján) nagy kiterjedésű uradalmai két fiára, Miklósrá és Tamásra, szállottak. Az ifjabbik, kalandos szelleme által vezérelve, lemondott örökségéről és külföldre vándorolt. Keletre utazott; Egyiptomig jutott el, sokféle viszontagságon ment keresztül, kalózek kezeibe

is került. De szerencsésen kiszabadult, és néhány év múltával visszatért hazájába. Itt bátyja ellenséges érülettel fogadta, és vonakodott őt az atyai örökségben részesíteni. Kevéssel utóbb Miklós hirtelen halállal kimúlt. Özvegye ekkor a testvérgyilkosság vádját emelte Tamás ellen. Ez válságos helyzetében Erdődi Tamáshoz fordult, ki pártfogásával lehetővé tette neki, hogy a törvényszék előtt ártatlanságát igazolhassa, és azután a családi javakra új királyi adományt kapott. A bibornok egyúttal testvérül fogadta őt, és eljegyezte néki unokahugát, ERDŐDI AGATÁ-t, kivel 8000 forint jegyajándékot és 4000 forint értékű kelengyét adott. A menyekző után (1506 tavaszán) SZÉCSI TAMÁS oklevelet állított ki, melyben érdekes részletességgel elbeszéli viszontagságos élete eseményeit, kiemeli, hogy mindent a bibornoknak köszönhet, csak úgy mintha általa «parasztból úrrá lett volna». Háláját iránta és szeretetét neje iránt bebizonyítandó, magtalan halála esete, összes birtokaiban örököseiül rendeli őket.

Ugyanazon évben szintén dunántúli előkelő birtokos, KOROTNAI ISTVÁN nőül vette ERDŐDI ILONÁ-t. A házasság megkötése előtt, a bibornok arra kötelezte magát, hogy Korotnai elzálogosított birtokait visszaváltja. Igéretét teljesítette; nyolczezer forintot meghaladó összegekkel egyenlítette ki az adósságokat; viszont a kiváltott birtokokat a maga és családja tagjainak nevére íratta át.

52. A SZENT-GYÖRGYI GRÓFOK CÍMERE.

Hasonlóan SZENTGYÖRGYI FARKAS gróf is, mikor a primás nővérének leányát, VÉRTHESI BORBÁLÁ-t, nőül vette (1515), nagybátyjától 2000 forintot kapott elzálogosított birtokai visszaváltására, oly föltétellel, hogy azok magtalan halála esetén, az Erdődiekre szállanak.*

* Lásd «Bakocs Tamás birtokszerzeményei» című idézett értekezésemet.

Erdődi Tamás, családja hatalmának és gazdagságának emelésére, nem mulasztotta el befolyását oly módon is érvényesíteni, hogy rokonait jelentékeny egyházi javadalmakra segítette.

Testvére, ERDŐDI FERENCZ követte őt (1494) a *győri püspöki* széken, melyet a győri nagyprépostsággal együtt 1509-ben bekövetkezett haláláig birt. Ekkor a király a püspökség birtokainak haszonélvezetét Tamás primásnak engedte át, kire egyszersmind a püspökség és a nagyprépostság betöltésének jogát is ráruházta.¹

Ugyan ezen időben a primás a zágrábi püspökséget is birtokolta, a püspökség kormányzójának címét viselvén.² Ezen javadalmat unokaöccsének, ERDŐDI JÁNOS-nak engedte át, és mikor az 1518-ban lemondott, utódjává egy másik unokaöccsét, ERDŐDI SIMON-t nevezte ki.³

Ezeknek, korábban, mielőtt főpapi méltóságra emelkedtek volna, valamint más rokonainak is az egri és esztergomi káptalanokban szerzett, illetőleg adományozott javadalmakat.⁴

Mindazáltal ezen kedvezések mellett, gondoskodott arról is, hogy állásuknak megfelelő tudományos kiképzést nyerjenek.⁵

És kérlelhetetlen szigorral követelte, hogy egyházi állásuk kötelességeinek híven feleljenek meg. Az 1518-ik évben két unokaöccsét, kik közül az egyik esztergomi prépost, a másik esztergomi éneklő-kanonok volt, megfosztotta javadalmaiktól. És bár több főúr, sőt maga a király is

¹ Erre vonatkozó okiratok az esztergomi káptalan levéltárában.

² Erre vonatkozó okiratok a zágrábi érsekség levéltárában.

³ Hogy a megnevezett püspökök a primásnak mintegy helynökei voltak, kitűnik 1518 junius 22-ikén Erdődi Péterhez intézett leveléből, a monyorókeréki levéltárban.

⁴ A modenai, esztergomi és galgóczi levéltárak okirataiban gyakran említetnek.

⁵ Így például 1518-ban élénk levelezés foly az iránt, hogy a primás egyik unokaöccse Ferrarában nevelés és tanulás végett elhelyeztessék. („Coelii Calcagnini (Epistolatum Libri xvi. 202 s. következő lag.)

közbenjárt érdekökben, állhatatosan vonakodott nekik megkegyelmezni.*

Erdődi Tamás gondossága természetesen kiterjeszkedett arra is, hogy annak a mit élete folyán családja érdekében létesített, halála után állandóságot biztosítson.

Kezdetől fogva, mikor jószágokat szerzett, akár adomány, akár vétel útján, az e felől kiállított különféle oklevelekbe rendszerint bevezettette testvéreinek és ezek gyermekeinek neveit, miáltal azokat birtokjogai részeseivé, mint egy társ-birtokosokká avatta.

E mellett mind II. Julius és X. Leó pápáktól, mind II. Ulászló királytól kiváltságleveleket eszközölt ki, melyek az általa szerzett birtokokra és összes vagyonára nézve a szabad végrendelkezés jogával ruházták föl.

Ezzel élve, 1517 tavaszán alkotta meg végrendeletét, melyben családja birtokviszonyait szabályozza.

Május 25-ik napján, Budavárban Verbőczy István királyi személynök előtt megjelenvén, előszóval tett bevallást. Abból indul ki, hogy az ország törvényei és szokásai minden birtokos nemes embernek megengedik, hogy birtokairól, melyeket saját szolgálataival, érdemeivel és fáradozásaival szerzett, szabadon rendelkezhessék. Ő tehát azon várakat és kastélyokat, mezővárosokat és birtokokat, melyeket saját munkásságának és szolgálatainak köszönhet, még életében felosztja unokaöccsei között, nehogy halála után viszályok és egyenetlenségek támadjanak közöttük.

ERDŐDI BAKÓCZ PÉTER-nek adja: a vasmegyei Monyorókerék, Körmend és Vöröstorony várakat; a veszprémmegyei Somlóvárát; a körösmegyei Dianvárát és Szarvaskő várát; végre a varasdmegyei Császárvárát; a hozzájuk tartozó mezővárosokkal, falvakkal és birtokjogokkal együtt.

* A primás hevesen kikel ellenök Erdődi Péterhez írt, imént idézett levelében.

ERDŐDI BAKÓCZ ISTVÁN-nak és FARKAS-nak pedig: a hontmegyei Csábrág várát és a barsmegyei Bény mezővárost, a hozzájuk tartozó falvakkal és birtokjogokkal együtt.

Mindazáltal megállapította, hogy nekik és örököseiknek mit sem szabad elidegeníteni; a család kihalása esetén pedig a felsorolt uradalmak egy része a *zágrábi püspökségre* és *káptalanra*, egy része pedig az *esztergomi székesegyház mellett általa alapított kápolnára* szálljon.

Többi birtokairól, valamint ingóságairól későbbre tartotta fön­n magának a rendelkezést.

Az 1520-ik év szeptember 5-ikén — mint említettük az udvarnak Pozsonyban tartózkodása idején — II. Lajos oklevelet állított ki, melyben Erdődi Tamás érdemeiről és «még ag­gkorában is meg nem szűnő szolgálatairól» hálásan megemlékezvén, a II. Ulászló király által 1501-ben részére engedélyezett végrendelezési szabadságot megerősíti. Uj­ból fölhatalmazza, hogy összes várai, kastélyai, mezővárosai, falvai, birtokai és birtokjogai felől, melyeket pénzen vagy bármily más módon szerzett és még szerezni fog; továbbá bármily néven nevezhető ingóságairól, — akár egyházak és esztergomi kápolnája, akár rokonai és más személyek javára, — írásban vagy élőszóval, életében vagy halála óráján, végrendeletet alkothasson. Ezen végrendeletnek, bármily módon alkottassék, és bármit tartalmazzon, előre a királyi megerősítést megadja. Királyi szavát leköti, hogy intézkedéseinek végrehajtását nem fogja akadályozni, sőt a végrendeleti végrehajtókat föladatuk teljesítésében hat­hatós támogatásban fogja részesíteni.*

* Magyar Sion. 1869. évf. 522. és kk. ll.

V.

Úgy az 1517-ik évi rendelkezések, mint az 1520-ik évi királyi oklevél szavai tanúságot tesznek arról, hogy Erdődi Tamás gondoskodásának kiváló tárgyát az a kápolna képezte, melyet Esztergomban alapított.

Bár világi érdekek látszottak betölteni lelkét, mély valóságos érzés is talált helyet abban. Különösen, előszeretettel fordult buzgósága a szent Szűz felé, kinek cultusa a renaissance uralkodásának idején is folytonosan emelkedett; a legnagyobb művészek ecsetét és vésőjét varázskörébe vonta, szolgálatába emelte. Épen az ő korában alkották meg Ratael Sanzio és Andrea del Sarto örök-szép Madonnáikat.

Erdődi Tamás, a zord és kiméletlen férfiú, — kiről egyébiránt ki kell emelni, hogy a nagyszámú ellenségei részéről intézett gyűlöletes támadások közepett, erkölcsi-einek tisztasága ellen soha vád vagy gyanu nem támasztott — gyengéd érzelmeket, hő áhítatot tanusított az Isten anyja iránt.

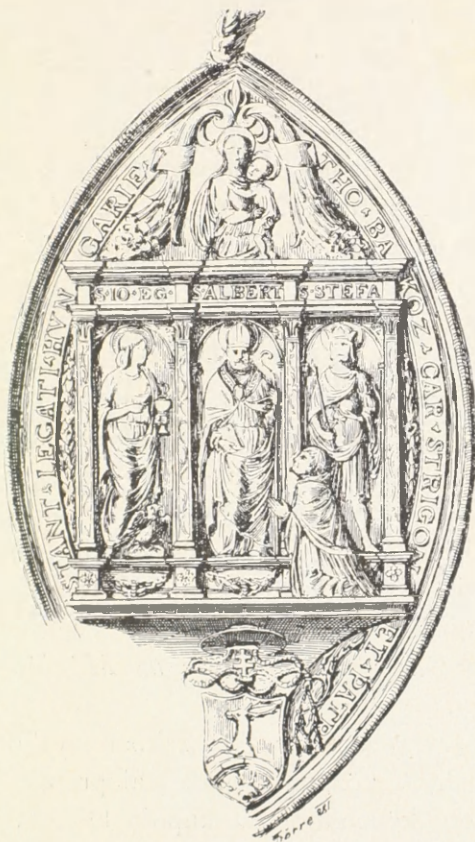
Nagy függő pecsétjén, melyet jó művész vésőjével készíttetett, a főhelyet a Jézus-gyermekek karjaiban tartó Isten-anya foglalta el; alatta három fülkében szent István, az ország védszentje, szent Adalbert és szent János evangelista — az esztergomi és egri egyházak védszentjei — vannak elhelyezve, lábaiknál az ő térdelő alakjával; és legalul czimerével.

Bőkezű alapítványokkal örököltette meg kegyeletét.

«Megfontolván — írja ő maga — Istenem kegyességét, melylyel engem, az ő törekeny és mulandó teremtményét, érdemetlenül földi javakkal bőségesen elhalmozott; alacsony sorsú, nem-nemes szülők gyermekét, egyedül az ő kegyelmessége által magas méltóságokra, egész a bíbor-

nokságig, emelt : illőnek sőt kötelességemnek tartom, hogy javaim egy részét Isten nevének és szeplőtelen Anyjának dicsőségére szenteljem.»*

Mint egri püspök, székesegyházában, a b. Szűz mennybevitelének emlékezetére, fényes kápolnát építtetett ; és hogy

53. ERDŐDI TAMÁS BÍBORNOKI PECSÉTE.

abban az isteni tisztelet kellő díszszel végeztessék, az ő és hozzátartozói lelke üdvéért a szent mise-áldozat szüntelen bemutatassék : bőkezű adományokban részesítette az egri

* Az egri káptalan javára 1501-ben kiállított adománylevele.

káptalant. Ennek az 1501-ik évben Margita, Polgári és Ároktő, szabolcsmegyei nagy terjedelmű birtokokat, tíz évvel utóbb pedig Kisfalud borsodmegyei birtokot adományozta, melyek ez idő szerint a káptalan uradalmi között a legértékesebbek, és százezer forintot meghaladó jövődelmet hoznak.*

A kápolna maga, a székesegyházzal együtt teljesen elpusztult. Csak alapköveit hozta felszínre az utódok kegyelete.**

Ellenben mai napig fennmaradt a kápolna, melyet Esztergomban, a székesegyház mellett, szintén a bold. Szűz tiszteletére, emelt, és a mely vallásos buzgósága mellett magas színvonalon álló műízlését is hirdeti.

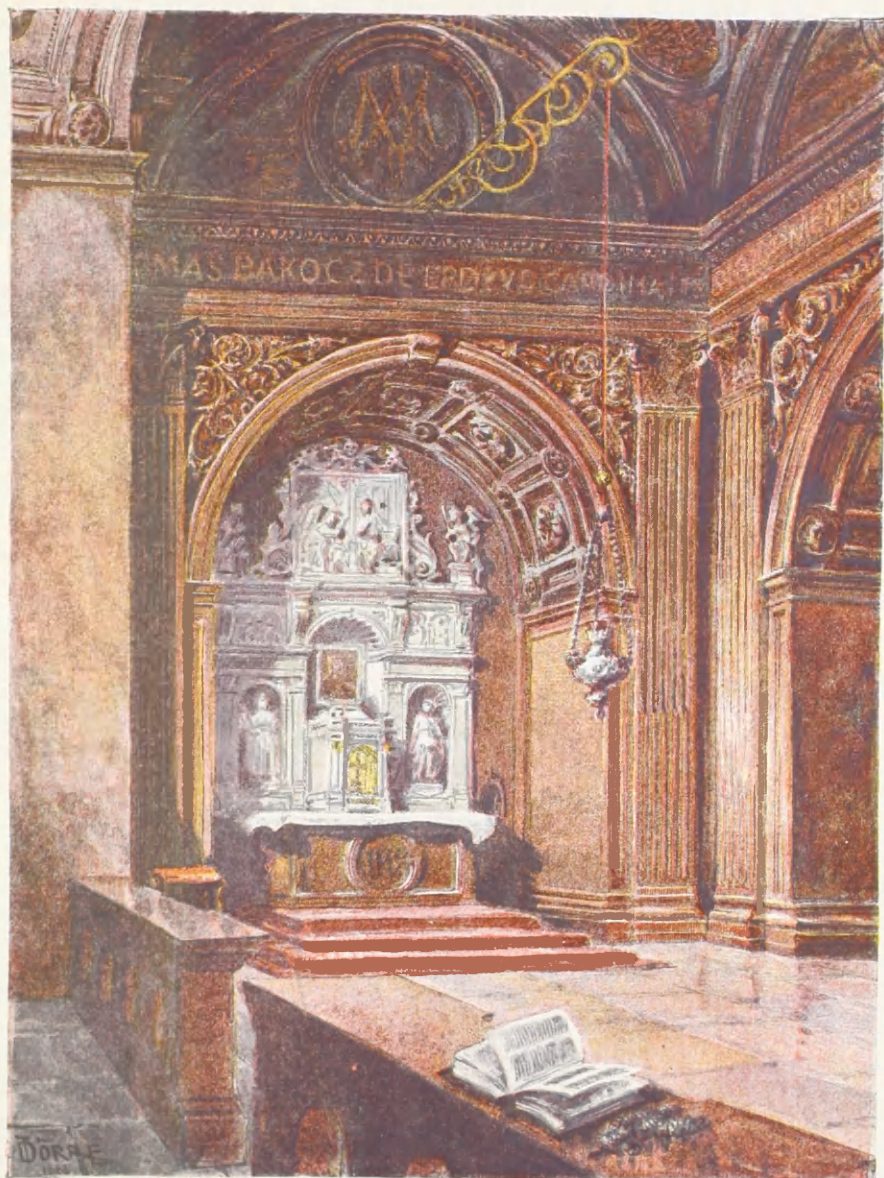
Mert az, szakférfiak ítélete szerint, a renaissance-kornak hazánkban fennmaradt építészeti emlékei között, műtörténeti jelentőségére nézve, a legelső helyet foglalja el.

Alapkövén, melyet 1824-ben, a várdombon eszközölt földmunkák alkalmával, találtak meg, az 1506-ik év van följegyezve, mi az építés megkezdésének időpontját határozza meg; befejezését jelezi a kápolna belsejében a főpárkányzaton végig húzódó latin fölírat, mely magyarul így hangzik: «ERDŐDI BAKÓCZ TAMÁS *esztergomi bíbornok Isten dicső anyjának szűz Máriának állította 1507-ik évben.*»

A kápolna, a renaissance korszakban gyakorta alkalmazott kereszt-alakú központi épület alaprajzát tünteti föl. A négyszögletű központi részt kupola fedi. A sarkokban álló két-két korinthusi pilléren nyugszik a főpárkány, melyről a kupola súlyának viselésére rendelt kupola-szeletek pendentivek emelkednek. Ezeknek közeit mindegyik oldalon félkörív tölti be, melyekből három oldalt kerek

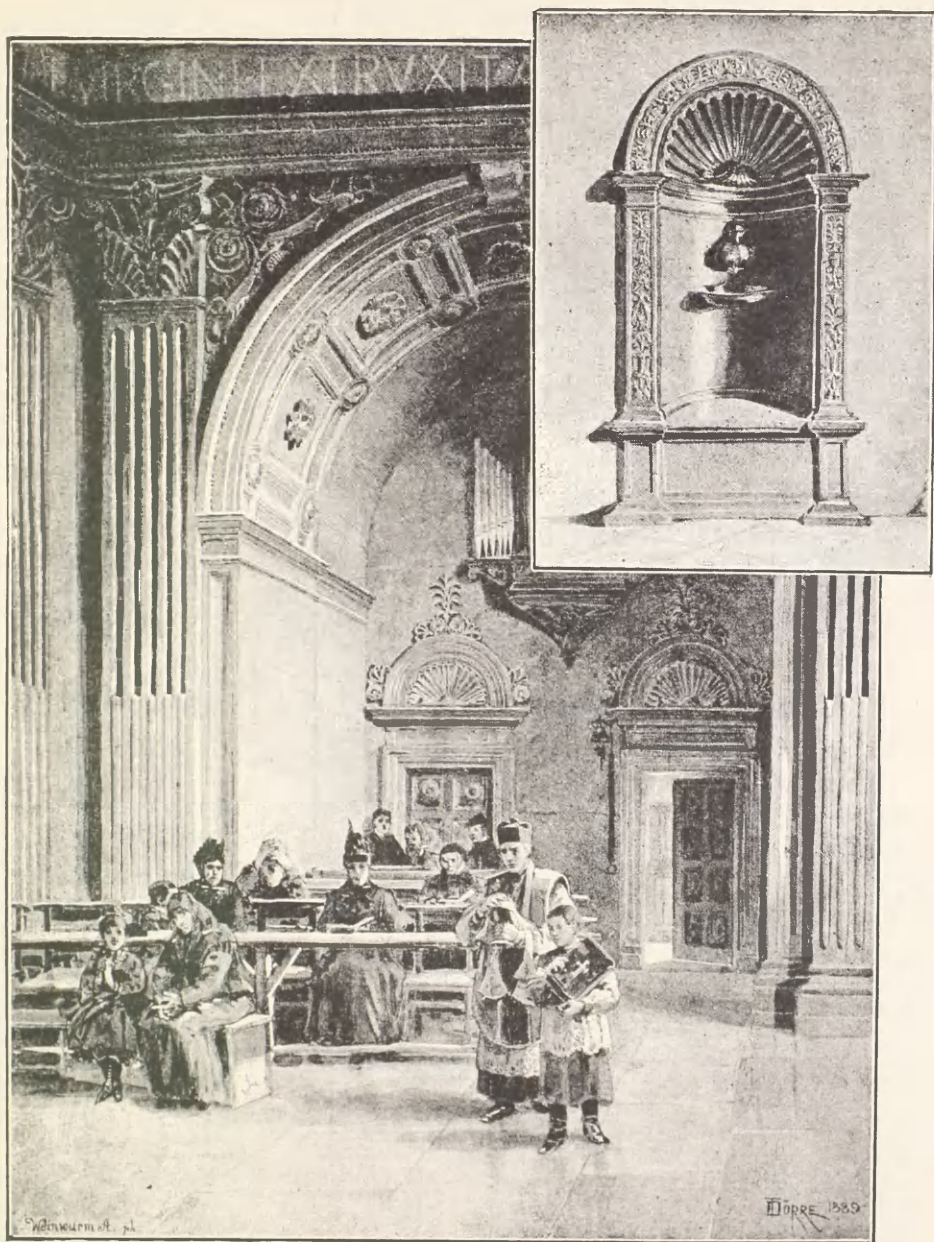
* Az adománylevelek és statutiók az egri káptalan levéltárában.

** IPOLYI ARNOLD értekezése: «Az egri megye régi székesegyháza». A Bartakovics Béla egri érsek aranymiséje alkalmával kiadott Emlékkönyvben. Eger. 1863.

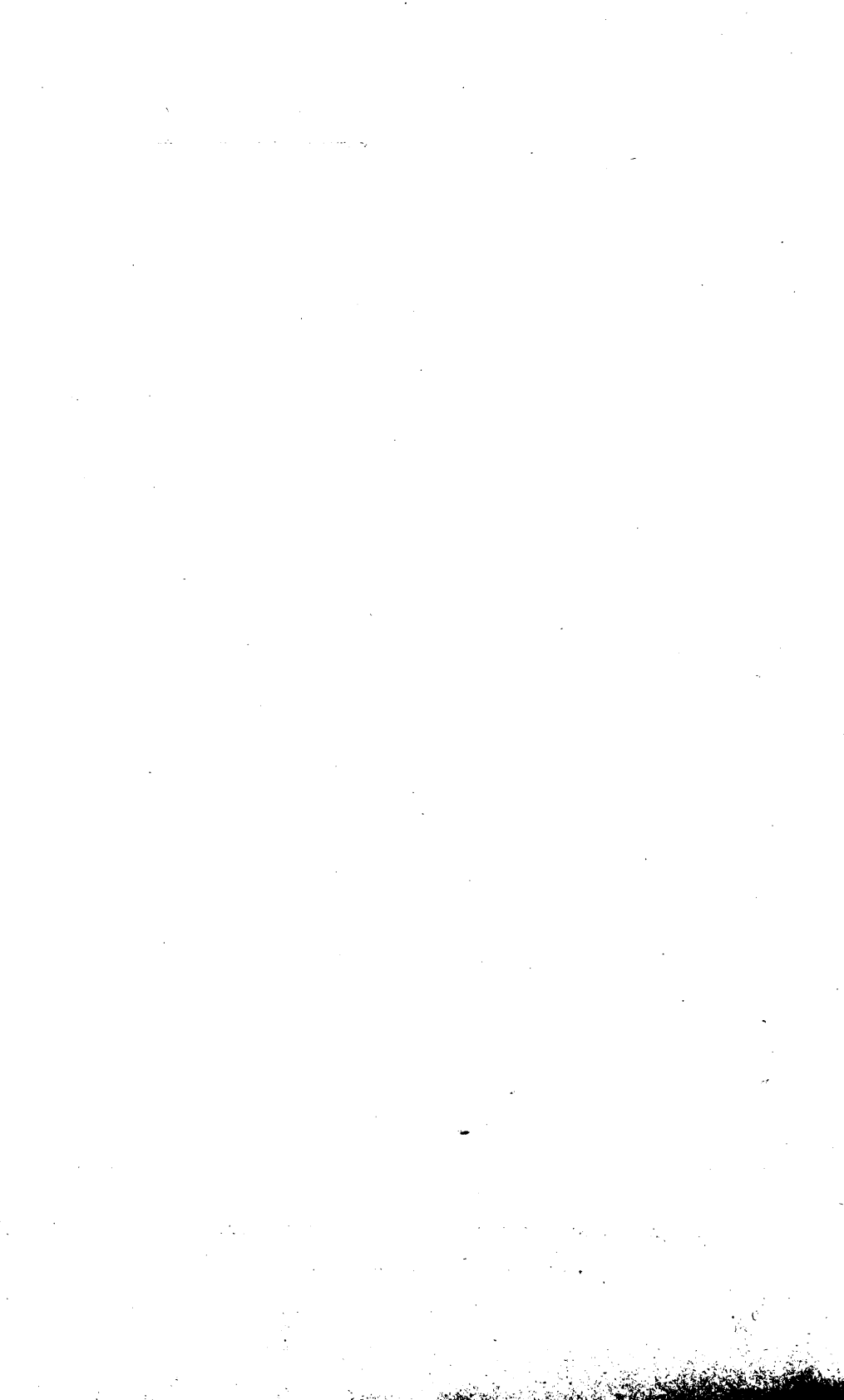
Dörre Tivadar rajza után.

A BAKÓCKÁPOLNA BELSEJE.

A "BAKÓCZ KÁPOLNA" BELSEJE S EGYIK OLTÁRA.

Dörre Tivadar eredeti felvétele után.

ablakok nyílnak. A kupola-szeletekben czimerek vannak alkalmazva: kettőben az alapítóé, a másik kettőben pedig a királyé és Szakmári György pécsi püspöké.

A kupola mennyezete, mely (szemtanúk leírása szerint) «aranyozott domborművekkel ékeskedő gyönyörű mű» vala, elpusztult; hasonlóan «a kagyló alakra épített külső tető is, melyet ezüstözött cserepek fődtek.»

Ellenben fönmaradt a kápolnának, porphyrszerű vörös márványból készült, belső burkolata.

A négy keresztkar egyike, a székesegyház felé, nyitva áll és bemenetül szolgál; a másikon márvány karos székek vannak elhelyezve; a harmadikban két ajtó van alkalmazva, melyeknek egyike a sekrestyébe vezet, másika csak a symmetria kedvéért készült; ezek fölött a chorus félkörív magas nyílása tűnik elő, melyhez a sekrestyéből visz föl lépcső.

A keletre fekvő keresztkarban három lépcső vezet az oltárhoz. A vörös márvány oltárasztalt fehér márvány lap födi. Ezen, domború vésetű gyümölcsfüzérekkel diszített talapzatról, négy pillér emelkedik. Köztük három fulke nyílik, melyeknek középsője a másik kettőnél magasabb. Ezekben a bold. Szűz, és két női szent, valószínűleg szent Borbála és Katalin, szobrai voltak elhelyezve; a középső fulke jobboldali pillérén a bíbornok saját térdelő alakját faragtatta ki, mely (rongált állapotban ugyan mai napig fönmaradt.

A két alacsonyabb fulke fölött maradt tért az evangelisták domborművű felalakjai töltik be. E fölött szépen tagozott főpárkány húzódik végig. Rajta tábla nyugszik, mely, szép és erőteljes domborműben, az angyalí üdvözlét ábrázolja, jobbról-balról bőségszarukból kiemelkedő sphynx-alakokkal környezve; fölül diszitmények közepett angyalfő látható; a főpárkány két végén égő szövétneket tartó geniusok térdelnek.

A fehér márványból készült ezen nagy alkotás mai napig teljes épségében meg van. Csak a három szobor enyészett el; valószínűleg a török fanatizmusnak estek áldozatul; a mi annál nagyobb veszteségnek tekinthető, mert elsőrangú művész vésője hozta létre: a Florenczben működő Fie-

54. ERDŐDI TAMÁS SZOBRA AZ ESZTERGOMI KÁPOLNÁBAN.

solei Ferucci András, kinek nevét a florenczi, fiesolei, pistojai, imolai és nápolyi templomok számára készített munkák híressé tették. Nagy elfoglaltsága miatt csak későn, 1519-ben teljesíthette a magyarországi megbízást; a mikor a primás olasz udvari orvosát, Muzzarel-

lit, küldötte Florenczbe, hogy a szobrokat Esztergomba szállítsa.¹

A főnntartott szobrászati részek is, főleg a szent Szűz és az Üdvözlő Angyal átszellemült alakjai, szintén jeles mesterek kezére vallanak; rajz és kivitel tekintetében közel állanak ama fejlett ízlésű kor legsikerültebb alkotásaihoz.

A remek épület építésének Peruzzi Boldizsárt — a xvi. század elején, Rómának, Bramante mellett, leghíresebb mesterét — vagy egyik tanítványát tartják a szakferfiak.²

Ezen kápolnát Erdődi Tamás azon szándékkal építette, hogy az neki és családjának temetkezési helyül, mausoleum gyanánt szolgáljon.

Ezért gondoskodott arról, hogy az ő és hozzátartozói lelke üdveért szüntelenül emelkedjék az Égbe a hívek imája, melyre Rómában kieszközölt búcsú-engedménnyel is kívánt buzdítást nyújtani;³ és az egyház szolgálai folytonosan mutassák be a Mindenhatónak az engesztelő mise-áldozatot.

Erdődi Tamás ezért az ő kápolnáját valóban fejedelmi bőkezűséggel szerelte föl. Ellátta — mint egy királyi oklevél felsorolja — nagyértékű arany és ezüst készlettel, fészületekkel, kelyhekkel, ampulákkal, keresztekkel, gyertyatartókkal, szentségtartókkal, oltártáblákkal, mise- és szerep-ruhákkal, arany szőnyegekkel és zsámolyterítőkkal, valamint az isteni tiszteletnél használt különféle könyvekkel.⁴

¹ A primás ajánlólevele a ferrarai herczeghez 1519 augusztus 6-ikán.

² Dankó Józsefnek a kápolna restauratója alkalmából közzétett díszműve: *De ortu progressuque Capellæ Bakacsianæ Commentariolus.* (Esztergom 1875). FELLNER S. és PÜLSZKY K. cikke: Bakacs Tamás sírkápolnája. (Archæologiai Értesítő 1881. évfolyam 246—55.)

³ X. Leo pápa 1513 sept. 6-ikán kelt bullájában teljes búcsút enged azoknak, kik az esztergomi kápolnában, a bíbornok etc. rokonaiért és mindazokért, kik ott eltemetve lesznek, pünkösöd ünnepén egy Miatyánkot és hét Üdvözlégyet elimád-koznak. (THEINER II. 607.)

⁴ János király 1530 augusztus 24-ikén, kelt oklevele. Magyar Sion. 1867. évf. 682. l.

55. ERDŐDI TAMÁS KELYHE.

Értékük felől tájékozást nyújt, a xvi. században, arany-műves által készített becslés, melyben egy, 248 márkasúlyú arany feszület 4100 forint, egy kehely 1335 és egy másik 1210 forint, valamint két ampula 1200 forint értékkel fordul elő; s mind annyiról megemlíttetik, hogy gyöngyökkel és drága kövekkel vannak ékesítve.*

Művészeti kivitelökről fogalmat ad egy fönmaradt kehely, a mely pedig a legkevésbé értékesekhez tartozott, mert anyaga csak aranyozott ezüst. A felső rész (cuppa) levélkoszorúval szegélyezett kosarán, zománczokkal ékesített tizenkét mezőben háromszinű virágok díszlenek. A gömbalakú középtagon (nodus) hat-hat vastag sodronnyal keretelt cikk váltakozik, sodrony-zománczos virágokkal és sodronyos körökkel, mely utóbbiakba hatszirmú virágok vannak rakva, áttetsző kék vagy zöld zománczczal borítva. Hatkaréjú talpának felső mezejét vastag sodrony szintén tizenkét mezőre osztja, melyeken sodronyzománczos virágok díszlenek; egynek kivételével, melyen a primásnak, bibornoki kalappal fődött, családi czimerét látjuk, áttetsző zöld alapon, áttetsző sötétkék zománczczal.** A czimer kétségtelenné teszi, hogy az ő megrendelésére készült a kehely; a zománcz-technika pedig azt, hogy magyarországi ötvös műve.

Ellenben külföldi, kétségkívül olaszországi mű Erdődi Tamásnak, az esztergomi székesegyházban őrzött *miseruhája*. Biborvörös selyem szövetén kettős színű aranyból szőtt növény és lombdiszítés van alkalmazva. Előreszt szent Tamás apostol — a megrendelő védszentje — foglalja el. Hátsó részén, széles kereszt karjain: a b. Szűz és az Üdvözlő Angyal mellképei; a kereszt törzsén: finom renaissance-diszítés közt, sz. András, Jakab és Si-

* Dankó id. h.

** Az Erdődy-család tulajdona. Galgócán őriztetik. A magyar történeti

ötvösműkiállítás lajstroma. (1884) 78. — És a kehely rajza: Az Ötvösség remekei Magyarországon. (1888) II. 3.

mon apostolok képei láthatók. Ezek valamelyik nevezetesebb olasz művész rajzai után készültek. Az alakok arcza lapos hímzés, a többi szöve van. A hátulsó rész alján a megrendelő címere látható.*

A műszövészet egy másik remek emléke is magán viseli e címert. Ez az Erdődi család galgóczi kincstárában őrzött, aranyból szőtt trónkárpit, mely nagy egyházi ünnepélyek alkalmával, az oltárnál felállított főpapi trón háttérét díszítette. Értékét és jelentőségét emeli azon körülmény, hogy hasonló szolgálatot tett Mátyás király udvaránál. A szövet remek rajzot tüntet föl. Négyszögekből összealkotott padozaton diszedény áll, melynek majdnem minden tagja római edény mintájára van díszítve. Az edény két oldalából bőségszaruk emelkednek ki, melyeknek egy-egy heraldikus alakítású sas áll, büszkén visszavetett fejjel. Fölöttük gyümölcsből és tölgyfalombból összealkotott koszorú díszlik, melyből egy-egy rózsaaág és két-két bőségszaru indul ki. A két középső bőségszarut egy szalag fogja össze; a szaruk közé ékelve, támasztó pálczán áll egy kisebb, antik idomú diszedény. A szőnyeget széles szegély futja körül, mely három részre oszlik; a külső s belső rész díszé száraz faágot ábrázol, melyet rózsafolyondár fut körül; a középső rész dús díszítményeiben bőségszaruk, rózsák és gránátalmák képezik az alkatrészeket.

A szövet közepén levő koszorú belsejébe Mátyás király hollós címere van szöve. Mikor a szőnyeg Erdődi Tamás birtokába került, föléje az ő címerével díszített kelmét varratott.**

* Rajzát és leírását adja DANKÓ JÓZSEF: «Történelmi, műirodalmi és okmánytári részletek az esztergomi főegyház kincstárából». (Esztergom 1880.) xxxix. rajz és 99. lap.

** Egy másik egészen ilyen trónszőnyegből egy casula készült. V. ö. Lubóczi Zs. Mátyás király trónszőnyegei. (Archæologiai Értesítő. 1887. évf. 404—17.)

MÁTYÁS KIRÁLYNAK, BAKÓCZ TAMÁS BIRTOKÁBA JUTOTT TRÓNKÁRPITJA.

Dörre rajza után a gróf Erdődyek galgóczi kincstárában levő eredetiről.

56. ERDŐDI TAMÁS CASULÁJA.

Valamint a szövő műipar és ötvösség legbecsesebb műveivel emelte az isteni tisztelet fényét: pazar bőkezűséggel gondoskodott a használatban levő szertartás-könyvekről is.

Az 1882-ik évben Budapesten rendezett országos könyvkiállításon «a kiállított szertartásos könyvek között legfényesebb volt» az Erdődi Tamás «Gradualéja»,* (a káptalani zsolozsmáknál használt könyv), melyet kétségkívül épen az ő kápolnájának céljaira készíttetett. Ugyanis a rendkívüli nagyságú (77 cm. magas és 55 cm.) hártyakézirat első lapjának díszítményei között kiváló helyet foglal el az Angyali Üdvözlét, melynek emlékezetére van a kápolna is szentelve. Ezen első lap, melyen az Advent első vasárnapján mondandó szent mise foglaltatik, rendkívüli fénynyel van kiállítva. Az egész, kék alapon, arany betűkkel van írva. A kezdő betű (A) 15 cm. nagyságú; arany alapon, színes foglalásban, a zoltárok dalnokát Dávid királyt térdelve ábrázolja, a háttérben tájképpel. Az egész lapot díszkeret foglalja be, mely mesteri kéztől eredő dús díszítmények között, az Atyaisten félalakját, kiterjesztett karokkal tünteti elő. Alul biborvörös alapon, virágok és lombok között Erdődi Tamás címere áll, melynek pajzsát két angyal tartja. A kézirat többi részei is díszes kezdőbetűkben és miniature-képekben gazdagok.**

Műbecs tekintetében még magasabb színvonalon áll Erdődi Tamás misekönyve; mely 40 $\frac{1}{2}$ cm. magas és 30 $\frac{1}{2}$ cm. széles finom hártýára van írva. A kezdőbetűk és lapszélektől eltekintve, számos lapját majdnem egészen elfoglalják a legszebb miniature-képek, melyek sajátyszerűen két, egymástól lényegesen eltérő jelleget tüntetnek föl. Egy részök a késő gót izlés befolyására és burgundi vagy német festőiskolára utal; a leggazdagabb phantáziáról és nagyszabású compositióról tanúskodik, főleg az emberi alakok és cso-

* Kalauz a könyvkiállításhoz (1882.)
51. l.

** Az esztergomi főegyház kincstárában
DANKÓ i. m. LIII. szám és 109. lap.

E igitur cle
mentissime
pater: per
iesum chri
stum filium
tuum dñm:
nr̃m: suppli
ces rogans
ac petimus
ut se
erigat: **Et** ac
cepta beas

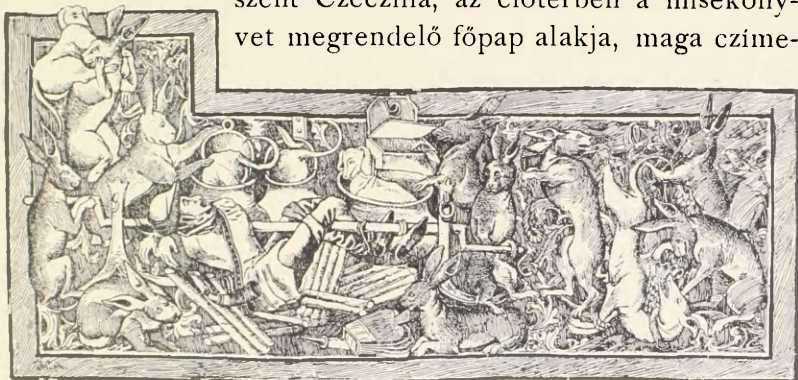
et benedicas Hic ter ponat signum crucis:
in calice dicendo simul super panem et vinum
Hec do **na:** **Hec mu:**
nem: **Hec sancta sacri**
ficia illibata. **In** primis: que
tibi offerimus pro ecclesia tua.
sancta catholica: quam paci
ficare: custodire: adunare: et
regere digneris: toto orbe ter
rarum: unicum famulo tuo:
papa nr̃o. **A.** et **Thi**stite nr̃o

portozatokban, melyek nem egyszer egészséges humor nyomaikat viselik magokon.

A czimlapon gót építményű trónon a szent Háromság és a b. Szűz van ábrázolva, alul szentek csoportozata és szent Czeccilia, az előtérben a misekönyvet megrendelő főpap alakja, maga czime-

57. MINIATURE-RÉSZLET ERDŐDI TAMÁS ZÁGRÁBI MISEKÖNYVÉBŐL.

rével: vörös oroszlán fél alakja, arany pólya, fekete csillag fele. A következő lapokon előforduló képek közül kitűnnek: a megtért fiú története, Krisztus születése és körülmetélése, a három napkeleti bölcshimádása, Lázár feltámadása, Krisztus bevonulása Jeruzsálembe, lábmosás stb. Művészi humor nyilatkozik a szent György viadalát és szent Egyed vadászatát ábrázoló képeken, valamint azon lapszél-miniaturen, mely a vadak által nyárson sült vadászt ábrázolja.

A festmények másik része az olasz renaissance befolyása alatt álló kiváló művész munkája, melyekben a tájképre és ornamentikára van a főszóly helyezve. Legkiválóbb a Canon-lapon a keresztrefeszített Megváltó képe, szép tájképpel a háttérben. Sok kezdőbetűben medaillonszerűen templomok, zárdák és várak igen ügyesen vannak befestve. Sűrűn fordulnak elő gazdag ékítésű lapkeretek, szám szerint tizenhat, melyekben Erdődi Tamás czimere díszlik.

A dísz-misekönyvnek szánt hártvairat eredetileg Kal-

manecsehi Domonkos megrendelésére készült. Ezen főpap — előbb székesfehérvári prépost, majd váradi és végül erdélyi püspök — korának ízlésben és bőkezűségben legkiválóbb műpártolóihoz tartozott. Számos, fényesen kiállított, kézirat viseli magán az ő czimerét. Halála (1501) után az általa készíttetett misekönyv Erdődi Tamás birtokába került, és ő a kitöltetlenül álló lapkereteket és kezdőbetűket valamely kiváló olasz művésszel kifestette. Két lapon oly jelenetek ábrázolásával találkozunk, melyekről fel lehet tennünk, hogy nem a művész képzeletének önkényes alkotásai, hanem a megrendelő főpap élete legjelentékenyebb eseményeinek emlékei. Az egyik képen miséző főpapot látunk, mögötte egy férfi és egy nő áll, kezükben gyertyát tartva; a másik egy csecsemő keresztelését tünteti elő. Valószínű, hogy amaz II. Ulászló és Anna királyné házassági frigyének megáldását Székesfehérvárt, ez pedig Lajos trónörökösnek a budai fehér egyházban történt keresztelését ábrázolja.*

Habár ezen időben a sajtó egymásután bocsátotta közre az esztergomi egyházmegye használatára rendelt misekönyveket — Erdődi Tamás érseki kormánya alatt tizenhárom kiadás jelent meg Bécs, Nürnberg és Velence nyomdáiban** — a főpapok előszeretettel vették igénybe ezentúl is a könyvmásolók és festők kezét; valamint általán más irodalmi termékeknél is a könyvek még soká nem szoríthatták háttérbe a kéziratokat.

Erdődi Tamás nagy gondot fordított könyvtárának értékes kéziratokkal gazdagítására. Ezek közül fennmaradt egyik, mely Ciceronak «A szónokról» (De oratore) című művét tartalmazza. Az egyszerűbb Corvin-codexek ízlésé-

* A zágrábi székesegyház birtokában levő ezen misekönyv későbbi korú vertmívű ezüst táblába van kötve. Emich Gusztáv leírása, Könyvszemle 1876. évf. 269. l. Legújabbán Csonatosi János akad.

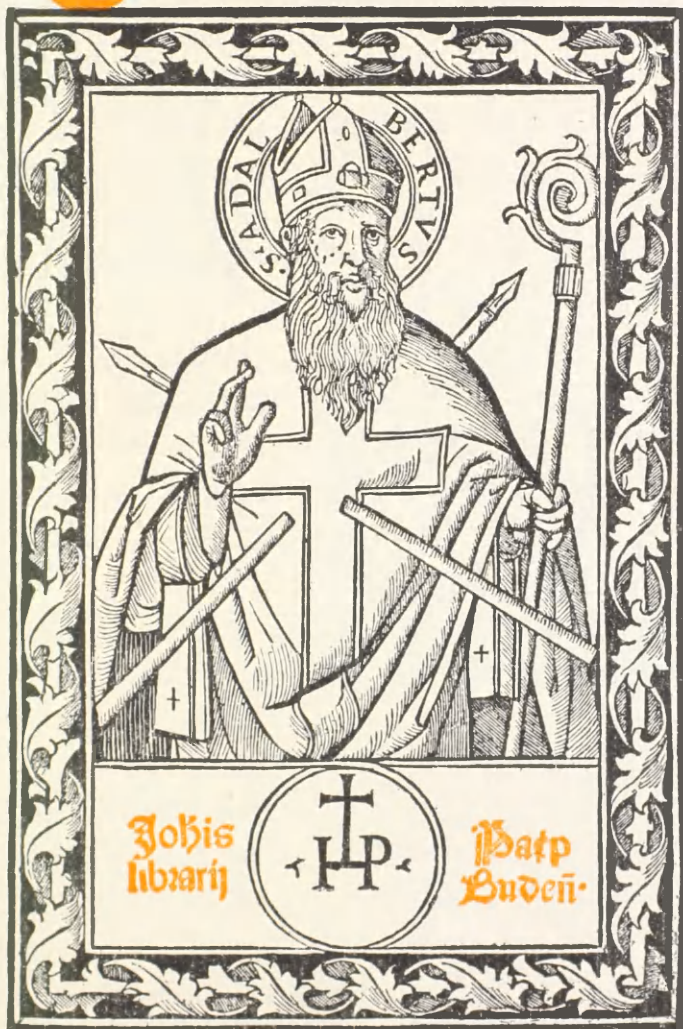
tag tanulmányozta, és közelebb részletes ismerteiését fogja közzé tenni.

** KNAUZ NÁNDOR: A magyar egyház régi mise és zsolozsmakönyvei. (Esztergom 1870.) 17—49.

Missale Strigoniense

Mouissime
impressum

AZ 1511-İK ÉVI ESZTERGOMI MISSALE CZIMLAPJA.

A Nemzeti Múzeum birtokában levő példányról.

cuius largitor es muneris:
operis est o diſpoſitor. **Per.**
Corn. Et tce ſic benedicetur
omnis homo qui timet domi-
num: z videas filios filiorum
tuorum: pacē ſuper iſrl **Cōp.**

Queſumus omnipo-
tens deus: inſtituta p-
uidentie tue pio fauore co-
mitare: z qui hos legitima
ſocietate connectis: longē-
uā pietate cuſtodi. **Per.**

Conſulante deo z domi-
no noſtro ieſu chriſto cui eſt
noſtre bone operatiōis z la-
boris ſemper honor z gloria
Miſſale ſm choꝝ archiepa-
tus Strigoniē. eccleſie cū
omnibus requiſitis: z alijs
multis ſuper additis ſtudio-
ſiſſime reuiſum correctum z
emendatū: Alma venetiaꝝ
vrbē quibus imprimendis:
Maxima diligentia ac ſoli-
citudine Nicolai de frank-
fordia germani.

Cſereniſſimo Ladislao
Rege vngarie atq; Bohe-
mie fauſtiſſime regnante.

Diuine Cultus Anſtitutes
Reuerēdiſſimus dñs. dñs
Thomas ſcē Romane ec-
cleſie epus Cārdinalis atq;
Archieps Strigoniēſis.
priarche Cōſtātinopolitani
iuſſu z impenſis ſpectabilis
vir Johānis paep Librarij
Budeñ. Anno domini.
M.CCCCCXI. kl. Augu.

Regiſtrum.

kl. a b c d e f g h
i k l m n o p q r s
t v x y z z z z
A B C D E F G
H I J K L M N O
P Q R S T
Omnes ſunt quaterni pre-
ter s q eſt duernus z pre-
ter T qui eſt ſexternus.

Ad Maximum Antistitem. D. Thomā Cardī
nalem & Archiepiscopū Strigoniensem
Philippi Beroaldi Bononiensis

EPISTOLA.

Yneas ille Pyrrhi regis legatus singulari
c memoria memorabilis / qui Senatū Ro/
manū cōstare dixit ex Regibus : si hoc no/
stro æuo renatus cōtemplaret' Senatū Pōtificiū hoc
est Cōsistoriū Cardinaliū / haud dubie diceret non
Regū sed deorū illud eē conciliū. & n. qd sunt aliud
Cardinales / q̄ humana numina / q̄ terrena sidera / & Senatus
Religionis sacrosancta fastigia ? In quorū ordinem deorum.
cooptari paucissimis mortaliū datū ē. In quorū albo
tu iā pridē Antistes maxime es cōscriptus. nec ime/
rito. Tu prudētia cōsilio auctoritate tāta præcellis/
ut inter principes Pānoniæ refulgeas / uelut iter mi/
nores stellas luna splendet / ut sacratissimus & oī
cū honore mihi nominādus Rex Vuladislāus tibi
uni habenas pānōici Regni moderādas crediderit /
ut sine te nihil altum suscipiat ac meditet'. Tu uero
istar optimi gubernatoris clauū rectū tenēs id agis
id curas / eāq; operā das / ut cymba tutelæ tuæ credita
i uado salutis portuq; tutissimo cōsistat. Tu religio / Religio /
ne / qua cōstat uita mortaliū / quæ hominis ppria ē / sus cardī
quæ nos deo cognatos efficit ac uiculis pulcherrimo nalis.
cōnectit / tāta præpolles / ut nihil qcq; apd te antiquus Theose /
sit religiōe / ut theosebiā / sic. n. dei cultus nominat' / bia.

A

ben kiállított hártvakézirat. Az arabeszkos díszkerettel befoglalt címlap alján Erdődi Tamás címere látható, egy kivakart korábbi címernek helyén; mi arra utal, hogy a kézirat más (talán Mátyás király) számára készült.*

Még nagyobb jelentőségű egy másik kézirat, mely neki ajánlatott föl, bár Mátyás király és Beatrix részére készült.

Ranzan Péter, siciliai püspök, mint a nápolyi király követe, két esztendeig tartózkodott Mátyás udvaránál. Hazájába visszatérve, megírta Magyarországnak rövidre foglalt történetét, melyet Mátyás királynak és nejének kívánt ajánlani. Díszesen kiállíttatta a kéziratot, melynek az ajánló levél kezdetét tartalmazó lapjára helyezett miniature festmény azon jelenetet ábrázolja, a mint a trónon ülő Mátyásnak és Beatrixnak könyvét az ajánló főpap átnyújtja. A lombdíszítményekből álló lapkeret aljára két címert festetett: Mátyásét és Beatrixét.

De mielőtt a könyvet bemutathatta volna, Mátyás király meghalt. A püspök megtartotta azt, és az ő elhunytá (1492) után, könyvtárában találta rokona, Palermoi János dominikánus szerzetes. Ez értékesíteni és rendeltetése helyére juttatni óhajtván a becses kéziratot, arra határozta el magát, hogy Erdődi Tamásnak ajánlja föl. Ezért a címlapra Mátyás és Beatrix címerei helyébe II. Ulászlóét és Erdődi Tamásét festette, valamint Ranzanus ajánlólevele elé a primáshoz intézett saját ajánló levelét helyezte, a melyen, mintegy párkép gyanánt, azon jelenet van ábrázolva, a mint a trónon ülő magyar primásnak János atya a kéziratot átnyújtja.**

Beroald Fülöp, a bolognai hírneves humanista, egyik (1503-ban) nyomtatott munkáját, mely Pythagoras bölcseletét tárgyalja, Erdődi Tamásnak ajánlotta. Miután az

* A Nemzeti Múzeum könyvtárác

** A Nemzeti Múzeum könyvtárác.

ország kormányzásában kifejtett tevékenységét magasztalta, ekkép folytatja: «Nagy férfiaknak, a közügyek intézőinek nem illő az egész éjszakát álomnak szentelni. Te is fukarkodol az álomnak szánt idővel; rövid órákat engedsz a pihenésnek; éjnek idején virrasztva lerovod a vallásos ember tartozását Isten iránt, egyszersmind az olvasmányok legédesebb táplálékával erősíted s üdited lelkedet Benned a tudósok pártfogójukat, a tanulók segélyzőjüket tisztelik; a tudományosság számos jelöltjét, kik Olaszországba vándorolnak elméjük kiművelésére, utiköltséggel ellátod, és szükségleteikről bőkezűen gondoskodol.»*

VI.

A köszvény sok esztendő óta lassanként aláásta Erdődi Tamás egészségét. Az 1519-ik esztendő folytán szélhűdés is érte, és már halálának híre terjedett el. A mikor fölépült, a velencei követ azt irta róla: «öreg ember, rövid ideig fog élni.»** Az 1520-ik év őszén a köszvénybaj anynyira megtámadta kezeit és lábait, hogy egészen mozdulatlanságra volt kárhoztatva.

De lelke erejének teljes birtokában maradt; a mit magatartása a Frangepánok irányában érdekesen tanúsít.

Corbaviai János 1518-ban pert folytatott Frangepán Bernát és fiai ellen, mert egyik várát erőhatalommal elfoglalták és az őrség egy részét felkonczolták. Ezek, mikor a királyi ítélőszéknél a nagyobb hatalmaskodás büntetésében, a jószágvesztésben elmarasztaltattak, azon hitben, hogy Erdődi Tamás volt az ítélet kieszközölője, boszút esküdtek ellene.

* A dedicatio szövegét közli gróf KEMÉNY József Történelmi és Irodalmi Kálászk. 57.

** Bon Alajos 1519 július 28-ikán zárjelentése És Erdődi Tamásnak, titkára részére adott (alább idézendő) utasítása.

Mikor, az 1519-ik év elején, a primás súlyos betegségbe esett, erről Bernát gróf értesülvén, fiát Ferdinándot, fegyveres csapattal, a primás horvátországi birtokaira küldötte, azoknak egy részét elfoglalta, más részét feldúlta, jobbágysai közül számosakat leöletett és rablánczra fűzve elhurczolt. Majd egy várat, melyet a primás jobbágysainak a törökök ellen megoltalmazására építtetett, ágyukkal ostrom alá vett, az őrségből többeket megölt, és habár a várat megvivnia nem sikerült, az alatta levő mezővárost kirabolta, a templomot is feltöretvén, kifosztotta.

A primás unokaöccsei nem nézték ezt tétlenül. Fegyveres népekkel ellenállottak, és a szenvedett sérelmeket a Frangepán-jószágok pusztításával torolták meg. Egerszermind a Bernát gróf által elfoglalt Kupecsina nevű birtokukat visszafoglalták.

De a Frangepánok, — habár a király rendeletet bocsátott hozzájuk, hogy további erőszakos tényektől tartózkodjanak, és ha netán panaszuk van, azt a királyi törvényszék ítélete alá bocsássák, — nem nyugodtak meg; éjnek idején a nevezett birtokra törvén, azt újból feldúlták és megszállották.

Ekkor a primás és unokaöccse, a zágrábi püspök, az ügyet a király elé terjesztették, ki (1520 szeptember havában) Bernát grófot maga elé idézte és menvédet is küldött neki. Ez azonban nem jelent meg, folytatta ellenséges magaviseletét; sőt fiához Kristófhoz, ki mint császári kapitány Németországban parancsnokolt, fordult segítségért. Ez onnan levelet intézett a primáshoz; durva szavakkal fenyegetődzött, hogy a családja ellen elkövetett méltatlanságokért boszút fog állani, és nem nyugszik míg a primást, ha másképp nem lehet, orgyilkos fegyverével, el nem pusztítja.

Sőt Horvátországból a primáshoz tudósítások érkeztek, hogy Kristóf gróf felbérelt néhány rablót, kik a primás

és testvérei életére törjenek, őket fegyverrel vagy méreggel végezzék ki.

A primás ekkor követeket küldött Németországba régi barátjához, Láng Máté bibornokhoz, kinek nővérét bírta Kristóf gróf nőül. Előterjesztette a történeteket, és közbenjárását kérte ki oly czélból, hogy a Frangepánok Németországból támogatásban ne részesüljenek. Ez esetben — írja a primás — képes lesz magát és rokonait megoltalmazni; mert el van határozva az erőszakot erőszakkal viszonzni. Egyuttal kéri a bibornokot, intse meg Kristóf grófot, hogy hagyjon föl méltatlan magaviseletével, mely tisztességes emberhez, előkelő család sarjához nem illik; mint lovagias férfiú, nyíltan lépjen föl, ne pedig ármánnyal, és meglátja, hogy magához méltó ellenfélre fog találni!*

Igy írt a nyolczvanéves aggastyán. Ő ekkor — 1521 elején — Esztergomhoz volt bilincselve, és hónapokon át nem jelenhetett meg az udvarnál. De sűrűn keresték föl előkelő személyek.

Vendégszeretete ország- és világszerte ismeretes volt. Egyik velencei követ írja, hogy Esztergomban «nagy udvart tart, és gazdag asztala van; bárki jőjjön hozzá, akár hat hónapig maradjon is, bőséges ellátásban részesül, lovaival együtt; az idegenek, kik Magyarországra jönnek, mind fölkeresik; mert nagyon szeret állami ügyekről beszélgetni.»**

Az 1521-ik év elején, január közepe táján, a ferrarai herczeg küldötte jelent meg nála, a kevéssel azelőtt elhúnyt Hippolyt egri bibornok-püspök hagyatéka tárgyában, melyet a király a végvárak céljaira lefoglalt. «Kész-

* A primás által követe részére adott utasításának egykorú (dátum nélküli) példánya Galgócson. Hogy 1521 elején iratott, kitűnik abból, hogy azt jó idővel meg kellett előzni a Frangepánokhoz

szóló királyi idéző iratnak, mely pedig 1520 szeptember 4-ikén állíttatott ki. (Szentén Galgócson.)

** Bon Alajos 1519 július 28-iki zárlatja.

séggel teszek meg mindent — mondá a bíbornok, fájdalmas sóhajjal — de én már csak olyan vagyok, mint a kiszáradt fa!»

Néhány héttel utóbb egy másik ferrarai küldött járt nála, kinek a cancellárhoz intézett sajátkezű levelet adott át, bár megírása nagy megerőltetéssel járt.*

Február első felében a velencei köztársaság követe Orio Lőrincz kereste fel, közölte vele a törökök készülteiről érkezett híreket, és panaszosan előadta, hogy a magyar országtanács tagjai méltánytalan igényeket támasztanak a signoria irányában, melynek pénztárát saját szükségletei egészen kimerítik.

A primás köszönetet mondott közléseiért. Hangsúlyozta, hogy minden időben igyekezett szolgálatára lenni a köztársaságnak, mintha csak polgáraihoz tartoznék; folytatni fogja ezen igyekezetét haláláig; sok ellensége van a signorianak, de ő mindig barátja volt.

A törökök felől érkezett tudósítások fájdalmasan érintették. Itt volna az ideje — jegyzé meg — hogy a keresztény hatalmak végre egyesüljenek a közös ellenség leküzdésére.

Elmondotta, hogy gróf Frangepán Bernát, gróf Corbaviai János és több más horvátországi úr összeesküdtek, és adófizetést ajánlanak a töröknek; már is a boszniai basától menedéklevelet kértek a portára küldendő követők részére; de ezen tervet megghiúsították a zágrábi püspök és Erdődi Péter, kik viszont a magyar királyhoz, a pápához és a signoriához fordultak támogatásért.

Szólott azután a Ferdinánd főherczeg és Anna herczegnő között létesült házasságról, melyben a császár és

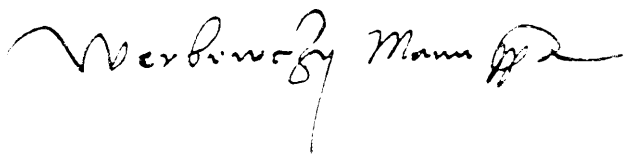
* Erdődi Tamásnak 1521 január 12- és martius 18-ikán, Bonzagninak január 7-ikén Egerből, február 6-ikán Esztergomból, Caprilinak január 16-ikán Esztergomból, január 18-ikán Budáról a ferrarai herczeghez írt leveleik.

a velencei köztársaság között az állandó békesség zálogát látta.

Végül sajnálatát fejezte ki, hogy More Fülöp, Venczebe küldetvén, pénzsegély kérésével bizatott meg; ő ellemezte, de a signoria ellenségei győztek; most már igyekezzék a signoria a segély ügyét lehetőleg kedvezően elintézni.

A velencei diplomata három napot töltött a primási udvarnál.¹

Alighogy távozott, Verbőczy István tette bucsulátogatását, mielőtt, mint a császárhoz küldött országos követség tagja, Worms felé útra kelne. Hogy a birodalmi gyűlésen illő fénynyel léphessen föl, a primás saját kincstárából többféle értéktárgyat bocsátott rendelkezésére;² egyebek között néhány ezüst tálát, melyek azon nevezetes alkalommal is használatban voltak, mikor Luther Mártont Verbőczy

55. VERBŐCZI ISTVÁN NÉV-ALÁÍRÁSA.

ebédre hívta meg, oly czélból, hogy bizalmas társalgásban az ő megtérítésére tegyen kísérletet.

Martius havában a havasalföldi vajda követei jelentek meg a királyi udvarnál; biztos tudósításokat hoztak a felől, hogy a törökök készülletei Magyarország ellen irányulnak. A király fölhívást intézett a primáshoz, hogy banderiumát tartsa készen, hogy a mikor a szükség kívánja, a török ellen küldhesse.³

Majus első napjára összehívatott az országgyűlés, hogy

¹ A velencei követ 1521 február 8- és 13-iki jelentései.

² Verbőczy térítvénye, 1521 február

24-ikén Esztergomban keltezve. (HORVÁT ISTVÁN: Verbőczy Emlékezete. II. 200.)

³ Orio martius 22-iki jelentése.

az ország védelmére a szükséges intézkedéseket megtegye. A válságos helyzetben a primásnak nem volt maradása Esztergomban. Budára utazott. Megtört, meggörnyedt testében a lélek megőrizte hajdani erejét. Kocsin vagy hordszéken gyakran vitette magát a királyi palotába; mikor pedig ki nem mozdúlhatott szobájából, magához kérte az urakat.¹

Azonban a veszély küszöbén sem ébredt föl a hazafias áldozatkészség és önmegtagadás szelleme. Szenvedélyes viták töltötték be a tanácskozásokat. A gyűlés eredmény nélkül oszlott el.

Még a lovagias érzés is kihaltnak látszott a lelkekből. Anna hercegnő és Ferdinánd főherceg menyekzőjére nem vállalkoztak főurak, kik az üdvözlő² küldöttségben részt vennének. A költséget sajnálták. Ellenben a primás ez alkalommal is fejedelmi bőkezűséget tanúsított. Tízezer arany értékű nászajándékkal kedveskedett elhúnyt királya leányának.²

VII.

Június első napjaiban visszatért Esztergomba.³

Az izgalmas jelenetek, melyeknek Budán tanúja és részese vala, valamint az utazás fáradalmai kimerítették erejének végső maradványát.

De azért még haza érkezte után sem kimélte magát. Hordszéken vitette magát a templomba és más helyekre.⁴

Végre június 11-ikén a végkimerülés ágyba kényszerítette. Érezvén a halál közeledését, teljes nyugalommal

¹ Caprili levele a ferrarai herceghez 1521 május 17-ikén Budáról és Orio május 15-iki jelentése.

² A velencei követ június 3-iki jelentése.

³ A velencei követ június 10-iki jelentése.

⁴ Említi ezt a velencei követ június 16-iki jelentésében.

készült az örökkévalóságba. Rendes gyóntatójának, Kelemen mesterkanonoknak meggyónt, mire ágya köré gyűjtven rokonait, káptalana tagjait és az udvari személyzetet, az érseki helynök kezeiből az Úr testét magához vette, és az utolsó kenetben is részesült.

Ekkor András nagyprépost figyelmeztette, hogy a mennyiben ekkorig végrendeletet nem alkotott volna, most rendelkezék az Isten által neki adott ingó és ingatlan vagyona felől.

A primás tiszta és érthető hangon azt válaszolta, hogy ingatlan javairól már alkotott végrendeletet, melyet Lajos király megerősített; és kívánja, hogy mindaz a mi abban foglaltatik, pontosan megtartassék.

Miután pedig káplánja, Cherubin mester által, a három függő pecséttel ellátott királyi okiratot előhozatta, jelenlevő kedvencz unokaöccséhez, Erdődi Péterhez, azon kérelmet intézte, elégedjék meg azon birtokokkal, melyeket életében neki tényleg átadott, és fogadja megnyugvással a végrendeletben levő intézkedéseket.

Péter úr, megindulva és zokogva, biztosítá bátyját, hogy a végrendelet minden betűjét tiszteletben fogja tartani; sőt kész, ha a bíbornok kívánja, mindent a mit tőle kapott, bárkinek átengedni.*

Hátra volt még az, hogy ezen oklevélben nem foglalt birtokairól és ingóságairól intézkedjék, a mit káptalana prépostjának figyelmeztetésére készséggel megtett. Számos tanú jelenlétében mondotta tollba utolsó akaratát.**

Valamint előbb családjának fényéről gondoskodott, most egyháza és hazája iránt tartozó kötelességeit kívánta teljesíteni.

* A sági convent által kiküldött káptalani ember által 153. január 19-ikén kihallgatott tanuk vallomásai. Magyar Sion. 1867. évf. 687.

** Ezen végrendelet szövegét — sajnos — ekkorig nem ismerjük. Egyes részleteit egykorú tudósításokból és későbbi oklevelekből tudjuk.

A királynak, a végvárak megerősítésére, 40,000 arany forintot hagyományozott.¹

Az általa alapított esztergomi kápolnának, illetőleg a kápoltalannak, mely a kápolnában az isteni tiszteletet végezni volt hivatva: a somogymegyei Szinyér kastélyt, a hozzá tartozó uradalommal; Gyöngyös mezővárosnak általa zálogczímen birt negyedrészt; a borsodmegyei Czekin faluban egy birtokrészt; Budán és Pesten egy-egy házat; ingó vagyonának egyik felét.

«Lelke üdvének javára, szegények segélyezésére és az isteni tisztelet fényének emelésére» ingó vagyonának másik felét hagyta.

Ezen intézkedései végrehajtóiúl fölkérte: Szakmári György pécsi püspököt s királyi cancellárt — kiről előre tudta, hogy a primási széken utóda lesz — András esztergomi nagyprépostot, Tasnádi Tamás esztergomi segéd-püspököt, Ibrányi Tamás és Vajai Ferencz esztergomi kánonkokat, Paksi János és Dësházi János világi urakat.²

Lelki és anyagi ügyeinek rendezését már csak kevés napig élte túl. Fájdalom és küzdelem nélkül, mint a kialvó mécs lángja, aludt el az örök álmra, június 15-ikén, esti 10 órakor.³

A király, a Budán levő főpapok és urak kíséretében, Esztergomba jött, hogy az ország első főpapijának ravatalánál megadja a végső tiszteletet, és az általa épített kápolna sírboltjába kísérje porhüvelyét.⁴

A gyászban, melylyel atyja legbizalmasb tanácsosának

¹ A velencei követ 1521 június 28-iki jelentése.

² A végrendeleti végrehajtók és More László között 1522 augusztus 22-ikén megkötött egzség. — II. Lajos király rendelete Dësházihoz 1523 július 22-ikén; — II. Lajos oklevele 1524 augusztus 24-ikén. — Az esztergomi káptalan nyilatkozata 1524 augusztus 25- és 1527 július

5-ikén. — az egri káptalan oklevele 1540 augusztus 22-ikén. (Magyar Sion. 1867. évfolyama. 440. és köv. lapok.)

³ A velencei követ 1521 június 26-iki jelentése és a primási udvari orvosnak, Muzzarelli Jánosnak 1521 július 21-iki levele a ferrarai herceghez.

⁴ Muzzarelli idézett levele.

elhunyta lelkét betöltheté, nagybátyja, Zsigmond király, híven osztozott. «Felséged és országa — írja neki — magas méltóságú és bölcseségű, személye és a közügy iránt lelkes ragaszkodással viseltető tanácsost és főurat vesztett el benne; mi és egész fenséges családunk leghívebb barátunktól, jóakaróinktól, úgy szólván atyántól fosztattunk meg!»¹

*
* * *

Azon válságos napokban, melyek Erdődi Tamás halálát követték, mikor a török hadak Szabácsot, Szörényt és Nándorfehérvárt vívták, a felmentő sereg fölszerelésére a kincstár képtelen volt, az urak pedig áldozatokat hozni vonakodtak: a király igénybe vette a primás gazdag hagyatékát.

Már június 25-ikén küldötte II. Lajos egyik titkárát Szakmári Györgyhöz, a fő végrehajtóhoz, ki az elhunyt primás kincstárát és lakosztályát lepecsételte volt, hogy a hagyatékban találtató készpénzt szolgáltatassa ki.² Negy nappal utóbb sürgetően ismételte parancsát. «Fejünk és az egész ország forog kockán» jegyzi meg követelésének igazolására.³

A végrehajtók nem késtek engedelmeskedni, föntartván a hagyaték igényét a megtérítésre. Összesen 41,000 forintot szolgáltatott ki.⁴

Azonban ez csak egy csepp volt a közszükség tengerében. A király csakhamar a hagyaték értéktárgyaira is rátette kezét. Elrendelte az összes ingóságok: az asztali készletek, ékszerek, bútorok, szőnyegek, a raktárakban fölhalmozott vászon-, posztó- és selyemkelmék elárúsítását.⁵

¹ A dátum nélküli levél egykorú másolata a varsói állami levéltárban.

² Szakmári Györgynek 1521 június 21-ikén Ibrányi Tamás bíbornokhoz intézett levele. Magyar Sion. 1866. évf. 132.

³ Az 1521 június 29-iki királyi rendelet ugyan ott 203.

⁴ Lajos királynak 1523 szeptember 14-iki oklevele.

⁵ Az imént idézett királyi rendelet

A sietségben és zavarban, mit a haszonlesők táborá kizsákmányolt, a nagyértékű hagyaték valóságosan prédára bocsátattott. Az ezüst asztali készlet sorsáról a ferrarai herczegnek, Budán levő ügyviselője így tesz jelentést.

«Három napon keresztül az ezüst edényeket úgy hurczolták össze-vissza, mintha cserépből lettek volna. Némelyek szerint összes súlyok 300 mázsát tett ki. Egyik aranyműves állította, hogy 100 mázsánál minden esetre több volt. Látni lehetett szarvas-, szárny- és szarv-idomú asztaldíszeket, roppant nagyságú edényeket, melyek császári udvartartáshoz is illendők lettek volna. A tiszta ezüstöt 7—8, az aranyozottat 8—9 arany forintra becsülték márkánként. De az aranyozottat is 6 sőt 5 forintért bocsátották árúba. Olyan vásár volt, melyet nem lehet leírni. Egyik aranyműves, többi között, jó mester kezeire valló domborművekkel díszített edényeket vett, márkánként 7 forintért; pedig ő maga esküvel erősíti, hogy 14 forinton alul nem készíthetné. Van a ki 70 forintért vett egy kupát és néhány nap alatt 30 forintot nyert rajta. Találkoztak urak, kik zsidók által magok számára sokat vásároltattak össze. Így elvesztegették azt a kincset, melyet' elhúnyt birtokosa annyira féltékenyen őrizett; pedig ha maga idején helyes módon értékesítik, elegendő lett volna arra, hogy a belőle befolyó pénzösszeggel a török támadást föltartóztassák».*

II. Lajos az ily módon lefoglalt értékekért kárpótlásul, a hontmegyei Damásd várát, a hozzá tartozó uradalommal, adományozta az esztergomi kápolnának, illetőleg a káptalannak.**

szól «ezüst tányérok, tálak, kanalak, vil-lák, kupák, medenczék, korsók, palacz-kok, sótartók, gyertyatartók, aranylán-czok, gyűrűk, drágakövek, posztó-, vá-szon- és selyemkelmék, függönyök, sző-nyegek és más egyéb butorok felől.»

* Caprilinak 152 július 29-ikén kelt levele Budáról.

** II. Lajos királynak 1523 szeptember 14-dikén ezen adományozásról kiállított oklevele. Esztergomi Káptalan Okmány-tára. 45.

A mohácsi vész után János király is igénybe vette Erdődi Tamás hagyatékát. Kápolnájának arany-ezüst felszereléséből 5675 forint értékű tárgyakat vett át, hogy azokat pénzverdébe küldve, legsürgetőbb szükségleteire némi fedezetet találjon. Kárpótlásul jószágok adományozását ígérte.*

Mindazáltal a kincsek egy részét meg tudta menteni a káptalan gondossága, melynek a nagyértékű zománczos feszület fönmaradását is köszönhetjük. A kápolna szintén túlélte századok viszontagságait. Míg a régi székesegyház, az ostromok rombolásai következtében, teljesen elpusztult, a déli oldalán, kissé emeltebb helyen épült kápolna épségben maradt. A törökök a szentek szobraiit eltávolítván, azután imaházzá alakították át. Kiűzetések után 1683-ban az esztergomi káptalan, a távolból is, mert Nagyszombat volt székhelye, sietett intézkedni, hogy a kápolna a kath. isteni tiszteletnek visszaadassék, és egy javadalmas papot állított oda, ki az alapító szándéka szerint naponként misét mondjon.

Igy állott elszigetelten, a Duna fölött emelkedő domb fokán, a régi századok művészetének és vallásosságának ezen utolsó maradványa. A város és vidékének lakossága különös kegyelettel viseltetett ezen kápolna, és a szent Szűznek a XVIII. század elején oda helyezett képe iránt. Főleg Mária-ünnepeken tömeges búcsújárások keresték föl.

Mikor Rudnay Sándor primás az új székesegyház építéséhez hozzáfogott (1824), arra határozta el magát, hogy a kilencz ölnyi távolságban álló kápolnát az új épülethez csatolja. Belső márvány burkolatát és egész felszerelését, 1600 darabban, szétszedette. A XVI. századbeli írók, Oláh Miklós és Ursinus Velius, által magasztalt, aranytól és

* Verböczi István 1530 február 6-iki oklevele. Magyar Sion. 1867. évf. i. h.

ezüsttől ragyogó kupolája azonban nem volt megmenthető; miért is az új kápolna fölé téglából közönséges kúp-boltozat építtetett, mely az épület egyéb gazdagon díszített részeitől feltűnően elütött.

Simor János bíbornok-prímás kegyelete megszüntette e visszas disharmóniát (1875). Díszes faragványokkal ékes-

59. AZ ESZTERGOMI KÁPOLNA A XVIII. SZÁZADBAN.

kedő márványboltozatot emeltetett, melynek gerinczhordozói izléses rosette-be futnak össze, míg az általuk határolt mezők aranylapjain, Rafael vatikáni loggiáira emlékeztető, virágfüzerek pompáznak. Egyidejűleg az egész kápolna márványburkolatát újra fényesíttette, sok részletét megaranyoztatta; az oltárra carrarai márványból új szentségházat állíttatott; míg a káptalan szent István és László dicső királyainknak, olasz művész által carrarai márványból készült, szobrait helyeztette az oltár fülkéibe.*

A múlt század első felében, a kápolna restaurációja alkalmával, fölszínre került egy nagybecsű ékszer: Erdődi Tamás főpapi nyakláncza és keresztje.

A kereszt szokatlanul kis mérveket tüntet föl (4 cm.

* Emlékkönyv Simor János aranymiséjének ünnepére (1886.) 105.

hosszú, 3 cm. széles). De annál inkább kelt csodálatot az ötvösmester művészete, melyet a parányi téren kifejteni képes volt. Szép rajzot gondolt ki, a gazdag változatú

60. ERDŐDI TAMÁS FŐPAPI LÁNCZA ÉS KERESZTJE.

idomokat kedves öszhangzású zománcszínekkel borította el, nemes foglalású drágakövekkel ékesítette.

Az ékszer két alkatrészből áll. Ugyanis egy keret hátteréből emelkedik ki a kereszt kimagasló felülete, melyet laposra csiszolt kövek: rubinok, gyémántok és smaragdok

borítanak. Ezek e szerint a nemzeti színeket állítják elő; de egyúttal, az egyházi symbolika értelmében, a hit, remény és szeretet erényeit jelezik. A mester itt beérte az egyszerű, de erős színhatással. Síma felületű aranyos tokszél kereteli be a köveket, és mindegyik kő négy sarkán mintegy kampós nyújtvány tűnik föl a borda végén. A foglaltványok, a kor ízlése szerint, tornyocskák formájára épültek. A keresztet feketére zománczolt szélének ékes vonalú rajza szembetünően emeli ki a dústagozású és domborművekkel ékeskedő keretből.

Ezen keret és a kereszt mindegyik külön önálló kis mesterművet képez; de a művész olyan gondosan tudta azokat összeilleszteni, hogy sehol sem támadt rés vagy hiány. Kecses hajlású csigavonalak, szalagos tekercsek, gúlak és bogyók nagy változatosságot és gazdag kidomborodásokat adnak a keresztnek, mely ötféle zománcz színpompájában ragyog. Ezen színek elhelyezésében tanúsított ízlés és ügyesség kiváló mesterre vall, kit valószínűleg az olasz ötvösök sorában kell keresnünk.

A kereszt belül üres, és így ereklyék befogadására volt hivatva.

Főlemelhető hátlapjának lemezét, fehér zománcz közepett, keleti modorban componált, vonalas diszítményű rajz borítja.

A kereszthez teljesen méltó a láncz, melyben vésett gerinczű karikák és hosszúkás szemek váltakoznak, amazokat világos kék és fehér zománcz borítja, ezeket szalaggal körülvett korong két részre választja, hozzájuk simuló zománczolt gerezdek, szalagok és gyümölcsök díszítik.

Úgy a kereszt, mint a láncz olasz művészetre vall. Amaz a láncznak töredékével (három nagyobb és három kisebb rész) Jankovich Miklós gyűjteményébe és azzal a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárába került; a láncz-

kerék és Vörösvár, a körös- és varasdmegyei uradalmak Erdődi Péter utódait uralják. A több ágon virágzó család ugyanazon czímerrel él, melyet megalapítójától örökölt, és kegyelettel őrizi a levéltári és művészeti kincseket, melyek ettől szállottak rá.

Mintha akaraterejének hatalma rendelkezéseit a tartósság biztosítékaival fölruházni képes lett volna! Mintha holta

62. A BAKÓCZ-ÉREM HÁT LAPJA.

után sem szűnt volna meg hű kísézője lenni a szerencse, mely életében követte, és melynek jelképét a tiszteletére veretett emlékéremen méltán állította elő a művész.*

Mig ugyanis az előlapra a durva, de erőteljes vonásokat feltüntető arczképet helyezte, hátsó lapján a szerencse istenasszonyát ábrázolta, a mint delfinen állva, háborgó

* Az előlapon a következő körirat olvasható:

THOMAS. CAR. STRIGON. VNGA. PRIMAS

«Tamás esztergomi bíbornok, Magyarország Primása.» A hátlap köriratja:

SVM. DEA. VIRTVTI. IVRE. LOCATA. COMES.

(«Istennő vagyok, az erény mellé joggal helyezett kíséző.» A mely mondás a szerencse Fortuna istennőjének ajkaira adatik.) Az éremnek egy bronz példánya a M. Nemzeti Múzeum éremtárában őriztetik. Az érem rajzát és leírását legelső ízben Török János tette közzé. Magyarország Primásai. I. 164.

tengeren, kedvező szelek által dagasztott vitorlájával biztosan halad előre a szirtek közepett.

Csakugyan élete hajója, háborgó tengeren, sokféle szirtek közepett, páratlan szerencsével haladott.

De nem dicsekedhetett hasonló szerencsével a magyarországi egyház hajójának kormányzásában. A felelősség nagy súlya terheli emlékét azért, hogy mikor a vallásszakadás közelgő vihara kitört, nem állott biztos kikötőben a hajó, és az ellenállás képességét nélkülözte a hajós nép.

Egy gyászos egész századnak kell eltelni, míg az ő dicsőséges utódja, PÁZMÁNY PÉTER, a vallásos buzgóság, a tudományos műveltség és a nemzeti nyelv varázs eszközeivel hajdani virágzásának és hatalmának révpartjára vissza vezetheti!

63. SZÖVEGDÍSZ BAKÓCZ 1511. ÉVI MISSALÉJÁBÓL.

A FORRÁSOK.

A jelen munkában felhasznált kiadatlan okiratok: a magyar országos levéltárból, az esztergomi primási és káptalani levéltárakból, a gróf Erdődi család galgóczi és monyorókeréki levéltáraiból, valamint a müncheni állami levéltárban őrizett brandenburgi levéltárból vétettek. De túlnyomó részben, ekkorig kiadatlan diplomatiái irományok használtak föl, melyek az olaszországi állami levéltárakban őriztetnek. Mivel nem látszott célszerűnek minden egyes jegyzetben a lelhelyet is idézni, e helyen összeállítjuk ezek átnézetét. (A nagyobb számok a lapszámot, a kisebbek a jegyzet számot jelezik.)

Flórenczi állami levéltár: 126₂. 131₁. 132₁. 133₃.

Mantuai állami levéltár: 118₁. 120₁₋₃. 124₁₋₃. 125₂. 126₂. 127₃. 128_{1. 2}. 130₂. 133₂. 135₁. 141₄. 170₁.

Milánói állami levéltár: 23₁. 29₁. 31₁. 37₁₋₂. 41₁. 42₁₋₂. 43₁. 44₁. 45₁₋₂. 46_{1-2. 4}. 48₃. 49₁. 50₂. 52_{1. 3. 4}. 53₁. 55₁₋₄.

Modenai állami levéltár: 45₅. 53₁. 55₁. 56₁. 67₁. 68₁. 70₁. 71₁₋₂. 81₁. 83₂. 90₁. 92₁. 120₁₋₃. 122₁₋₂. 123₁₋₃. 126₂. 127₁₋₂. 128₁. 140₄. 142₁. 170₂. 184₁. 195₃. 197₃. 202₂₋₃. 203₁. (Ezen iratok másolatai, melyeket a milánói állami levéltár nagynevű igazgatója Cantu Cæsar felügyelete alatt készültek, az Akademia Történelmi Bizottságának kéz-irattárába őriztetnek.)

Velencei állami levéltár: 77₁. 78₁. 79₁₋₃. 80₂₋₃. 84₂₋₃. 85₂₋₃. 86₁₋₂. 94₁. 116₂. 129₁. 130₃. 147₁. 151₁.

Velencei szent Márk könyvtár: 20₁. 33₁. 40₁. 50₁. 56₂₋₄.

Velencei Museo Civico Correr könyvtára: 5₁. 88₁. 94₂₋₃. 95₁. 96₁. 97₁. 98₁. 99₁₋₂. 100₁. 101₂. 102₁₋₂. 103₁. 104₁₋₂. 107₁. 108₁. 109₁₋₂. 110₁₋₃. 111₁₋₃. 112₁₋₂. 113₁₋₄. 114₁₋₂. 115₁₋₃. 116₁. 120₄. 127₂. Pasqualigo ezen nagyérdekű jelentéseit, melyeket e sorok írója első ízben értékesített «Magyarország és a cambrayi liga» című tanulmányában (Századok 1882-ik évfolyam) Simor bibornok-primás és gróf Erdődi Sándor lemásoltatták. Az egyik példány a magas megrendelő könyvtárában, a másik a nemes gróf adományából e sorok írójánál van.

A velencei diplomatiái irományok a XV. század végéről és a XVI. század elejéről túlnyomó részben elenyésztek, és csak annyiban tartattak fenn, a mennyiben azokat Marino Sanudo, a velencei Senatus

tagja (a XVI. század első tizedében) ötvenhat nagy kötetre terjedő «diariumjába» egész terjedelmében vagy kivonatosan fölvette. Ezen diariumnak Magyarországot illető részeit (1491—1526) Wenzel Gusztáv közzétette a Történelmi Tár XIV., XXIV. és XXV. kötetében. Az egész diarium közzétételét 1885-ben megindította Velenczében a «Regia Deputazione Veneta di Storia Patria», és ekkorig (1889 február) a XXIV. kötig ért el.

A jelen munkában természetesen sokat merítettem ezen gazdag forrásból. A következő jegyzetekben nincs idézve ezen forrás: 85_{4—5}. 86_{1—2}. 87₁. 91_{1—2}. 117₂. 122₃. 131_{2. 4.} 132_{2—5}. 133₁. 137₄. 138_{2. 5.} 140₄. 141_{1—2}. 145₁. 149₁. 159₄. 160₁. 161_{1—2}. 163₁. 168₂. 171_{1—2}. 193₂. 195₂. 196₁. 197_{2—3}. 198_{1—3}. 199₃. 200₂.

HASONMÁSOK SZÖVEGE.

I.

AZ 1491-IKI SZERZŐDÉS UTOLSÓ LAPJA.

Lásd az egészet Firnhaber : Beiträge zur Geschichte Ungarns 1490—1526, 93—116. II.)

1. Sed quotienscunque talis casus in futurum accidet. Si
2. quidem is per capitaneos et officiales locorum determinari non possit, principes
3. ipsi consiliarios suos utrinque in aliquo loco competenti convenire faciant, et illis
4. plenam auctoritatem hujusmodi differentias sopiendi et prorsus tollendi concedant,
5. et quicquid per hujusmodi consiliarios decretum fuerit, id ab utraque parte observari
6. debebit. Postremo quantum ad castrum Costel pertinet, quod tanquam in presenti
7. bello hostiliter captum esset, inter alia, ut domino regi Wladislao assignaretur in
8. articulis precedentibus connumeratur. Conventum est, quod idem castrum
9. illius manibus, qui hoc hodie tenet, remaneat servitiis oneribus et impositionibus
10. generalibus ad colonos, uti aliis regni colonis fieri est consuetum, similiter et
11. protestatione fidelitatis de eodem castro regi Hungarie, uti ab antiquo introductum
12. est, ac aliis juribus, si quod quispiam ad idem castrum habere pretendit, semper
13. salvis. In quarum rerum robur fidem et testimonium has presentes litteras
14. scribi et sigillis nostris solitis communiri fecimus: Et pro majori securitate omnium
15. supradictorum manus nostras proprias hic infra subjunximus. Datum et

16. actum Posony die lune post festum Sancti Leonardi Anno domini Millesimo
17. Quadringentesimo Nonagesimo primo.
Az aláírások :
 Ego Thomas episcopus Jauriensis recognosco
 suprascripta manu propria.
 Ego Georgius de Bathor nomine patru
 mei domini Sthephani de Bathor waywode etc.
 .. scribere ignorantis recognosco propria manu
 Johannes de Sselnbergk cancellarius regni Bohemie
 manu propria.
 Ego Thomas episcopus qui supra pro domino utroque Ladislao
 de Gwth et de Rozgon qui scribere ignorant
 propria manu me subscripsi
 Benus von der Weitaml mein hant
 Wilhelmus Pemkircher
 recognosko manu propria
 Johannys de Rupow
 prothonotaryus regny
 Bohemie manu propria

II.

A ZÁGRÁBI MISSALE EGY LAPJA.

1. Te igitur cle	2. mentissime
3. pater : per	4. Iesum Chri-
5. stum filium	6. tuum dominum
7. nostrum : suppli	8. ces rogamus
9. ac petimus	
10. Hic se
erigat : Uti ac	
11. cepta habeas	
12. et benedicas :	Hic ter ponat signum crucis
simul super panem et vinum
13. in calice
dicendo	Hec do ☩ na : Hec mu :
14. ☩ nera : Hec sancta sacri ☩	
15. ficia illibata. In primis : que	
16. tibi offerimus pro ecclesia tua	
17. sancta catholica : quam paci-	
18. ficare : custodire : adunare : et	
19. regere digneris : toto orbe ter-	
20. rarum : unacum famulo tuo :	
21. papa nostro N. et Antistite nostro	

III.

BAKÓCZ TAMÁS SAJÁTKEZŰ LEVELE 1517-BŐL.

Jesus Christus Maria.

1. Venerande frater et amice. Literas Dominationis Vestre intellexi, placet quod judicia ista sund inchoata, que, sperandum
2. est, preter nonnullorum opinionem et factionem exitum etiam felicem habebunt. Advertabunt, non dubium,
3. magistri omnes et etiam alii, quo consulto interesse debebunt. Si magister Johannes Ellegy ab Johanne Kanisay
4. redibit et obfacere poteritis, quid rerum istic egit, rogo, rescribatis. Preterea rescribatis, quid Kenderessy
5. et Orbonaz in montanistarum negotio fecerint, et in quibus terminis res ea pendet, quum quidem
6. tale negotium contigisse nunquam memini. Puto tamen favore nonnullorum in fumum transibit, et periculum
7. atque damnum irreparabile huic regno pariet, ita tamen dico, si vera fuerint reperta, que
8. montaniste narrarunt.
9. Que de domino Stephano Amade scribitis, cognovi. Concordiam non fugio, graviter tamen et supra
10. honestum damnificari nolo, si potero. Propterea Dominatio Vestra, in qua plenam habeo fiduciam, agat,
11. ut decet pro fratre et pro justitia et curet, ut justitia calumpniam superet, et iniquitas
12. ac dolus veritatem et justitiam non supprimat, quod fecisse Dominationem Vestram non penitebit,
13. ad quod ut etiam alios dominos magistros scilicet et assessores inducat, vehementer oro.
14. Revera quantum damnum, tanti et majoris injuriam facio. Magistrum Ibranj illo mittere
15. nunc non possum, excusat se, quia res suas domesticas hoc presertim tempore disponere
16. habet, quod non ego sibi dedissem, quod habet etc. Propterea materiam hujus Amade teneat
17. Dominatio Vestra suspensam, donec eum vel alium quempiam idoneum mittere potero. Interea sunt
18. ibi Franciscus Literatus de Buda Vetere, alter magister Franciscus de Waija canonicus hujus ecclesie mee
19. quos Dominatio Vestra informet, quid agant, dicant et faciant, ubi opus erit. Non

20. aliud, nisi Dominationem Vestram bene valere cupio. Cui me et negotia mea meorumque omnia

21. (recom)mendo. Ex Strigoniensi arce, secundo die festi visitationis Marie 1517.

22. Vester Thomas Strigoniensis cardinalis etc.

23. manu sua raptim.

AZ ÉRMEK ÉS PECSÉTEK KÖRIRATAI.

A 36. lapon előforduló Sforza herceg érmének körirata: LVDOVICVS · MA(u-rus) · SF(orza) · VI(ce)CO(mes) · DVX · BARI · DVC(atu)s GVBER(nator). (Lásd bővebb leírását ez éremnek: Friedländer: Die Italienischen Schaumünzen 180. lap, az érmet pedig 35. tábla 2. Ezen érem Caradosso munkája 1488-ból.)

A 47. lapon előforduló VIII. Innocentius pápa érmének körirata: INNOCENTII · JANV ENSIS · VIII · PONT(ificis) · MAXI(imi). (Lásd bővebb leírását u. o. 176. lapon, az érmet 33. tábl. Ezen érmet Francesco Franciának tulajdonítják.)

Az 53. lapon előforduló Eszter Híppolyt érmének körirata: HIPPOLYTVS · ESTENSIS.

Az 58. lapon előforduló Kinizsi pecsétjének irata: P(aulus) · K(inizsi). (Lásd bővebben Nyáry: Heraldika 58. I. és VI. tábla, 49. ábra.)

A 61. lapon előforduló Rozgonyi pecsétnek körirata: S. COMITIS r. i. Rozgonyi Simon neve volna. (Lásd bővebben u. o. 58. I. és V. tábl. 47. ábra.)

A 78. lapon előforduló XII. Lajos francia király érmének körirata: † FELICE · LVDOVICO · REGNA(n)TE · DVODECIMO · CESARE · ALTERO · GAVDET · OMNIS · NACIO. (Lásd bővebben Friedländer id. mű 207. lap, az érmet 41. tábla.)

A 152. lapon előforduló Zápolyai J. pecsétjének körirata: WAY(vode) TRANS(ilvani) ET CO(mitis) SICV(lorum). (Lásd bővebben Nyáry id. mű 99. I.)

A 154. lapon előforduló Zsigmond lengyel király érmének körirata: D(omini) SIGIS(mundi) I(primi) R(egis) P(olonizae) P. P. (patris patriæ?) EF(figies) Ad VI-VAM · IMAGI(nem) AETA(tis) 60.

A 173. lapon előforduló Széchy-család címerének körirata: † S(igillum) · CO(m)I-TIS · NICOLAI · JVDICII · CV(r)IE · REGIE. (Lásd bővebben Nyáry id. mű 219. lap.)

A 174. lapon előforduló Szentgyörgyi Tamás pecsétjének körirata: (kezdődik a leghosszabb csillagágnál) † S · GRAU · THO] SANT · IORIGEN. (Lásd bővebben Nyáry i. mű.)

A 179. lapon előforduló Erdődi Tamás bíbornoki pecsétjének körirata: (Sigillum) THO(me) BA KOZ · CAR(dinalis) STRIGON(iensis) · ET · PATR IARCHE · CON]STANT(inopolitani) · LEGATI · HVNGARIE.

TARTALOM.

I. FEJEZET.

MÁTYÁS UDVARÁNÁL.

I. Származása. Testvérbátyja, Bálint, titeli prépost. Mátyás nemességet adományoz a családnak. Tamás születése. Iskolázása. Rangoni Gábor, erdélyi püspök és cancellár udvarába kerül. 5—9.

II. Mátyás sziléziai hadjárata. Erdődi Tamás magára vonja a király figyelmét. A királyi cancelláriában kap alkalmazást. Titeli préposttá lesz. Magatartása

Corvin János trónraemelése kérdésében. 10—17.

III. Győri puspökké neveztetik. Állása a kir. cancelláriában. A velencei követhez intézett beszéde. A király újabb czímeradományozó okirata. Mátyás halála. 17—24.

Jegyzet Erdődi Tamás családjáról. 24—26.

II. FEJEZET.

ULÁSZLÓ CANCELLÁRJA.

I. A királyválasztási mozgalmak. Erdődi Tamás álláspontja. Ulászló cseh királyhoz csatlakozik. Az országgyűlésen Corvin János ügyét védi. Tárgyalások Beatrixsal. Ulászló királylány választása. 29—38.

II. Tamás királyi cancellárrá neveztetik. Megáldja Ulászló és Beatrix színelte házasságát. Házassági alkudozások a milánói udvarral. 38—43.

III. A házassági alkudozások folytatása. Erdődi Tamás egri püspökké neveztetik. Vetélytársa Borgia Rodrigo bíbornok. A pápai megerősítés kieszközlésére tett lépések. Borgia pápává választatik és az egri püspökséget Sforza Ascanio herczegre ruházza. Erdődi Tamás alkudozásai Ascanioval. 44—53.

III. Esztei Hippolyt esztergomi érsek. Erdődi Tamás terve az esztergomi érseknek csere útján elnyerésére. A tárgyalások ez iránt. Eredmények. 53—56.

IV. Erdődi Tamás birtokszerzeményei. Királyi adományok. Corvin János adományai. Mátyás király zománczos feszületét megszerzi. Hunyadvárát igyekszik megszerezni. Örökösödési szerződése. Surlódása Váradi Péter érsekkel. 56—64.

V. Politikai magatartása. Actiója Báthori István és Ujlaki Lőrincz ellen. Erdődi Tamás ellenségeinek föllépése. Az 1497-ik évi országgyűlés. Erdődi Tamás színelt lemondása a cancellári hivatalról. Corvin János föllépése ellene az 1498-ik évi országgyűlésen. 64—74.

III FEJEZET.

VELENCZE HÁLÁJA.

I. Magyarország szövetekezése a pápával, a franczia királyllyal és Velenczével. Anna, franczia herczegnő, Ulászló neje

lesz és megkoronáztatik. Erdődi Tamás bíbornokká neveztetik. Velence Erdődi Tamást megnyeri, és a konstantinápolyi

pártriarkai méltóságot szerzi meg részére. Erdődi Tamásnak az egri püspökség megszerzésére célzó igyekezete. 77—86.

II. Miksa, római király, a pápai méltóság megszerzését igéri Erdődi Tamásnak. Az 1505-ik év országgyűlés. Lajos születése. Anna királyné halála. Lajos király koronázása. 87—92.

III. A cambrayi szövetség Velence ellen. A pápa magatartása Erdődi Tamás irányában. Pasqualigo Péter, Velence követé, Magyarországon. Összeköttetése Erdődi Tamással. Ennek Velence érdekében kifejtett tevékenysége. A tatari országgyűlés. A nyitrai conferentiák. 92—104.

IV. FEJEZET.

RÓMÁBAN.

I. Franciaország ellenségeskedése a pápával. A pisai zsinat kihirdetése, a pápa letétele céljából. Úgy a pápa mint ellenségei Erdődi Tamás megnyerésén fáradoznak. Erdődi Tamás a pápai szék elnyerésére törekszik. Tárgyalások Miksával. A pápa a lateráni zsinatot kihirdeti és arra meghívja Erdődi Tamást. 107—114

II. Erdődi Tamás útra kel Rómába. Tárgyalásai Zengben Miksa követével. Anconába érkezik. 114—117.

III. Ünnepeyles bevonulása Rómába. Fogadtatása a pápa által. Magatartása Franciaország irányában. Levelezése XII. Lajos királlyal. Actiója a béke helyre-

állításá érdekében. Tárgyalásai Miksa követével, II. Julius pápa halála. 117—130.

IV. Előkészületek a pápaválasztásra. A keresztény hatalmak magatartása. Erdődi Tamás kilátásai. A szárnyaló hírek. A conclave. X. Leó megválasztatása. 130—135.

V. Erdődi Tamás helyzete a pápaválasztás után. X. Leó tervei a törökök ellen intézendő háborúra nézve. Erdődi Tamást legátussá nevezi ki. Keresztes hadjárat kihirdetését hagyja meg néki. Erdődi Tamás utazása Magyarországra. 135—142.

V. FEJEZET.

VÉGSŐ ÉVEI.

I. Erdődi Tamás fogadtatása Budán. A keresztes hadjárat kihirdetése. A pórlázadás kitörése. Erdődi Tamás rendelei. Magatartása az országgyűlés végzése irányában. 145—152.

II. Az 1515-ik évi pozsonyi és bécsi fedjedelmi találkozások. A kettős házassági szerződés. Miksa halála Erdődi Tamás iránt. 152—159.

III. Ulászló király végső napjai és halála. II. Lajos trónralépése. Erdődi Tamás helyzete az új viszonyok között. Viszáljai Beriszló Péterrel és Brandenburgi Györggyel. Csatlakozása a Zápolyai-párthoz. Pozsonyi tartózkodása. 160—171.

IV. Családja emelésére célzó fáradozásai. Unokatestvéreinek házassági frigei. Egyházi pályára lépő rokonai. 1517-ik évi végrendelete. 171—177.

V. Vallásos érzületei. A b. Szűz cultusa. Pecséte. Egri és esztergomi kápolnái. Ezek javára tett alapítványai. Ezeknek ajándékozott egyházi edények és öltönyök. Trónkárpitja. Szertartásos könyvei. Könyvtára. Néki dedicált könyvek. 178—192.

VI. Betegsége. Viszálja a Frangepánokkal. Életének utolsó hónapjai. Végrendelete. Halála. Temetése. Hagyatéka. Sírkápolnája. Emlékérme. 192—208.

KÉPEK.

ÖNÁLLÓ KÉPEK :

	Lap		Lap
Bakócz Tamás arczképe, érméről nagyítva, színnyomat	1	Bakócz arczképe (Dietrichstein menyegzője című képről)	154
Erdőd vára	6	A Bakócz-kápolna belseje és oltára. Színnyomat	180
Az 1491-ik évi pozsonyi békekötés okiratának utolsó pontja és aláírásai	45	A Bakócz-kápolna belseje és víztartó medenczéje	180
Monyorókerék	61	Erdődi Tamás trónkárpitja. Színnyomat	186
Leonardo Loredano. A velencei doge	82	Bakócz zágrábi misekönyvének egyik lapja. Színnyomat	188
Maximilian császár	89	Az 1511-ik évi esztergomi missale címlapja. Színnyomat	190
II. Julius pápa	120	Ugyanannak utolsó lapja. Színnyomat	190
X. Leó pápa	135	A «Symbola Pythagoræ» ajánló levelének első lapja	190
Bakócz Tamás sajátkezű levele 1517-ből	145		
II. Ulászló arczképe (Dietrichstein menyegzője című képről)	154		
Anna arczképe (Dietrichstein menyegzője című képről)	154		
II. Lajos arczképe (Dietrichstein menyegzője című képről)	154		

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK :

Miniature díszkeret Erdődi Tamás zágrábi misekönyvében	1	Sforza herczeg érme	36
Miniature díszkeret egy Corvin codexben	3	II. Ulászló névalírása	38
Kezdőbetű az esztergomi gradualéből	5	VIII. Incze pápa érme	47
Bakócz Bálint címere	7	Borgia Sándor pápa	51
Mátyás király névalírása	10	Esztei Hippolyt érme	53
Erdődi Tamás által ellenjegyzett oklevél töredéke	13	Kínizsi pecsétje	58
Beatrix királyné arczképe	14	Mátyás király feszülete	59
Mátyás király arczképe	15	Rozgonyi-pecsét	61
Beatrix királyné névalírása	16	Miniature a zágrábi misekönyvből	74
Váradi Péter névalírása	16	Miniature lapkeret a zágrábi misekönyvből	75
Dóczi Orbán névalírása	17	Kezdőbetű az esztergomi 1511-diki missale-ből	77
Erdődi Tamás névalírása	17	XII. Lajos francia király érme	78
János váradi püspök névalírása	18	Szövegdísz az esztergomi 1511-iki missalé-ből	104
Erdődi Tamás címere	23	Miniature Erdődi Tamás múzeumi codexéből	105
Miniature Erdődi Tamás zágrábi misekönyvében	26	Kezdőbetű az esztergomi 1511-diki missalé-ből	107
Miniature díszkeret Erdődi Tamás múzeumi Ranzán-codexében	27	Cardulo Bernárd névalírása	108
Kezdőbetű egy Corvin codexből	29	Gálya rajza a xvi. század elejéről	116
Corvin János névalírása	29	Miniature szövegdísz : Erdődi Tamás zágrábi misekönyvéből	142

	<i>Lap</i>		<i>Lap</i>
Miniature lapkeret ugyanabból ...	143	Bornemisza János névalírása ...	169
Kezdőbetű az esztergomi 1511-diki missaléból ...	145	A Szécsi-család címere ...	173
Zápolyai János pecsétje ...	152	A Szentgyörgyi grófok címere ...	175
II. Ulászló által a Gersei-családnak adományozott címer, saját és gyermekei arczképével ...	153	Erdődi Tamás bíbornoki pecsétje ...	179
Zsigmond lengyel király érme ...	156	Erdődi Tamás szobra az esztergomi kápolnában ...	182
II. Ulászló és Zsigmond király találkozására Pozsonyban ...	157	Erdődi Tamás kelyhe ...	184
Mária királyné névalírása ...	158	Erdődi Tamás casulája ...	187
II. Lajos király arczképe ...	162	Miniature-részlet Erdődi Tamás zágrábi misekönyvéből ...	189
II. Lajos király névalírása ...	163	Verbőczy István névalírása ...	196
Zápolyai János névalírása ...	164	Az esztergomi kápolna a XVIII. század ...	203
Szakmári György névalírása ...	164	Erdődi Tamás főpapi láncza és kesztye ...	204
Báthori István névalírása ...	164	A Bakócz-érem elő és hátlapja ...	206
Brandenburgi György őrgróf ...	166	Szövegdísz az esztergomi 1511. missaléból ...	207

MEGJEGYZÉSEK A KÉPEKRŐL.

ÖNÁLLÓ KÉPEK :

Bakócz Tamás arczképét a Nemz. Múz. található éremről háromszoros nagyításban közöljük. Weinwurm fényképe után Cserna rajzolta.

Erdőd várát a gróf Károlyiak birtokában levő múlt századi pastell-képről Cserna rajzolta.

Az 1491. pozsonyi békekötés okiratának eredetije a bécsi titkos ltárban őriztetik.

Maximilián császár arczképe Dürer Albert szénrajza után készült, mely a bécsi Albertinában őriztetik.

Leonardo Loredano arczképe Bellini olajfestménye után készült, melynek eredetije a drezdai királyi képtárban őriztetik.

II. Julius és X. Leó pápa arczképei Rafael szebb olajfestményei közé tartoznak. Eredetije Flórenczben a Pitti palotában őriztetnek.

Monyorókerék rajzát múlt századi olajfestmény után Cserna készítette. A képen következő distichonos felirat olvasható :

AETERNAE MEMORIAE POSTERITATI SACRUM.

DESOLATA FUI IAM BIS, PROSTRATAQUE PORTÆ, QVALITER
HOĆ PATRIÆ TRISTIA FATA PROBANT, AST ME POSSESSOR
VETERANAE PRAEFICIT ARCIHEROS INSIGNIS QVI BENE DOTAT OPVS
SPES SIT POSTERITAS ROTA CERVVM QVANDO FATIGAT NOSTRATUM
PI PORTIA FACTA. PARTA. CVRIS ET SYMPTIBVS COMITIS ALEXANDRI ERDŐ
DY DE HAC LOCALI MONYORÓKERÉK. S. C. R. M. INTIMI-
CON SILI : TIT

A Bakócz kápolna belsejéről vett két képet Dörre készítette. (A fekete nyomásúnál tévedésből áll «és oltára».)

Erdődi Bakócz Tamás sajátkezűleg írt levele 1517-ből a Nemz. Múzeum birtokában. (A másolaton sajtóhibából áll 1514.)

«A Dietrichstein Zsigmond lakodalma» című olajfestményre vonatkozólag, melyről négy arczkép közöltetik, dr. Krones Ferencz, gráci egyetemi tanár, szíves közlékenysége és kutatása folytán a következő érdekes történeti adatok jutottak hozzánk. A kép a Historisches Museum-

ban őriztetik, olajfestmény s egy másik párja van, mely a lakodalmi ünnepi tornajátékot ábrázolja. A kép czíme: »Dietrichstein Zsigmond báró lakodalma Rottal Borbálával 1515 jul. 23-án.« Másolat, magasság 138 cm., szélesség 192 cm., származása: Pernegg kastélyból, Elsenau mellett. Hogy a másolat kitől, hogyan és mikor készült, valamint az eredeti hogy hová lett, nem tudni. A »Joanneum« című Jahresbericht 1823. évi folyamának 14. lapján áll, hogy gróf Dietrichstein Max úr két régi nagy képet adott át, a lakodalmi ebédet a császári palotában s a tornajátékot. — A kép czíme az eredetin: »Der allerdurchleuchtigster Kaiser Maximilian hat grosse Streit und Erliche sachen gethan. Darum Im gott gab zum(a)len vill gutt und gelt. Seine Kinst (t. i. Kindes) Kinder Waren die grössten Herrn In der Welt. Diese Dietrichstainise Hochzeit ist gehalten wortten In der Statt Wienn: In der Kaiserlichen Burck: den 23. Juli, anno 1515.« A tornajátékon szintén van hasonló, de bővebb felírás a játékra vonatkozólag. Az egyes lakodalmi fejedelmi személyek feje felett czimerök s neveket tartalmazó táblácska áll. II. Ulászló magyar királlyal kezdődik jobbról az asztaltársaság s Biberach Adolffal végződik. A kép történetére vonatkozólag a következő adatok találhatók az irodalomban, mint azokat Kronos sikeres kutatással e tárgyban összegyűjtötte. — Az első író CÆSAR J. Aquil. a »Beschreibung des Herzogtums Steyermark,« Graz, 1. rész. 1773. 422—423. ll., és az »Annales ducatus Styriæ« III. kötet, 867. s köv. ll. illetve a 869. lapon áll: »Existit in castro Pernegg (t. i. Bärenneck Elsenauban, Friedbergtól ke-

letre) excelsi comitis de Rindsmaul *imago antiqua*, nuptias Sigismundi hujus Dietrichsteinii 22 (tgy) Julii anni 1515 in præsentia Maximiliani imperatoris et 3 regum decoratas exhibens. In mensa seu tabula sponsalitia erant hospites et assessores Uladislaus rex Ungariæ et Boëmiæ, sponsa baronissa de Rottal, nempe Barbara; Maximilianus Romanorum imperator (. . .) Anna regis Uladislai filia desponsata, Sigismundus rex Poloniæ frater Wladislai, Maria, Philippi regis Hispaniæ filia, *Ludovicus* rex Ung. et Boh. filius Wladislai. In altera tabula sponsus Sigismundus de Dietrichstein cum aliis *stb.*» Cæsar bizonyosan még az eredetit láthatta. — Magáról e lakodalomról CUSPINIANUS ír (lásd Freher: Germaniæ scriptores II. 316—7. l.), kinek tudósítása a lakodalmi vendégek üléséről lényegileg egyezik. Hasonlítsd össze »Hodæporicon, idest Itenerarium rev. in Christo patris . . . domini Mathæi . . .« megjelent FREHER I. mű II. kötet 321. illetve 365. l. 22 juliushoz, hol a lakodalmi ebédéről úgy ír Bartholinus, mint Cuspinianus, csak az a különbség, hogy ő ezt a lakodalmi ebédet a II. Lajos és Mária közöttinek mondja, mely tulajdonkép nem az volt s csak később, a 366. lapon írja, hogy midőn beesteledett, Dietrichstein Zsigmond és Rottal N. lakodalma tartatott, melyen a fejedelmi vendégek, a lengyel királyon kívül, mind jelen voltak. Tehát Bartholinus Perusinus szerint a lengyel király nem volt jelen.

Mátyás király trónkárpitjáról, mely teljes épségében fentartva az Erdődi grófok galgóczi-vári kincstárában őriztetik, Dörre Tivadar készített hű hasonmást.

A SZÖVEGBE NYOMOTT KÉPEK:

A címlap Erdődi Tamás zágrábi mikeskönyvéből van véve, mely a renaissance emlékei közül a legszebbek közé tartozik. Ugyanebből van véve a harmadik fejezet címképe is; az első fejezet címlapja a Múzeum birtokában levő Corvin-codexből, a másodiké a Kanzan-codexből, mely ugyanott őriztetik és a negye-

diké Erdődi Tamás múzeumi codexéből, az ötödiké pedig ugyanannak zágrábi mikeskönyvéből vették; mindenik színnyomat.

Az első, második, negyedik fejezetek záróképei a zágrábi mikeskönyvből vettek.

Az első fejezet kezdőbetűje a Bakócz-

féle graduale kezdőbetűje, az esztergomi főegyház kincstárából. A második fejezeté egy múzeumi Corvin-codexből vették.

A harmadik fejezet kezdőbetűje és záróképe, a negyedik fejezet kezdőbetűje, valamint az ötödik fejezet kezdőbetűje és záróképe az 1511-ki (Velenczében nyomott) esztergomi Missale szövegdisze.

Bakócz Bálint és Erdődi Tamás címerei az Erdődy grófok birtokában levő czimerlevelekről vettek, a Gersei-családnak adományozott czimer pedig a Sztáray grófok levéltárában őrzött eredetiről vett másolat után készítettett, mely az Akadémia birtokában van.

Sforza herczeg, VIII. Incze pápa, XII. Lajos francia király érmei Friedländer »Die Italienischen Schaumünzen des XV. Jahrhunderts« Berlin, 1882. című munkából vettek, Esztei Hippolyté a Múz. birtokában levő eredetiről készített fészöntvényről készítettett, Zsigmond lengyel király érme pedig az »Acta Tomicianae« IV. kötetéből vették.

Borgia Sándor pápa arcképe egykorú olajfestmény után készült.

Mátyás király feszülete, Erdődi Tamás casulája az esztergomi főegyházi kincstárban őrzetik. Leírta Dankó: »Az esztergomi főegyház kincstára«, Esztergom, 1880. 65. s 99. ll.

A XVI. század elejéről való gálya rajzát Lacroix: »Vie militaire et religieuse au moyen age« című munkájából vették.

II. Ulászló és Zsigmond király találkozására Birken: »Spiegel der Ehre des Erzhauses Oesterreich« című, 1668-ban megjelent művéből vették.

II. Lajos király arcképe a Nemz. Múz. birtokában levő rézmetszetű példányról vették. Ez Wirix Jeromos műve, ki rajzó és rézmetsző volt, Amsterdamban, 1551-ben született.

Brandenburgi György ögróf arcképe a berlini királyi gyűjteményekben létező

eredeti festményről vett fénykép után készült,

Erdődi Tamás szobra az esztergomi kápolnában őrzött dombormű fészöntvényéről készítettett. Dankó József Prælatius úr szívességéből.

Erdődi Tamás kelyhe Galgócson őrzetik. Rajza a Lévy czégnél megjelent: »Az ötvös kiállítás remekei« című munka IX. füzetéből vették.

A 189. lapon előforduló miniature részlet a zágrábi misekönyvből vették.

Az esztergomi kápolna a XVIII. században az »Arch. Értesítő« Új folyam, I. év, 255. lapjáról vették.

Erdődi Tamás főpapi lánczáról és keresztjéről valamint érméről a szöveg ad felvilágosítást.

Kinizsi, Rozgonyi, Zápolyai J., Szécsi Miklós, Szentgyörgyi Tamás pecsétjei Nyári »Heraldiká«-jából valók, az első a VI. tábla 49., a másik V. tábla 47. szám alatt, a harmadik, negyedik a szövegben 99., 219 ll. Szentgyörgyi pedig V. tábla 44. szám alatt találhatók.

Erdődi Tamás bibornoki pecsétje »Arch. Ért.« Új folyam I. év. 248. l. vették.

Mátyás király aláírása 1489. jul. 24. (Dl. 18425.), Beatrixé 1482. ápr. 3. (Dl. 24768.), Várdai Péteré 1478. decz. 11. (Dl. 18107.), Dóczi Orbán, Erdődi Tamás, János váradi püspök aláírásai és Corvin Jánosé, mely a legelső az eredetiben, 1490. aug. 15. (Dl. 19669.). II. Ulászlóé 1490. jul. 30. (Dl. 19657.), Cardulo Bernáté 1495. febr. 26. (Dl. 20270.), Lajos király aláírása 1520. jul. 3. (Dl. 23416.), a Zápolyai János, Szakmáry György és Báthory Istváné 1519. márcz. 8. (Dl. 23150.), Bornemisza Jánosé 1503. aug. 11. (Dl. 21199.), a Bakócz Tamás által ellenjegyzett oklevéltörredék, mind az Orsz. Levéltár Diplomatikai osztályából, Mária királyné aláírása 1526. szept. 4., Werbőczé 1526. szept. 20. Fraknoi tulajdonában levő eredetiekről vették.